

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

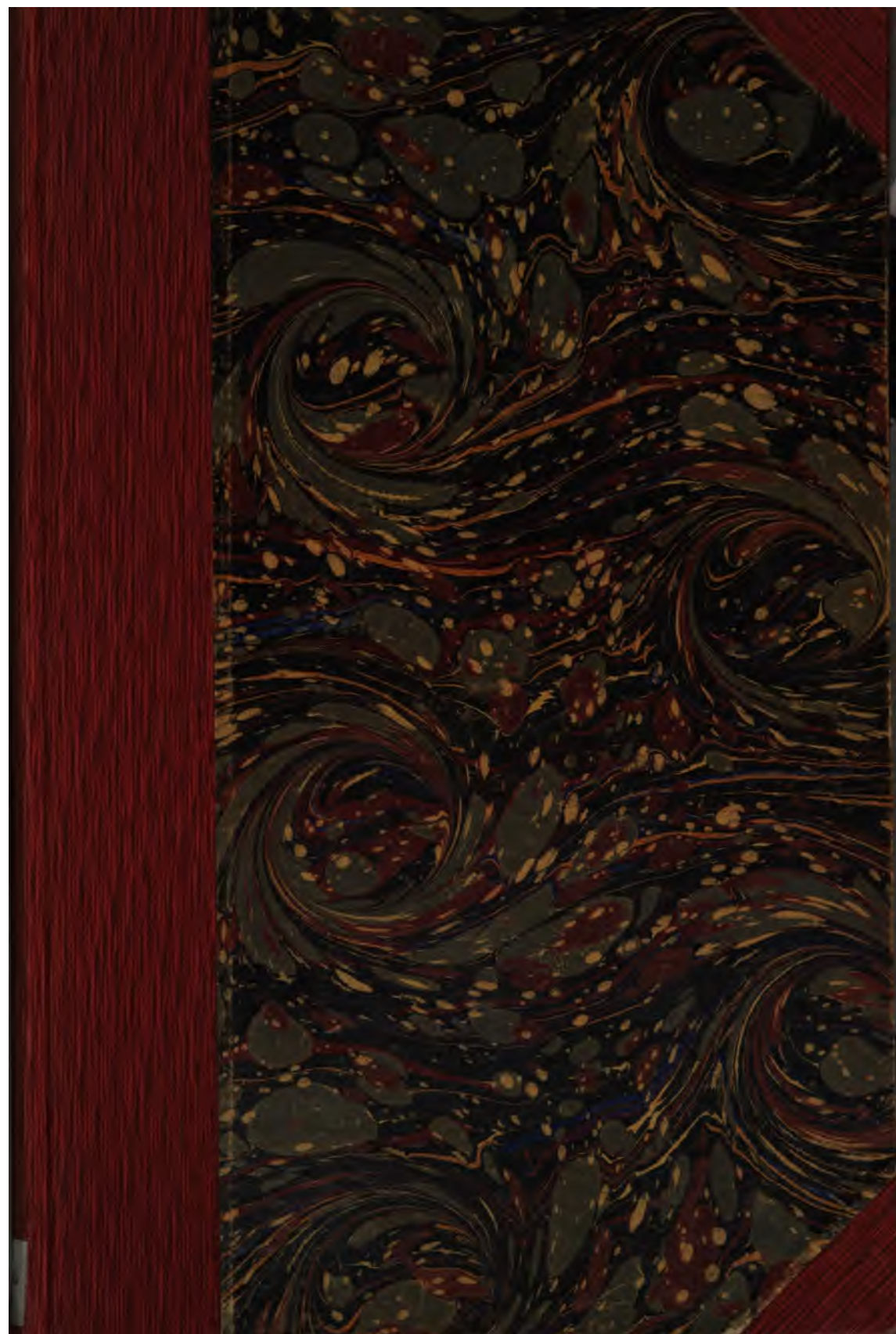
Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk <http://books.google.com/>

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

Yoran Sahlgren

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

Yorum Sahne

Bandet innehåller:

1. Lundgren: Språkliga intyg
2. Tamm: Värme tyska 'andelen

SPRÅKLIGA INTYG
OM
HEDNISK GUDATRO I SVERGE
AF

MAGNUS FREDRIK LUNDGREN

Docent vid Upsala universitet.

GÖTEBORG. D. F. BONNIERS BOKTRYCKERI. 1876.

322

PD 5576

L9

Att svenska folkets religiösa föreställningar under hedna tiden i de stora hufvuddragen stämt öfverens med dem, som man träffar i de gamla sånger och sägner, som under 13:de århundradet upptecknades på Island, kan betraktas som en bevisad sak. Svårare är att afgöra, i hvad mån dessa uppteckningar i enskildheter gifva ett riktigt uttryck åt den gamla gudatron i Norden, särskildt utom Norge och Island. Den nyare vetenskapen har ock med ifver vändt sig till de öfriga källor, ur hvilka kännedom om dessa förhållanden låter hämta sig. Bland dem intaga vid sidan af forntida afbildningar, ännu förtäfvande folktro m. m. de minnen, som de gamla föreställningarna lemnat efter sig i språket, en framstående plats, liksom öfver hufvud ovärderliga bidrag till kännedomen om en bortom den egentliga historien liggande tids kultur finnas att hämta ur språket. Vigtiga samlingar af sådana svenska ord och uttryck, som innebära upplysningar för mytologien, hafva redan blifvit gjorda af Geijer, Sæve (i hans inträdesföreläsning), Hyllén-Cavallius m. fl. Emellertid har en fullständigare samling af dylika och i synnerhet en kritisk behandling af de talrika med gudanamn sammansatta ort- och person-namnen synt mig önskelig såsom ett bidrag till lösningen af mytologiska tvistefrågor och öfver hufvud till kännedomen om vårt folks forntid.

Jag har i denna afhandling, hvars syfte är det nu antydda, uteslutande hållit mig till de språkliga spåren af den egentliga åsa-tron med förbigående af andra mytiska föreställningar.

För ett dylikt arbete är naturligtvis den största möjliga fullständighet önskelig, i synnerhet för den äldre tidens räkning.

Jag har särskildt sökt fullständigt samla hithörande runstungna personnamn samt medeltidsformer af ortnamn. Hvad nyare ortnamn angår, har jag genomgått postortlexikonet samt antecknat dem, som jag eljest träffat på, och som synt mig af vigt, men med tanke på de starka förändringar, som särskildt denna klass af ord är underkastad, och den ringa beviskraft dylika, då fornformer saknas, därför äga, har jag här ej eftersträfvat absolut fullständighet. Mycket osäkra uttryck, ur hvilka ingen verklig vinst för mitt närvarande syftemål synt vara att vinna, har jag ofta, för att ej onödigt upptaga utrymme, utan vidare förbigått. — För öfrigt vågar jag ej hoppas att så grundligt ha uttömt det på vidt skilda håll spridda materialet, att ej ganska mycket kan vara att ytterligare tillägga.

Jag har i min undersökning indragit såväl de gamla norska och danska landskap, som nu utgöra beståndsdelar af Sverige, som ock de af svenskar bebodda trakterna på andra sidan Östersjön, likväl alltid med uttryckligt angifvande af hemorten för därifrån hämtade ord och namn.

Vid uppställande af grundformer för anförda personnamn har jag följt det vanliga skrifsättet i vår äldsta skriftliga urkund, äldre Vestgötalagen. — Inom parentes satta siffror ange det år, från hvilket en form härrör. Vid utsättande af årtal för ortnamn förekommande hos Styffe, Skandinavien under Unionstiden, har jag i allmänhet citerat detta arbete, äfven där äldre former funnits, så framt ej dessa på något sätt visat sig anmärkningsvärda.

Såsom ett fullständigande af ifrågavarande arbete hoppas jag längre fram blifva i tillfälle att särskildt behandla här på grund af afhandlingens plan ej upptagna svenska personnamn, som sammanhånga med hvarjehanda gamla religiösa föreställningar, samt ortnamn, som utan att vara sammansatta med gudanamn, utmärka forntida gudstjänstplatser. Till dessa arbeten har jag redan till stor del samlingarna gjorda.

Slutligen har jag att uttala min tacksägelse till alla dem, som lemnat mig upplysningar och bistånd vid denna afhandlings utarbetande.

De hufvudsakliga källorna för ifrågavarande afhandling äro:
Aasen: Norsk Ordbog af I. Aasen. Christ. 1873.

Afzelius: Svenska Folkets Sago-Häfder af Arv. Aug. Afzelius.

Arwidsson: Svenska Fornsånger utg. af A. I. Arwidsson. Stockh. 1834—42.

AT: Antiquarisk Tidskrift för Sverige.

B.: Bautil utg. af J. Göranson. Stockh. 1750.

Bergström: Bidrag till en etymologisk granskning af Södermanlands ortnamn. Akad. afh. af J. G. L. Bergström, Ups. 1875.

Bugge, Røkst.: Tolkning af runeindskriften på Rökstenen i Östergötland af S. Bugge. I AT V, 1.

C. Bldst och

C. Bur.: Codex Bildstenianus och Bureanus i Ett fornsvenskt Legendarium (utg.) af G. Stephens (i Sv. Fornskrifts. Saml.)

Cl. Vigf.: An icelandic-english Dictionary by G. Vigfusson. Oxford 1874.

D. Dal.: Diplomatarium Dalekarlicum. I utg. af C. G. Kröningsvärd och J. Lidén, Stockh. 1842; II utg. af C. G. Kröningsvärd, Fahlun 1844.

DFÅ: Dalarnes Fornminnesförenings Årsskrift.

Diet.: Runen-Sprach-Schatz v. U. W. Dieterich. Stockh. & Leipz. 1844.

DS: Diplomatarium Svecanum ed. J. G. Liljegren. I, II Holm. 1829, 1839. III—V.. B. E. Hildebrand Holm. 1842-65.

Dyb.. Sveriges Runurkunder af Richard Dybeck.

Falkm.: Ortnamnen i Skåne, etymologiskt försök af A. Falkman, Lund 1877.

Freudenth.: Om nyländska mans- och kvinnonamn under Medeltiden af A. O. Freudenthal, Helsingf. 1877.

- Freudenth., Eg. Finl. ortn.: Om svenska ortnamn i egentliga Finland af A. O. Freudenthal, Helsingf. 1867.
- Freudenth., Nyl. ortn.: Om svenska ortnamn i Nyland af A. O. Freudenthal.
- Freudenth., Ål. ortn.: Om Ålands ortn. af A. O. Freudenthal.
- Förstem.: Altdeutsches Namenbuch I (Personennamen) Nordhausen 1856.
- Geijer citeras efter den sist utkomna upplagan af Samlade Skrifter.
- Grimm: Deutsche Mythologie von Jacob Grimm; Zweite ausgabe, Göttingen 1844.
- Hofberg: Nerikes Gamla Minnen af H. Hofberg, Örebro 1868.
- Holmberg: Bohusläns Historia och Beskrifning af A. E. Holmberg. Andra upplagan. Örebro 1867.
- H. Peters.: Om Nordboernes Gudedyrkelse og Gudetro i Hedenold af Henry Petersen, Kjøbenh. 1876.
- Hyltén-Cav.: Wärend och Wirdarne af G. O. Hyltén-Cavalius. Stockh. 1863—68.
- L.: Run-Urkunder utg. af J. G. Liljegren. Stockh. 1833.
- Lignell: Beskrifning öfver Grefskapet Dal af And. Lignell. Stockh. 1851, 52.
- Mannhardt: Die Götterwelt der deutschen und nordischen Völker von W. Mannhardt. I. Berlin 1860.
- Med. Bib.: Svenska Medeltidens Bibelarbeten utg. af G. E. Klemming (i Sv. Fornskrifts. Saml.)
- Munch: Om Betydningen af vore Nationale Navne. I Samlede Afhandlinger, utg. af Dr. G. Storm, IV, Christ. 1876.
- POL: Postortlexikon, Stockh. 1872.
- Rdq.: Svenska Språkets Lagar af J. E. Rydqvist.
- Rietz: Svenskt Dialekt-Lexicon af J. E. Rietz I, II. Malmö 1867.
- Runa: Runa utg. af Richard Dybeck, Stockh. 1842-50.
- Russw.: Eibefolke oder die Schweden an den Küsten Ehistlands und auf Runö von C. Russwurm. Reval 1855.
- Råäf: Samlingar och Anteckningar till en beskrifning öfver Ydre härad i Östergötland af L. F. Råäf. I Linköp. 1856, II Örebro 1859.
- Saxo: Saxonis Grammatici Historia Danica. rec. Dr. P. E. Müller. Havn. 1839.

- Sidenbladh : Sveriges härads- och sockennamn ... af K. Sidenbladh. 2:dra uppl. Stockh. 1873.
- Silfverst. D.: Svenskt Diplomatarium från och med år 1401... utg. af C. Silfverstolpe. Stockh. 1875-76.
- Snorra-*edda*n citeras efter den af Þorleifr Jónsson 1875 i Kph. utg. uppl.
- SRP : Svenska Riks-Archivets Pergamentsbref från och med år 1351—1400. Stockh. 1866-72.
- Styffe: Skandinavien under Unionstiden ... af C. G. Styffe. Stockh. 1867.
- Säve: Gotländska Runinskrifter i Gutniska Urkunder ... Akad. Afh. af C. Säve ... Upsala 1854.
- Säve, gudan.: Om de Nordiska Gudanamnens Betydelse. — I Fyra Inträdesföreläsningar, Ups. 1860.
- T., Torin: Westergötlands Runinskrifter samlade af Karl Torin (i Westergötl. Fornm. Tidskr.)
- TCK: Topografiska Corpsens karta öfver Sverige.
- Tuneld: Erik Tunelds Geografi öfver Konungariket Sverige. Åttonde uppl. Stockh. 1827 f.
- UFT: Uplands Fornminnesförenings Tidskrift. Stockh. 1871 f.
- Vald. Jordeb.: Liber census Daniæ. Kong Waldemar den andens jordebog, udg. ... af O. Nielsen. Købh. 1873.
- WFÅ: Westmanlands Fornminnesförenings Årsskrift.
- W., Worm: O. Wormii Monumenta Danica.
- ÖFT: Östergötlands Fornminnesförenings Tidskrift.
- Sveriges Gamla Lagar citeras efter Schlyters upplaga under vanligen brukade förkortningar.
- Öfriga, mera sällan nyttjade källor har jag, såsom jag hoppas, tillräckligt tydligt angifvit i det följande.

Vid uppräknande af ortnamn nämnas de svenska landskapen i följande ordning (inom parentes angifvas de här brukade förkortningarna):

Upland (Upl.), Södermanland (Sdm.), Nerike (Ner.), Vestmanland (Vml.), Dalarne (Dal.), Gestrikland (Gestr.), Helsingland (Hels.), Medelpad (Medelp.), Ångermanland (Ångml.), Vesterbotten (Vb.), Jämtland (Jämtl.), Härjedalen (Härjed.), Värmland (Värm.), Dalsland (Dalsl.), Västergötland (Vg.), Östergöt-

land (Ög.), Småland (Sm.), Oland (Öl.), Gotland (Gotl.), Blekinge (Bl.), Skåne (Sk.), Halland (Hall.), Bohuslän (Bohusl.)

Därpå följa Finland (Finl.) och de af svenskar bebodda trakterna i Estland (Estsv.)

Med samma förkortningar med liten begynnelsebokstaf angifves ett landskaps dialekt.

Af öfriga förkortningar torde följande behöfva särskildt förklaras:

a. a. = anfördt arbete

afskr. = afskrift

ags. = anglosaxiska

a. st. = anfördt ställe

da. = danska

dial. = dialekt, dialektisk

fht. = fornhögtyska

fno. = fornnorska

fsv. = fornsvenska

fty. = forntyska

got. = gotiska

här. = härad

isl. = isländska (förmisländska)

n. = namn (i sammansättningar såsom mansn., ortn. m. m.)

no = norska

reg. = register

s. = sida

s. (efter ortn.) = socken

spr. = språk

sv. = svenska

ty. = tyska

*) Dessa äro: *koþ* L. 379 (UFT), hvarst äfren *grn. kos* möjtr förekommer, L. 461 (UFT) och 507 (Dyb.) samt *Säve* 41: *kos* (ark.) *Säve* 38. Alla dessa runstenar äro från kristen tid: äfren i ial kunde den äldre formen *goþ* användas om de kristnes gud, Cf. Vigf. 203.

bildadt fsv. namn är **goisl** (för *Gopgisl*; så Bugge, Rökst. 68) Dyb. I, 235. Hit hör ock kvinnonamnet **koplauk**, L. 821 äfvensom **golauk** L. 1551 (enligt UFT); jfr isl. *Aslaug*, *þorlaug*. Ett tredje dylikt namn är *Gormer* (för *Gopormr* liksom *Rolver*, isl. *Hrólfr* för *Hropulfr* m. m.): **kurms** (gen.) på den skånska stenen L. 1442. *) Namnet ingår ock i ortnamnet *Gormsthorp* DS III (1314), nu Gårdstorp, Qvibille, Hall. SRP nämnes en *Peter Gormæson* (1354); i detta namn ingår möjligen en svag form *Gormi*. — I alla dessa namn ingår den äldre formen *gop*. — Möjligen har man att se den osammandragna formen af namnet *Gorm* i det i medeltidsurkunder ej ovanliga *Guthormer*, latin. *Guthormus*, *Guthermus*. Det beror på hvad ljud *th* här skall beteckna. Sådana skriftsätt som *Gudthormus* DS III, 94, *Gudthormus* III, 145 synas tala för spirant; å andra sidan förekommer dock *Gutormus* III, 464, *Guttormer* V, 587 (alt i orig. från 1300-talet). I fno. och isl. skrifves namnet ofta med det här eljest ovanliga *th*. Betecknar detta *th* tenuis *t*, torde ordet vara af främmande ursprung (jfr för öfrigt Munch, Saml. Afhandl. IV, 88). — Säkerligen ingår däremot *gop*, *gup* i den med *Gorm* närbeslägtade namnformen *Gozormbir* SRP n. 2675, *Gudhsormber* n. 2665, latin. *Gozhormus* DS III, 100. **) — *Gup* måste ock ingå i mansnamnet *Gupi*: *Gudhi* SRP n. 1808, 2856, latin. *Gudho* DS V; hit hör väl ock *Gothi* DS III, 88; namnet är väl ursprungligen samma ord som den isl. titeln *goði*. En sammansättning med *gup* är vidare sannolikt *Gupir*: *Gudhir* SRP n. 693, *Gudthir* n. 416, *Gudher* n. 2107, *Guther* n. 289, latin. *Gudirus* DS II, 418, *Gutherus* IV, 611, *Gudherus* SRP n. 1715; väl ock *Godher* n. 2219. Gen. häraf ingår bl. a. i det gamla namnet på Göinge härad i Sk. *Gothsbo* (1085), *Guthæsbøhæreth* m. m. (se Falkm. 131). Namnet är bildadt på samma sätt som isl. *Egðir*, *Hamðir*; jfr fty. *Gotadeo*, *Cotadiu*, Förstem. Äfven i en mängd andra fsv. personn. ingår *gup* som första led. Sådana äro *Gup-biorn* (*Gudbernus* DS III), *-brander* (*Gudhbrander* SRP n. 2136), *-faster* (*Guduastus*

*) Äfven på den vestg. stenen 1384 läser L. **kurm** (ack.), men enligt Torin har inskriften **kirm**.

**) Med afseende på förra ledens gen.-form kan man jämföra sådana fty. namn som *Coteshelm*, *Cotesthiu* m. fl. hos Förstem.

DS III), *-hwater* (*Gudvater* DS III), *-lever* (*Gudlevus* DS III; jfr *Gudlavus* V), *-lög* (*kuþlauk* L. 1291), *-lögher* (*Gudloghus* DS V), *-mar* (*Gudmarus* DS II, 683), *-munder* (vanligt), *-niuter* (*kuþniutr* L. 1068 enligt Bugge, Forsaringen 37), *-riker* (*Gudriccus* DS III), *-run* (*kuþrun* L. 874), *-sten* (*Gudstanus* DS III), *-særker* (*Gudsercus* DS IV), *-ulver* (*Gudhulphus* DS III), *-var* (*kuþvar*, kvinnon., L. 1393), *-vi* (*Gudvia* DS IV), *-örn* (*kuþurn* L. 1134). *) — Enligt Munch a. a. 86 skulle dylika namn kunna sammanhånga med det isl. fem. *guþr*, *gunnr* strid. På nord. ståndpunkt är det dock eljest blott framför *r*, som *n* i ljudförbindelsen *np* plägar bortfalla, hvadan, med undantag för de namn, hvilkas sista led börjar med *r*, detta antagande synes mindre sannolikt. I några fall skulle emellertid möjligen efterbildning af ags. namn på *Gud-* (strid) vara tänkbar. — Öfverhufvud äro dessa namn, ehuru säkert i allmänhet bildade under heden tid, här af mera underordnadt intresse, då *guþ* ej är något uteslutande hedniskt ord.

Äfven i ortnamn förekommer *gud-*. Det ligger här närmast att tänka på sammansättning med ordet *guþ*; men det är vanligen svårt att afgöra, om dessa namn ej äro från kristen tid. Af hedniskt ursprung äro sannolikt *Gudzio* SRP (1399), nu Gusjö, Fläckebo, Wml., *Gusjön* eller *Gudskén*(?), Transtrand, Dal. (DFÅ), *Gudwijka*, Grangärde, Dal. (D. Dal.), *Gudsiös*, Sm., DS III (afskr.) samt *Gudsjö*, Högby, Öl.; sjöar uppkallade efter hedniska gudar förekomma, såsom af det följande synes, flerstädes. Här må ock nämnas Gullmarsfjorden, Bohusl., som i Sverres saga omtalas under formen *Goðmarr*. — *Gudhem* i Vg., enligt VGL fordom ett af Upsala öds göds, efter hvilket ett härad uppkallats, har kanske sitt namn från heden tid; klostret byggdes möjligen på platsen för ett gammalt hedniskt tempel, måhända detsamma, på hvilket Joms-vikinga saga syftar med sin troligen öfverdrifna, men väl ej alldeles grundlösa berättelse om det mest ansedda gudahofvet i Gautland vid namn *Goðheimr*, med 100 gudabilder.

I åtskilliga ortn. ingår formen *gupa-*. Det kan sättas i fråga, huruvida man här bör se gen. pl. af *guþ* eller gen. af ett härur bildadt *gupi*, vare sig det nyss behandlade nomen

*) Flere ex. skulle i allmänhet för hvarje namn kunna anföras.

propr. eller ett appellat., som motsvarar det isl. *goði* och det på da.runstenar förekommande *kuþi*; i dessa senare fall skulle dylika ortn. endast medelbart innehålla *guf*. Det förra anser jag vara fallet i *Algudavi* DS I, 460 (1272) m. m. (skrifvet *Algothawi*, *Algudhavi*, *Algudhui* DS V; alla dessa former från 1345), nu Alguvi, Kaga, Ög. Likaså i *Alguthæ* os Vald. Jordeb. s. 60, gräns mellan Tönnersjö här. i Hall. och Sm.*) — Däremot kan jag ej afgöra förhållandet i *Gudhaby* DS III (1323), Värmdö, Upl.; *Gudastom* D. Dal., nu Gunsta, Romfertuna, Vml.; *Gupabodhom* DS V (1346), i den forna Ighulsryd s. Vg.; *Gwðathoorph* a. a. III (1311), gård under biskopen i Linköping; *Guthagarthom* II, 187 (1295); samt *Gudesta*, nu Guddestad, ö. Sallerup, Sk. (Falkm.). — På grund af senare sammansättningsleden är jag mest benägen att se gen. af *gufi* (eller *Gufi*) i *Guthælef* s. Styffe (1354), nu Gualöf, och *Gudebygget*, Örkelljunga (Falkm.), båda i Sk. — I *Liuthguthuwi* **) s. DS II, 152 (1293; äfven *Lyþgupaui* III, 152 från början' af 1300-talet, *Lwdgodewi* IV, *Lydgudhawi* V, odat., men "ej senare än 1350", *Ludgudavi* Styffe, 1435), nu Ludgo, Sdm., äfvensom i *Lyuthgudhæreth* Vald. Jordeb. (*Lythgota* DS V för 1341, *Luthguda* Styffe för 1387; ännu flere former hos Falkm.), nu Luggude här., Sk., ingår uppenbart ett *liuþgufi*, antingen en titel, "folk-gode" (jfr isl. *allsherjar-goði* Cl. Vigf.), eller ett propr. motsvarande Saxos *Lyuthguthi* (I, 381), en af Rings kämpar i Bråvallaslaget. Det förra synes mig, på grund af -vi, sannolikt för det första namnets räkning.

*) Jfr med första leden i dessa namn fsv. *almanna*- Rdqv. II, 424, isl. *almanna*- (t. ex. i *Almannagjá*, *almanna*-vegr,-þing) Cl. Vigf.

**) Det sista u beror väl på miss-skrifning. Man kunde eljest här se gen. af det hos Rdqv. II, 219 anförda fsv. fem. *gudha*, vare sig, här såsom eljest, i betydelsen gudinna eller i en betydelse prestinna, som ordet, liksom isl. *gyðja*, kunde förena med den ofvannämnda.

Å s.

I den isl. literaturen torde *áss*, pl. *æsir* vara den oftast förekommande benämningen för de forne gudarne. I sg. användes ordet särskildt ofta om Tor; se Cl. Vigf. s. 46. — I sv. synes ordet ensamt stående ej hafva blifvit bevaradt från forntiden. *) Däremot har det som bekant i nyare tid upptagits från isl. under formen *as*, senare *ås*. Men att det äfven i Sverge fordom funnits, framgår på det mest otvetydiga vis af därmed sammansatta ord och uttryck. Så framför alt af *åska*, fsv. *asækyā*, *asikia*, *asikkia*, ursprungligen "åsens (Tors) åkning" (jfr Rdq. II, 221, 222 samt Leffler, I-omlj. 291). Dialektiskt har den gamla vokalen *a* hållits kvar i dalsl. *aseka*, sk. *aska* (Rietz 14). — Äfven i det af Hyltén-Cav. I, 230 anförda *åsaregn*, i Värend förekommande uttryck för sommarregnet, måste en form af detta ord ingå. Sannolikt har man här den gamla gen. sg. (isl. *ásar*) med syftning på Tor; jfr de i Värend äfven brukliga namnen på detsamma, *Gofarregn* och *Gobondaregn*; på Gotl. heter åskregnet *torsregn* II, X. — Den gamla gen. pl. af *ås* ingår i det Värendska *åsa-toren*, åskan naturmytiskt uppfattad, Hyltén-Cav. II, IX; detta är uppenbart samma ord som det isl. *Asupórr*. — I sammanhang härmed må nämnas det i en svensk folkvisa förekommande *Oden Asagrim*, Arwidsson I, 11. *Grim* är här säkerligen Odens namn, isl. *Grímr*, hvadan uttrycket är bildadt på samma sätt som det föregående (jfr ock Hávam. 142 *Hroptir rögn*, Bugge, Edda 395; *Asaóðinn* Ynglingas. k. 6). Mycket tvifvelaktigt är emellertid, om detta uttryck här utgör en omedelbar kvarlefva från heden tid; just på grund af det bibehållna *a* synes det mig sannolikast, att det upptagits i visan från någon äldre skriftlig uppteckning, hvars svenska ursprung åtminstone måste vara mycket osäkert.

*) I en hos Hyltén-Cav. II, 30 efter P. Rudbeck anfordr. sm. sägen om Tor nämnas visserligen såväl *asarne* som *Asgård*; men då den senare uppenbart ej anför sägnen ordagrant, kan det sättas ifråga, om ej dessa uttryck blifvit af honom själf insatta.

Vidare är ifrågavarande ord en mycket använd beståndsdel i personn. Det uppträder här i det äldre språket ej blott under formen *as-*, utan, i likhet med förhållandet i *da.*, äfven såsom *æs-*, *es-*; den omljudda vokalen har väl här inkommit från de böjningsformer hos det enkla ordet, i hvilka *i*-omljud af ålder tillkommer detta liksom öfriga *u*-stammar. För öfrigt framträder på åtskilliga runstenar genom skriftsättet **as** en antydning om det bekanta förhållande, att ordet förlorat ett *n*, vare sig detta skriftsätt anger ett nasalt uttal af vokalen eller blott kvarstår som ett minne från en tid, då ett sådant herskade; Wimmer, Runskr. 172. — *As-* har jag funnit i följande sv. namn:

Asa: **asa** L. 1342 (T), 1349 (T), 1435 (Worm); **asa** L. 642, 1105, 1121, 1411, **asu** (Obl. kasus) L. 1288, 1686; **osa** *) L. 468 (Dyb.); **aosa** L. 1097 (B). *Asa* förekommer dessutom på några ställen i medeltidshandlingar, t. ex. DS III (1321).

Asbiorn: **asbiurn** på de sk. stenarne L. 1431 (B) och 1440 (B); hit hör ock det stympade **asbiu**.. på en nyfunnen sten i Vg (Torin II, 19); **asburn** L. 1429 (B), Sk., samme man, synes det, som med samma namnform nämnes L. 1430 (Worm); **asbiarn** L. 595 (B); **asbiurn** L. 28, 228 (båda i UFT), 1068, 1085; **asbion** L. 576 (UFT); **asbiarn** L. 150 (Dyb.), 160 (Dyb.), 355 (UFT); **asbirn** L. 285 (UFT); gen. **asbiarnar** L. 1067 och **asbiernar** L. 402 (UFT); **osbiurn** L. 1344 (T); 1449 (B), Sk. — Hit hör väl ock **asbaun** L. 1096.

Asboþ: **asboþ** L. 1235.

Asdiarver: **astiarfr** L. 198 **); *Asderver de Norraby* (Upl.) DS III.

*) På öfligt sätt återger jag de olika formerna af *os*-runan, utom den nasalt *a* betecknande (**a**), med *o*. Det synes mig dock sannolikt, att i de här anförda namnen i allmänhet ljudet *a* betecknas härmed. L. 219 förekommer såväl formen **oslaik** som **aslaks**, såsom det synes, om samme man. Och namnet på runristaren Asmunder Kara sun skrives visserligen särdeles ofta med **a**, nämligen åtminstone L. 70, 89, 93, 107, 211, 258, 260, 508, 1053, men öck med *o*, näml. L. 200, 756, 1049 (enligt B. och Dyb.), med **a** L. 187. — I några fall torde *os*- kunna bero på *ags*. inflytande.

) UFT V, 74 uppfattas detta namn såsom *Ast-djerf*; men då på samme sten såsom en broder nämnes **asfast, synes den ofvan gifna med Dieterichs öfverensstämmande tolkningen bättre.

Asfaster: **asfast** (ack.) L. 198 (UFT); *Asuastus* DS III.

Asfriþer (kvinnon.): **asfriþ** (nom.) L. 132; **osfriþr** †) L. 1395.

Asger: **askair** L. 289 (UFT), Dyb. II, 239; **askir** L. 98 (UFT; samme persons namn skrives **askair** L. 97 enligt B.), 702, 714 (Dyb.), 794 (UFT); **oskir** L. 1073; **osgir** †) L. 1395; en gen. af detta namn är väl *oskis* L. 564 (UFT). — I medeltidshandlingar är detta namn ej sällsynt; latin. förekommer det som *Asgerus* DS III (1316); som *Ascerus* DS I, 435, 451 m. fl. st.

Asgrimer: *Asgrim i Bandane*, Dalsl. SRP (1379).

Asgun: **askun** L. 135 (Dyb.); **osgun** Dyb. I, 169.

Asguter: **askut** (ack.) L. 1348, 1349, 1370 (alt enligt Torin); **askutr** L. 592 (Dyb.) 1201, 1318, 1427, Sk.; **askutar** L. 1940; **askut** (ack.) L. 323, 587 (Dyb.), 1098, 1179; **oskut** L. 1309, 1369 (T); **oskut** †) (ack.) 1416 Sk. — Namnet ingår i *Asgutztorp*, s. i Vg. (1382), Styffe, nu Algutstorp, *Asgutzrum* s. på Öl. (1424), Styffe, nu Algutsrum samt i det Skånska *Asgustorp*, Hästveda, Falkm. 107. — Jfr för öfrigt *Asgöter*.

Asgærper: **askiar**(b) L. 320; **askiarþ** .. (gen.) L. 794 (UFT). Ihre, dial. lex., uppger *Asgül* såsom ett i Dal. förekommande n. propr. fem. — Namnet ingår i *Assgerdebyn*, Håbo, Dalsl.

Asgöter: **askaut** (ack.) L. 994, Dyb. II, 1, 71; **oskautr** L. 1441 (B), Sk. Latin. träffas namnet såsom *Asgotus* DS II, 105 (1291), *Asgothus de Bierlandom* DS III, 146 (1313); den sistnämde kallas på en vidhängd pergamentslapp *Asgøter af Berlandum* (se s. 761, Anm. och Rätt.).

Asi: **asi** L. 358, 1029; **asa** (ack.) L. 167 (UFT); **osi** L. 114 (Dyb.). Hit hör vidare *Asi in Kurneem* (Upl.) DS III (1316) och *Ase in Nyabro*, Ög. IV (1333).

Askil: **askil** L. 1246 (B), 1563 (enligt Torin); **askihl** L. 1251 (B); **askil** L. 210, 331, 638, 731, 1442, Sk. *) — L. 1390 läser Torin **askatli**, hvilket han fattar som nom. — Namnet ingår i *Askelstorp*, Stoby, Sk.

†) Första runans form är mig obekant.

*) Möjligen betecknar *ar*-runan här ljudet *æ*, då formen *Eskil* eljest är synnerligen vanlig.

Aslaker, Asleker: **aslaks** (gen.) L. 219 (Dyb. — Densamme som **oslaik** på samma sten?); **oslakr** †) L. 1202; **oslaik** †) L. 717. — I SRP träffas namnen *Aslak Botolfsson* (1374) och *Aslak Thordson* (1400), båda från Bohusl. — Det nu brukliga namnet *Axel* anses bildadt häraf.

Aslög: **aslauk** (nom.) L. 734 enl. Dyb. (L. har **alauk**).

Aslögher (mansn.): *Aslogh*, Vald. Jordeb., Hall.

Asmoper ingår i *Asmodetorp* (1506), nu Asmoarp, Göinge-Mellby; Sk., Falkm.

Asmunder. Detta namn var i äldre tider vanligt. På runstenar träffas särskildt ofta namnet på den bekante runristaren *A. Kara Sun*, nämligen, såsom det synes, på ej mindre än 19 (utom de fall, där namnet hos L. fins upptaget, äfven enligt UFT L. 80); jfr s. 14, noten 1. — Men dessutom träffas äfven följande former: **asmuntr** L. 457 (Dyb); **asmunt** (ack.) L. 896 (B); **asmu** (ack.) L. 1327 (B); **asmuntr** L. 993, 1071; **asmutar** L. 1940; **asmut** (ack.) L. 1101; **osmuntr** L. 1057 (B). — I DS och SRP träffas namnet flerstädes, t. ex. under den latin. formen *Asmundus* DS II 91 (1290), 112 (1291), 615 (1310). Likaså ingår det i ortnamn, såsom *Asmunstadhun* DS IV (1331) samt *Asmundathorp* s. DS I, 50 (1145), nu Asmundtorp, Sk. (se Falkm. 108).

Asrun, Asruna: *Asrun relicta Kanuti Ketilbiornason* DS IV, 202 (1331; jfr IV, 646, V, 75); *Asruna* förekommer vidare SRP (åren 1364 och 1377; såsom det synes, om olika kvinnor).

Asulver: **asulf** (ack.) L. 355 (UFT); **aosulfr** L. 81 (Dyb); **osuhlfr** L. 1057 (B). *Asulphus* förekommer DS II, 684, *Asolfver* SRP (1381).

Asvalder: *Asvald i Sundhrædhe* (Sm.) SRP (1379).

Asvar: **asvar** (kvinnon.?) L. 210 (B).

Asvipper: den latin. formen *Asvidus* DS III (1316), *Asvidus* V (1343); gen. i *Nicolaus Aswidi* V (1343).

Asælver (kvinnon.): *) **aselfi** (ack.) L. 530.

†) Första runans form är mig obekant.

*) Kvinnon. på *ælver* äro i äldre sv. ej ovanliga. Utom dem, som i det följande upptagas, har jag träffat följande: *Arnælver* (*Arnelfe*, latin. dat., DS IV), *Gunnelf*, SRP (hvad genus *kunilfr* L. 160 har, syns ej) och *hrupælfr* Dyb. II, 155 (*rupilfr* L. 7 enligt UFT och gen. *rhu-*

Asð: *Asø* DS II, 684 (jfr isl. *þórey*, *Bjargey* hos Cl. Vigf. under *ey*; fsv. *Gunø* DS IV).

Hit höra vidare möjligtvis det enligt Hyltén-Cav. i värendska tingshandlingar från 1600:talet förekommande mansn. *Asle*, *Åsle*, hvilket ock synes ingå i *Peter Aslason* SRP n. 2320 (jfr fty. *Ansila*, Förstem.); *Asnidhir* D. Dal. (afskr.; felskrifvet för *Asvidher*?); samt mansn. *Asund* DS III (1324; Finl.) I det värendska ortnamnet *Askummatorp* Hyltén-Cavallius I, 79 kunde ett namn **Asgumi* ingå. Likaså synes ett **Askari* (ett isl. *Askári*) ingå i *Askaramala* DS IV i en afskr.; såsom *Åskåre* fattas UFT III, 70 **uskari** Dyb. I, 93; detta synes dock ovisst.

Som sista led ingår *as* i namnet *Ulfas*: *Vlfaas* DS V (1346); jfr *Rangwaldus Vlwasæ son* II, 212 (1296).

Den omljudda formen af *as* träffas i:

Esbjörn: *esbiurn* L. 10 (enligt UFT), 1403; **esburn** L. 1397 (enligt Torin), 1401 (T), **esbiarn** L. 1291; gen. **æsbiornar** L. 1636 (på samma "hvalf" skrives namnet sedan med munkstil *Esbeornar* *) I DS och SRP träffas namnet ofta under formerna *Aesbiorn*, *Esbjörn*, *Esbern* m. m., latin. *Esbernus*. Och det brukas än i dag, dels under formen *Esbjörn*, *Essbjörn* (se t. ex. Råäf II, 124), dels såsom *Jesper* (jfr Freudenth. 33.)

Esborgh: *Esborg* (kvinnon.) SRP (1351).

Esger: I runor har jag ej träffat detta namn, så framt ej **iskir** (ack.) L. 1040 skall föras hit. I SRP träffas det på några ställen, t. ex. *Esger i Lerem*, Vg. (1390), *Esgerus i Knutstorp*, Sm. (1353), *Esgerus*, kanik i Skara (1392). Utan

þilfar L. 756 kunna ej till genus bestämmas): dessutom *Runeluer* och *Odhelvir*, båda DS III, hvilka kunna vara fem. lika väl som mask. I isl. träffas kvinnon. *þórelfr* i Landn. Namnen äro säkerligen att med Rdq. II, 264 härleda af *elfr*; jfr *þórelfr* med mansn. *þórálfr*. Till böjn. måste de ursprungligen vara långstaviga *ja*-stammar.

*) Hit för Dieterich ock *isbiurn* och dylika former; det är ganska sannolikt, att i här betecknar *æ*, *e*, men då äfven nord. namn på *Is*-förekomma, och således ingen säkerhet för dessa runformers sammanhang med *as* finnes, förbigår jag dem här, liksom i allmänhet de namn på *is-*, som kunde ställas vid sidan af de i det närmast följande upptagna namnen.

tvifvel är det detta namn, som ingår i *Aesgesthorp*, *Aesgethorp* DS II, 344 (1301); andra dylika ortnamn finnas hos Falkm. 106.

Esheper (kvinnon.): **esipi** (ack.) L. 871.

Eshilder; gen. af detta kvinnon. ingår uppenbart i *Aesildæbothæ* SRP (1353), nu Elsebo, Munktorp, Vg.

Eskel, **Eskil**: **eskil** L. 864, 895, 1151, 1360, 1666; hit hör väl ock **iskil** L. 1095 samt **öskil** L. 1172. I DS och SRP m. fl. urkunder är detta namn under formerna *Eskel*, *Eskill*, *Eskil*, *Eschil* m. m., latin. *Eskillus*, *Eschillus*, mycket vanligt.

Esviper: *Aesvidus de Næsi* DS III (1314).

Sammanhang med *as* har äfven antagits för namn på *Ast*-, *Est*- med följande *r*; se Cl. Vigf. under *áss*. Sådana namn förekomma äfven i sv.; hos Hyltén-Cav. anföres II, 285 *Åstridh* såsom ett värendskt mansn. från 1600-talet, och kvinnon. *Astriper*, *Estriper* förekommer flerstädes (*astriþ* L. 459 (UFT); *estriþ* L. 562 (UFT) m. m., hvarjämte i medeltids-handlingar *Estrid*, *Aestríd*, latin. *Estridis*, ej är sällsynt). Här kan *t* mycket väl vara af fonetiska skäl inskjutet; då man emellertid äfven kan förklara dessa namn såsom bildade af *ást*,*) kunna de här icke bestämdt bevisa något.

Då man i ortnamn träffas *as*-, *ås*-, är det i allmänhet sannolikast, att detta är af annat ursprung och sammanhänger med det fsv. appellativet *as*, pl. *asar*, nysv. *ås*, höjdsträckning; jfr Rdq. II, 269. Någon gång torde gudanamnet ingå. Sådant anser Hyltén-Cav. fallet vara med namnet på den småsjön *Åsnen*, af hvilken åtminstone en del fordom burit namnet *Odensjön*; se I, 127 f.; likaså med *Åsa sjön*, I, 131. *Åsunden*, *Asundi* i VGL, hör möjligen ock hit; sista leden sammanhänger väl med isl. *unnr*. — Med afseende på *Åsa källa*, en "helig källa" i Ö. Torsås, Sm., där ock en *Torsa källa* finnes (Hyltén-Cav. I, 132), kan man tveka, huruvida namnet ursprungligen hänvisar på de hedniska gudarne eller den *ås*, efter hvilken socknen måste erhållit sitt namn. Nämnas må vidare *Aasgardha*, SRP (1376), nu Åsgårda, Saltvik, Åland. Likheten med isl. *Asgarðr* kan dock vara tillfällig; jfr Freudenth., Ål. ortn. 56.

*) I äldre ty. namn förekommer *anst*-, t. ex. *Anstrat* vid sidan af *Ansråd* (Förstem.); äfven här kan man dock tänka på inskjutning af *t*.

Särskild uppmärksamhet förtjänar namnet på de 5 *Åsaka*-socknarna i Vg. Den äldre formen *Asaka* *) fins hos Styffe anförd för Å. i Barne härad från 1407, i Kållands här. från 1404, i Skånings här. från 1452, i Vartofta här. från 1422 och i Väne här. från 1397. Härtill kan ytterligare läggas *Asige* s. i Hall., hvars namn i Vald. Jordeb. träffas såsom *Asaka*. — Möjligen kunna dessa namn vara sammansatta med *aker* och hafva förlorat ett *r*; **) i detta fall ha de nog intet att göra med gudanamnet. Häremot talar dock, synes mig, öfverensstämmelsen mellan namnens form, i det alla i äldre tid sakna *r*; SRP n. 2535 (1390) förekommer vid sidan af *Asaka* (Skånings här.) äfven *Ranakra* såsom namn på ett däri beläget hemman. Sammanställles vidare *Toraka*, ortnamn från en af svenska förut bebodd del af Estlands kust (Russw. II, 180), ***) synes sammanhang med ordet *åska* ligga nära att antaga; dessa ställen kunna erhållit namn däraf, att åskan där slagit ned eller, som man förmodligen fordom uttryckte det, "åsen", Tor, där "åkt ned". Jfr ock ortnamnet *Bisa* på Runö samt andra namn på *Bisa*-, *Bis*- från samma trakt (Russw. II, 249) †) *Ljuna*, Hogstad, Ög. är möjligen att sammanställa med sk. *ljuna*, blix. ††)

Liksom *as* i personnamn ibland uppträder med omljud, kan en omljudd form af detta ord ingå i *Aesberghæ* DS V (1337), nu Edsberga, Landeryd, Ög. Likaså tyckes gen. pl. af *as* ingå i sockennamnen *Aesabro*, nu Edsbro, och *Aesatunir*, nu Estuna, båda i Upl. (de äldre formerna i DS III från 1300-talets början); omljudet kunde från nom. pl. lätt intränga

*) Att namnet är pl., angifves af uttrycket "i Asakom", Silfverst. D. I, 385 (1404).

**) Man kunde då jämföra *Asakra* DS III (1314), Hels.

***) Jfr gotl. *toraka*, dal. *toråk*, värendska *toråket* om åskan; se under *Tor*.

†) "Schlägt ein Blitz auf die Erde, so heisst dieser *bisa*, bisen, oder *bisa* bylder," Russw. II, 248.

††) Endast medelbart erbjudes analogi af ortnamn innehållande det *liugn*, som ingår i *liugn elder*, eller något bland de här af bildade *lygn*, *lygni*, *lygna* (se Leffler, v-omlj. 78), enär det *blixt* betydande ordet här står som sammansättningsled. Utom de af Leffler anförda *Lygnista*, sdm (s. 78 not. 1) och *Lyugnæshæreth*, sk. (s. 81 not. 2) kan jag nämna *Liugnæes* DS IV, nu Ljungnäs, sm. k. och *Lyghnobæk*, Ed., sm. SRP.

i gen. *) Möjligen bör hit ock föras *Esasta* SRP (1391, dock äfven *Essæsta*, år 1371), k. nuv. *Edesta*, Vårdinge, Sdm, samt måhända ännu några andra namn. — I dessa fall kan man ej gärna tänka på det andra *as*, då detta är gammal *a*-stam. **)

Van.

I isl. användes *vanir* om en särskild grupp bland gudarne; någon gång förekommer sg. *vanr* (se Egilson). Några sv. ortn. synas vara sammansatta med detta ord; antingen förekommer i dem gen. sg. eller den rena stammen. Sådana äro *Wansjö* SRP (1365), "tr. Vansjö i V. Löfsta", Upl.; *Vandala* SRP (1397), nu Vannala, Osteråker, *Vanzsta* DS IV, nu Vansta, Ösmo, *Wansø* s. III, nu Vansö, väl ock *Wanwsa* IV, nu Vannesta, Toresund, alla i Sdm.; *Vanstadha* SRP (1384), nu Vanstad, Locknevi, Sm. K.

Dessutom börja några nysv. ortn. med *van-*. Huru försigtig man får vara med att af dem draga slutsatser, synes dock däraf att *Vanstad* s. i Sk. enligt Styffe år 1332 nämnes under formen *Watnstatha*.

Ragn-.

Ett i den isl. literaturen ej sällsynt namn för gudarne är *regin*, äfven *rögn*. Ensamt förekommer något sådant ord ej i sv. Däremot är i namn *ragn-*, äfven *ræghin-*, en vanlig beståndsdel. Här kan emellertid ifrågasättas, huruvida ordet står i betydelsen gud eller med ett ursprungligare innehåll. Det är nämligen egentligen ett appellat., och den älsta betydelsen synes vara råd, beslut; jfr got. *ragin*. Ordets bruk i namn måste vara mycket gammalt, då det är vanligt äfven på tyskt

*) Jfr gen. pl. *syna* af *sun* Rdq. II, 151.

**) Den af Rdq. II, 32 efter Hof för detta ord anförda vg. pl. formen *äser* måste vara en nybildning.

område. I ty. förekommer det ensamt stående ordet ej i betydelsen gudar. Weigand utgår ock i sin Wörterb. vid förklaringen af hithörande ty. namn från betydelsen råd. Förstem. anser emellertid möjligt, att i namnen betydelsen gudar fram-bryter. Och Freudenth. utgår vid förklaringen af hithörande sv. namn från betydelsen "numina". Omöjlig är en sådan åsigt visserligen icke. Säkertligen sträckte sig denna betydelse utom norden. Detta synes framgå af det i Heliand förekommande uttrycket *regano-*, *regan-giskapu*, det af försynen bestämda ödet; *) jfr *metodo-giskapu* (se Grimm 24). — Äfven den förstärkande betydelse, som röjer sig i fsa. *regin-blind*, *-thiof*, ags. *regn-heard*, *-veard* m. m., liksom i isl. *regin-dómr*, *þing* m. m. synes lättare ha kunnat utveckla sig ur betydelsen gudamakt än ur grundbetydelsen. **) Flere af hithörande namn äro vidare bildade i likhet med andra, som innehålla afgjort mytologiska beståndsdelar.

Då således dessa namn åtminstone möjligtvis sammanhånga med religiösa föreställningar, upptager jag dem jag fun-
upptager jag dem jag funnit i äldre sv.:

Ragna: ***) **rakna** L. 925 (såsom det synes, moder till **raknburk**). Detta namn ingår i *Ragnotegher*, Upl. DS III och *Ragnotorp*, Sdm. DS IV.

Ragnar: **raknar** L. 601 (Dyb), Dyb. I, 32; **ragnar** L. 369. I SRP är detta namn rätt vanligt; så *Ragnar* n. 2001, 2046, 2059; *Raghnar* n. 2073, 2673. — Om det van-

*) Heyne yttrar i gloss.: In *regano-*, einer Reminiscenz aus dem Heidentume, scheint ein alter gen. plur. zu liegen, vergl. altnord. *regin numina*, dii.

**) I viss mån jämförliga äro de isl. uttrycken *ty-hraustr*, *-spakr*, i Snorraedda härledda af Tyr, sannolikt riktigare af Vlgf. förklarade "valiant as a god, godly-wise".

***) Jag har varit tveksam, huruvida jag borde såsom normal form ställa *ragn-* eller *raghn-*. Jag har valt det förra skriftsättet, emedan åtminstone i VGL *gn* är det vanliga, för så vidt båda konsonanterna ej först genom böjning kommit bredvid hvarandra (jfr i I *brymsigna*, *egn*, *hægna*, *sægnarþing*, samt eljest *agnabaka*, *ognarbot*), äfvensom emedan af skriftsättet i handskrifter och diplom från medeltiden framgår, att redan tidigt *g* åtminstone ganska allmänt i denna ljudförbindelse öfvergått till guttural nasal, som i sv. framför *n* plägar tecknas *g*. Jfr Rdq. IV, 334.

liga latin. *Ragnerus* hör hit eller till *Ragnir*, vågar jag ej afgöra.

Ragnborgh: **raknburk** L. 925 *) I medeltidshandlingar är detta namn, skrivet *Ragn-*, *Rang-*, *Rag-*, *Ramborg* o. s. v., ganska vanligt.

Ragnfaster: **raknfastr** L. 400 (UFT); **raknfast** (ack.) L. 497 (UFT) (det är samme man, som nämnes L. 496 — **rakinfast** —, 498, 2009, måhända ock 2010); **raknfastir** L. 369; **ranfastr** L. 583 (UFT), väl densamme, hvars namn enligt UFT L. 584 skrives **rakfastr**. I medeltidsdiplom förekommer namnet med växlande stafsätt på åtskilliga ställen.

Ragnfríþer (kvinnon.): **rahnfríþr** L. 508, 525 (Dyb); **raknfrír** **) L. 499 (Dyb); **rahnfríþ** (nom.) L. 916 (Dyb), (ack.) L. 507; **rahnfríþ** .. Dyb II, 50.

I diplom är namnet rätt vanligt, t. ex. *Ragenfrid* ***) DS I 90, *Ranfridis* I, 393 m. m.

Ragnhílder: **rahníltr** L. 526 (UFT), 605 (UFT); **rakníltar** (gen.) L. 400 (UFT). I diplom förekommer namnet flerstädes, t. ex. *Ragnildis* DS I, 617, 636 m. m.

Ragni: **rakna** (ack.) L. 526 (UFT); **rakni** på en nyfunnen sten i Ö. Stenby s., Ög., AT; **rakna** (ack.) L. 904. Hit hör *Ragne* DS III samt det latin. *Rangno* V (1341); jfr ock SRP.

Ragnir: **raknir** L. 1339 †) Hit hör väl ock *Ragni* (ack.: *R. stabularium*) DS I, 473. Jfr *Ragnar*.

Ragnmunder: *Ragmundus* DS V, 645, 688. Möjligen är namnet *Ramund* uppkommet häraf med samma ljudöfvergång ††) som i kvinnonamnen *Ramborgh*, *Ramfridh*, *Ramfrö* (hos Hyltén-Cavallius II, 286), samt i mansnamnet *Ramvald* (se SRP III).

Ragnvalder: **rahnvaltr** L. 397 (UFT); **raknvalt** (ack.) L. 436 (UFT) och 437 (samme man?) I medeltidshandlingar är detta namn under olika skriftsätt mycket vanligt. †††)

*) Möjligen hör äfven **ramborgar** (gen.) hit; jfr Rdq. II, 263.

) Jfr **hulmfrír L. 651.

**) Måhända en tysk form.

†) Enligt Torin har stenen ej, såsom L. läser, *þor raknir*, utan *þir raknir*, ett isl. *þeir Ragnir*.

††) *gn*: *n_gn*: *n_g* samt slutligen, framför annan labial, *m*.

†††) Hit hör ock formen *Ragneld* SRP n. 714, såsom synes däraf, att samme mans namn skrives *Rangvald* n. 640, *Ragwald* n. 641.

Ragnvar: (mansn.): *Ranguar* i *Wbby*, Upl., SRP n. 2813 *) Jfr ock formerna *Ragvar*, *Ravar* i reg. under *Ragnar*.

Ragnvi: **raknvi** L. 504 (Dyb).

Ragnviþer: **rahnviþr** L. 200 (UFT). Namnet förekommer flerstädes i SRP t. ex. *Rangwidher* n. 3034, *Ragwidher* n. 2931, *Rawidh* n. 2743. Den latin. formen *Ranguidus* träffas DS III, 102, 270, *Rangwidus* V, 680.

Ragnþruþer (kvinnon.): **raknþruþr** L. 926.

Ragnilfr (kvinnon.): **raknilfr** L. 378 (UFT); **rahnilfi** (ack.) L. 122. Hit hör ock *Ranghelf socrus Asmundi fabri* DS II, 230 (1297) och *Ragnælf filia Hæmingi* III (1312). — Jfr *Asælver*.

Möjligen kan ock **ranbearn** L. 288 (enligt UFT, där namnet emellertid tolkas *Rannbjörn*) höra hit. — Mansn. *Ragleff* SRP n. 981 synes stå för *Ragnlever*.

I några få namn förekommer omljudd vokal. Så i det latin. *Regnerus* DS I, 140 (om en abbot i Nydala), II, 684; jag vågar ej afgöra, om det skall återge ett *Rægnir* eller *Rægnar*. — Med afseende på andra kan man tveka, om de äro af svenskt eller främmande ursprung; det förra kan åtminstone vara fallet med kvinnon. *Ræghinmof*, som latin. förekommer såsom *Reghimodis* DS IV, 63, *Ræghinmodis* V, 676 (afskr.); samt med *Ræghinmunder*: **(r)ikinmu** . . L. 581 (UFT) samt *Reginmot* L. 1636 (med munkstil; med runor skrifves samme mans namn . . **ikinmonþ**).

Rå (Råd).

Hákonarmál v. 18 förekommer om gudarna uttrycket *rád öll ok regin*. Att äfven ett fsv. *rap* på samma sätt varit brukligt, vågar jag sluta af sv. neutr. *rå*, mytiskt väsen (t. ex. sjö-, skogs-rå). Det synes mig nödvändigt att med Ihre etymologiskt sammanföra detta ord med vb *råda*. Dels förekommer

*) I reg. anses detta felskrifvet för *Rangnar*; detta synes dock ej nödvändigt att anta, då man i Hárbarðsl v. 16 har *Fjölvarr*, och således nord. mansn. på *var* verkligen förekomma.

nämligen dial.formen *råd*; Rietz anför för Osterbotten *gårds-råd*, neutr. Dels träffas likbetydande ord, som uppenbart äro bildade af detta vb.; ett sådant är ner. *rådande*, neutr. *) (Hofberg, Allmogeord i V. Nerikes Bygdem.); jfr *råanet* (best. form) i Vml. v. bergslag (VFA). Man har här sannolikt part. pres. af nämnda vb.; samma form med annat genus träffas i det dal. *rånd*, *råndädi* **) (Rietz, som dock skrifver orden såsom sammansatta). I Vg. förekommer enligt benäget meddelande af Professor Richert *rådande* med samma betydelse användt nästan såsom part.: "det är något rådande i sjön." I Finl., Petalaks, förekommer vidare *rådarin* med ungefär samma betydelse ***). — Däri, att *rå* enligt Rdq. II, 326 varit och i folkspråket ännu är fem., eller att det enligt Rietz (under formen *råd*) på Gotl. brukas såsom mask., *) ligger intet hinder för denna tolkning. Ordet begagnades i forntiden antagligen mest i pl., och ur den best. formen *rapin* kunde ordets bruk som fem., slutligen äfven som mask., lätt ha utvecklats sig på samma sätt, som den gamla neutr. pl. *lagh* blifvit först fem., sedan mask. (se Rdq. II, 99; jfr ytterligare *jul*, *sax* o. d.). I no. folkspr. har det gamla *råd* i sin ursprungligare betydelse, råd, plan m. m. öfvergått till fem.; se Aasen under Raad; jfr ock det sv. *någon*, *ingen råd*.

Den betydelseöfvergång, detta ord undergått, är ej svår att förklara. Vid kristendomens införande kommo de gamla gudarna ofta att i folktron intaga en plats bland de lägre andeväsen, på hvilka man redan under hednatiden trott, och om hvilka vidskepliga föreställningar bevarats ända in i nyaste tid††).

*) Rietz anför detta ord såsom mask. och betecknar det genom skrifsättet *råd-ande* såsom sammansatt; det senare står ej väl samman med den säkert intygade neutr. formen.

**) Det hos Hyltén-Cav. II, XVI anförda *bergs-rånda* från V. Dal. är väl en sammandragen form af samma part.

***). "I skogen herskar *rådarin*, som man föreställer sig ofantligt stor, med ett till knäen nedhängande skägg"; Finska fornminnesfören:s tidskr. 1877 s. 132.

†) Möjligen är den af Rietz anförda dal. pl. formen *råddar*, mask., at. sammanställa härmed.

††) Jfr t. ex. den no. sägnen om Tor med tungum hamri, Hammerich, Ragnaroksmýthen, s. 98, noten, där Tor betraktas ungefär som en bland tursarne.

Anmärkas må, att åtminstone gårdsråna skildras såsom människovänliga varelser, som vårda sig om gårdens bästa och trefnad.

Dis.

I isl. begagnas ordet *dís* dels om gudinnor (så *dís goda bekkjar* i Haustlöng om Idun, *öndur-dís* i Ynglingatal om Skade, *Vana-dís* i Snorra-edda om Fröja *), dels, och vanligast, om andra högre kvinnliga väsen; så om valkyrjor (t. ex. *Herjans dís*, Guðrúnarkr. I, 19; i Krákumál talas om *dísir*, "er frá Herjans höllu Óðinn hefir sendar"), ofta äfven om ett slags skyddsgudinnor; äfven synes det begagnas om nornorna (jfr Egilson, Cl. Vigf.) I omskrifningar begagnas ordet, på samma sätt som gudinnors namn öfverhufvud**), om kvinnor i allmänhet; ur detta bruk har man väl ock att förklara de få, hos Egilson anförda, fall, där ordet, äfven utan att stå i omskrifning, begagnas i betydelsen kvinna. Snorra-edda uppger äfven betydelsen syster: heitir ok systir *dís*, jóðdís. Så kan ordet nog öfversättas, t. ex. i *Loga dís* Ynglingatal, men i detta o. d. exempel står ordet dock utan tvifvel egentligen på samma sätt som i öfriga omskrifningar, och att ordet i sig har betydelsen syster, behöfde starkare bevis. På den ibland äfven angifna betydelsen prestinna känner jag ej något exempel. Grimms sammanställning af *dís* med fht. *itis*, fsa. *idis*, ags. *ides* kvinna, förnäm kvinna, synes mig trots likheten mellan isl. *dís* *Skjöldunga* och ags. *ides* *Scildinga* i Beóvulf***) högst osäker på grund af ljudförhållanden, dels den i de ty. formerna förekommande förstafvelsen, dels olikheten i vokalens kvantitet (jfr Munch s. 60).

*) Ensamt stående förekommer dock ordet i isl. poesi mig veterligt ej med samma betydelse som *ásynja*.

**) Jfr Snorra-edda s. 112: kona er ok kend við allar Ásynjuroða Valkyrjur eða Nornir eða *Dísir*.

***) Då de sägner, som ligga till grund för Beóvulfs-kvadet, ju äro nordiska och förmodligen äfven i Norden haft bunden form, kan denna likhet bero därpå, att *dís* på ags. återgifvits med det i ljud nära stående *ides*.

Ett språkligt intyg om fsv. dyrkan af *disir* träffas i det bekanta ännu brukliga namnet på en marknad i Upsala *Distingen*, *Disaping* i UL., *dysæthing* DS III (1322), *disathing* V (1344), särskildt om härmed sammanhålles Ynglingasagans berättelse om *disablót*, *disarsalr* i Upsala, k. 33.

Ordet ingår vidare i mansn. **tesalfr** L. 169 (UFT), som trots det egendomliga **e** ej synes kunna förklaras på annat sätt än såsom *Disalfr*. I kvinnon. är *dis* en rätt vanlig beständsdel. *) Ensamt förekommer det såsom namn L. 1074 (ack. **tisi**); den svaga formen **tisa** träffas L. 813; jfr ock *Olla Dysa de Voypala* Finl., DS IV (1340), så framt man ej här har ett sammansatt namn, ett ursprungligt *Ullardisa*. Dessutom har jag träffas det i följande namn:

Adis. Så DS III, 102. Däremot har L. 151 enligt Dyb. (I, 202) ej **adis**, såsom man förut läst, utan **apis**.

Frödis: *frau tis* Dyb. II, 197.

Hialmdis: *hialmtis* L. 774 (UFT).

Holmdis: *hulmtis* L. 70 (UFT), 434 (UFT; samma kvinna som på 434 nämnes ock 433 och 439); **hulmtisi**(?) (ack.) L. 393 enligt UFT.

Hæpin-, Hîpin-dis: *hapintis* L. 788 enligt UFT; **hipintis** **) L. 724 (Dyb.) Jfr ock *nutrici mee Hidhindisi* (dat.) DS IV (1329).

Opindisa: *opintisu* (ack.) L. 1005.

Aerndis: *erntis* L. 724 enl. Dyb. Gen. af ett svagt *Aerndisa* synes ingå i *Byrgir Aendyso* SRP (1393). ***)

Ödis: *äütisi* (ack.) L. 745 enl. UFT (L. läser **antisi**); *Ödiis* i *Byvdby*, Sdm., SRP (1400).

Dessutom förekommer det stympade ... **ntisa** (nom.) L. 1125.

I några ortn. synes *dis* ingå. Så i *Dysebodhum* DS II, 569 (1309) samt i de nysv. *Distorp*, Rystad Ög., *Disdala*,

*) Med afseende på *dis* här begagnadt såsom senare led må jämföras s. 25, noten 2. Såsom Freudenth. s. 2 anmärker, synas åtskilliga af de regler för poetisk omskrifning, som i Snorra-edda abstraherats ur "hufvudskaldernas" språkbruk, mer eller mindre omedvetet hafva följts vid bildandet af sammansatta nomina propria.

) Syster till **erntis.

***), Hvad bruket af gen. vidkommer, kan jämföras det i samma bref förekommande namnet *Olawær Abiörna*.

Sandsjö Smål., *Disåsen*, Brastad, Bohusl., (Holmberg II, 158) och möjligen några andra. Det är emellertid omöjligt att afgöra, om ordet här står i betydelsen kvinlig gudom eller såsom nomen propr. Af större vikt är *Dise offerkälla*, Annelöf Sk. (Falkm. 216), där det förra har sannolikheten för sig.

II. De särskilda gudarne.

Oden.

Svenskarnes dyrkan af denne gud framgår ej blott af främmande intyg, bland hvilka det märkligaste är det af Adam af Bremen, som omtalar, huru i Upsala tempel "Wodan" fans afbildad vid sidan af Tor; som vidare om "Sveonernas" sätt att afbilda honom yttrar: "Wodanem sculpunt armatum, sicut nostri Martem sculpere solent;" och om hans väsen: "bella gerit hominique ministrat virtutem contra inimicos". Ett bestämdt fsv. intyg därom förekommer i C. Bur., där det s. 199 berättas, huru de hedniska svenskarne drogo den helige Filippus "tel mönstar i opsalom ok cuskapo han tel at ofra marti som suæiar calla *open*." *) Jämförelsen med Mars är af vikt, därför att den liksom skildringen hos Adam af Bremen bestämdt visar, att Oden i Sverge varit en krigsgud, liksom han tecknas i den isl. literaturen.

Gudens namn ingår vidare i sv. liksom i andra germ. språk i namnet på den fjärde veckodagen. Ehuruväl detta hos germanerna är en öfversättning af det romerska *dies Mercurii*, får man för Sverges räkning ej omedelbart draga några slutsatser af denna sammanställning mellan Oden och Mercurius, enär veckodagarnes namn säkerligen genom sydgermanernas förmedling, ehuru redan före kristendomens införande, kommit till den skandinaviska norden (jfr Grimm 111 f.). I fsv. träffas formen (*klokna*) *othensdagh* i VGL II, (*asku*) *opensdagher* i SML; *opinsdagher* i ÖGL och Sk. L.; *opunsdagher* i

*) I C. Bldst. "Swear Ok gøta kalladho odhin" och i en annan hs. "swea kalladhe odhin"; se s. 979.

H. L.; *odhansdaghin* SRP n. 2697 (1393). Härledningen från den hedniske gudens namn utsäges bestämdt i C. Bur. Det heter nämligen där s. 61 (i fråga om julens namn: "Sua som manghe andre daghar som æn haua nampn af heþnom afguþum ok þo cristna dyrkt som *opens daghar* . . .". Likaså heter det ock Sv. Medelt. Bibelarb. I, 68: "Fæmpta dagh*) kalladho hedne romara diem mercurij oc ware fædher *odhinsdagh* aff enom hednom konunge oc het *odhin*, thy at the dyrkadho han fore gudh, thy at han war wældoghaster herra i landom i gambloom æwom." Här förekommer samma uppfattning af Oden som en historisk person som t. ex. i Ynglingasagan. — På samma ställe heter det ock om Tor, att han var "wældoghaster mz *odhine*".

Oden fins ock, såsom Grimm s. 137 påpekar, nämnd i ett par sv. folkvisor. Så anropas han i visan om Stolt Herr Alf (Arwidsson I s. 11): "Hielp nu Oden Asagrim"; och i visan om Grefve Guncelin (I s. 69): "Hjälp mig Othin thu kan bäst." Denna senare åkallan är lagd i munnen på en kämpe, som skildras såsom en hednisk rese; jfr ock de i samma visa förekommande uttrycken: "Hjälp nu Ulf och Asmer Gry(**) och "hjälptu nu moder skratt." — Den senare sången förekommer emellertid äfven utom Sverige; Arwidson anser till och med den hos honom meddelade uppteckningen vara en öfversättning från da. I densamma nämnas ock bl. a. Widrich Werlandsson, Thidrick utaf Bern, Olger Dansk, hvilka sannolikt åtminstone under denna namnform först temligen sent blefvo bekanta i Norden. Därför samt af skäl, som anförts s. 13, torde det vara alt för vågadtt att här af omedelbart draga några slutsatser rörande svenska hedniska förhållanden.

I många trakter af Sverige har allmogen ända in i senaste tider bevarat minnet af Oden. I allmänhet har han emellertid blifvit neddragen till ett ondt andeväsen. Laurentius Petri talar i sin sv. krönika (enligt Hyllén-Cav. I, 222) om

*) Som första dag räknas här lördagen.

**) Jfr Grundtvig, Danm. gamle Folkev. I, 222, där det i den motsvarande da. visan förekommande "Ulf oc Asmer Grib" sammanställes så väl med den nyssnämnda sv. visans *Oden Asagrim* som med *Oðin Aesagrá* i en visa från Färöarna.

den *landskunnige* runokarlen och afguden, *Rike Oden* *) be-nämnd. Uttrycket runokarl sammanställer Hyltén-Cav. med åtskilliga senare folksägnar, i hvilka runkaflar nämnas, särskildt den i Njudungen upptecknade sägnen om Kettil Runske och Oden. Otvifvelaktigt är detta drag hedniskt, då Oden i edda-sångerna skildras såsom runornas uppfinnare och herre.

Hos allmogen träfias namnet utom såsom *Oden* och det här af (genom ett bortfall af den gamla dentala spiranten, hvar-till så väl riksspr. som dial. uppvisa många motstycken) uppkomna *Oen* (i sammans. äfven *On-*) stundom under formen *Ode* (*Oe*). Denna form anföres af Hyltén-Cav. från olika stäl-len i Smål., I, 218 ("gif dig *Odhan* i våld", i tilltalsform "*Ode* kom", ur tingshandlingar från 1632), II, 31 och VIII. Den har, på likartadt sätt som *jätte*, uppkommit ur den gamla for-men genom bortfall af *n*, säkerligen därför att man uppfattade detta såsom best. artikel, hvilket det ju är i den stora massan af på samma sätt betonade ord på *en* **) Formen har en viss vikt, därför att den visar, att hos allmogen gudens namn be-varats genom oafbruten tradition från forntiden. Ur *Oden*, såsom detta namn nu genom bokspråkets inflytande uttalas med akut betoning, skulle ej en dylik tvåstavig form kunnat utvecklas.

Hos allmogen förekommer Odens namn företrädesvis i sammanhang med sägnen om den vilda jagten. Ehuru åtskil-lig medeltidsvidskepelse inblandat sig häri, äro dock grunddra-gen i denna folktro otvifvelaktigt af urgammalt hedniskt ur-sprung, sannolikt till och med äldre än den utveckling i upp-fattningen af Odens väsen, som ligger till grund för eddornas skildring af denne gud. Särskildt synes denna sägen hemma-stadd i Smål. Här begagnas uttrycken "det är *Odens jagt*", "det är *Oden*, som är ute och jagar", "*Oden* är ute och far", "*Oden* far förbi" (se Hyltén-Cav. I, 216, 220). Äfven före-kommer om samma naturföreteelse, som eljest kallas Odens jagt, med en något olika uppfattning i Unnaryds s. uttrycket

*) Huruvida *rik* här är ett gammalt med förändrad betydelse från hednisk tid kvarstående epitet, att jämföra med *rikir tívar* i *prymskv.*, eller blifvit använt med syftning på Oden som en rikedomens giffvare, såsom han ofta framträder i folksägnar, vågar jag ej afgöra.

**) Jfr dat. *Odhenom* i det längre fram anförda st. hos Olaus Petri.

Odans eller *Odens här* (a. a. II, 42, V). — Äfven i Og. förekomma dylika föreställningar; här begagnas uttrycket "*Oden jagar*", äfven (med "folketymologisk" ombildning af *Oden*) *nord-jagten* (a. a. II, VI). Till samma krets af föreställningar hör den hos Rääf I, 68 meddelade sägnen från Ydre; här angifves dock intet namn på den vilde jägaren. Däremot anføres II, 60 från samma trakt *Oden* i betydelsen den onde. — I Sk. förekommer uttrycket *Noens jagt*, där *Noen* säkerligen är en ombildning af *Oen*, *Oden* *) (Hyltén-Cav. II, VI). Uttrycket *Odens jagt* angifves dessutom för Sk. af Rietz s. 481. — I Bl. har man yttrandet "*Noen* far i luften", a. st. — I Hall. förekommer uttrycket *Odens jagt* norr om Halmstad enligt Möller, Ordb. öfver Hall. landskapsm. s. 138. **)

En beslätad föreställning träffas i Upl., Roslagen, där folket begagnar uttrycket "*Oden* far förbi" om en eldkvast, som man tycker sig nattetid se fara genom luften. Här framstår dock *Oden* mera såsom en nattlig gengångare, som lyser på sina i jorden gömda skatter (se Hyltén-Cav. II, VII).

Oden tänkes vanligen deltaga i den vilda jagten ridande på en hög svart eller vit häst, ibland åkande efter stora svarta hästar (a. a. I, 221; II, VI; Rietz). I sammanhang med denna föreställning stod den för några mansåldrar tillbaka i Smål. öfliga plägseden att offra eller gifva till *Odens hästar* ***) liksom det för ej så länge sedan på flere ställen i Sk. och Bl. förekommande bruket att, "då man högg säd, lemna en liten hörna till foder åt *Odens häst*". Från alla tre landskapen uppgifves äfven formen *Noens häst* (se Rietz under *Noen*, *Oden*.)

*) Måhända framkallad af en viss skygghet att nämna gudens rätta namn.

**) Från Bohusl. känner jag väl ej något dylikt uttryck, men att liknande föreställningar funnits äfven här, kan man se af den hos Holmberg III s. 24—25 anförda folktron. Säggen om den nattliga ridten på en svart häst med lösa skor liknar så afgjort de i andra landskap förekommande skildringarna af *Odens jagt*, att man måste antaga, att den i den bohusl. sagan omtalade lagmannen Lauritz Olsson Green — på samma sätt som andra historiska personligheter i olika delar af Danmark och Tyskland — här trädt i stället för *Oden*. — Jfr ock a. a. II, 174 och 323. — Äfven i Värm. fins sägnen om den vilda jagten; se Mannhardt, Baumkultus 137 (efter Borgström).

***) Förloppet härvid finnes beskrifvet hos Hyltén-Cav. I, 212.

— En af Rääf i norra Smål. antecknad läsning mot "floget" hos hästar börjar

Oden står på bergen,
han spørjer efter sin *fåle*.

Enligt Afzelius I, 4 visar man i Asa s. i Smål. *Odens stall* och *krubba*. — I Högsrum s. på Öl. finnas stora stenar kallade *Odins flisor*, om hvilka det gått sägner, i hvilka äfven Odens häst förekommer (Grimm 141 efter Ahlquist.) — I den s. 30 anförda Ydre-sågnen uppträder jägaren på en hög häst och lemnar efter sig till belöning åt smeden, som matat hans jagthundar, en hästsko af finaste silfver. — I Vg. har man enligt Afzelius I, 4 sägner om, huru *Odens hästar* betat på de ängar vid Sätuna, som nu kallas *Onsängarna*. — Äfven i Upl. måste dylika sägner förekommit enligt Geijers yttrande: "om hans (Odens) *jagt* och hans *hästar* ha berättelser varit gängse i flera landsorter, såsom i *Upland*, i det på hedendomsminnen så rika Småland, äfven i Skåne och Blekinge" (sv. folkets hist. s. 95).

På sin nattliga jagt åtföljes Oden i den sm. sågnen af två svarta raggiga hundar (Hylten-Cav. I, 216); enligt meddelande af Amanuens Lindal föreställer man sig honom här äfven följd af en otalig mängd hundar. Jfr ock de två stora hundarne i Njudungssågnen om Kettil Runske (a. a. II, VII). I Ydre-sågnen omtalas två stora jagthundar. — I sammanhang härmed står det på flere ställen i södra Sverge förekommande uttrycket *Odens hundar* om vissa flyttfågelarter, som uppe i luften låta höra ett egendomligt ljud. I Varend säges "det är *Odens hundar*, som höras i luften" (a. a. I, 216). I Sk. talas om *Noens hundar* (a. a. II, VI), äfven, med folketymol. ombildning, *Noaks hundar* (Rietz; af berättelsen, att de jaga en trollpacka, synes sammanhanget med den vilda jagten). I Bl. förekommer *Odens hundar* (Rietz). Med afseende på Hall. yttrar Möller (a. a. s. 137): "O(d)ens hundar kallas (söder om Laholm) några flyttfåglar, hvilka vår och höst låta om aftnarna höra ett skällande läte".

Vidare ingår Odens namn sannolikt i det varendska *noaskeppet*, namn på skyarne, då de antaga form af en lång strimma; äfven i vissa delar af Varend är Oden bekant under namnformen *Noen*, *Noe* (jfr Hyltén-Cav. I 258 f.) En liknande moln-

bildning kallas i Sdm. enligt meddelande af Kandidat S. Boije, *Noaks ark*, säkerligen en senare omtydning af ett gammalt hedniskt uttryck, hvori Odens namn ingått (jfr "Noaks hundar"). — Skeppet *Skidblaðnir*, troligtvis älst en mytisk uppfattning af molnet (se Mannhardt s. 90, 237), tillkrifves Oden i Ynglingas.

I sammanhang med uppfattningen af Oden såsom förnämligast krigets gud står den i Varend förekommande benämningen *Odens foglar* om alla de skilda arterna af korpslägtet (a. a., I, 213).

För öfrigt skildrar den sv. folksägnen Oden i allmänhet som en gammal man, skallig och med långt grått skägg. Folktron tillägger honom en sid och vid hatt eller en stor öfver hufvudet neddragen hufva samt en hvit eller hvitgrå rock; i den ofta nämnda Ydre-sägnen uppträder jägaren klädd i harnesk. I en hos Hyltén-Cav. II, V efter P. Rudbeck anförd gammal Varends-sägen förekommer Oden med spjut i handen; enligt andra sägner bär han en stor staf. I Varend förestälde man sig honom äfven med arborst på ryggen, och man talar om Odens pilar (a. a. II, 233, III); detta drag torde vara urgammalt. I den yngre sägnen har en bössa träd i stället.

Nämnas må ock, att man i Asa, Sm. visar *Odens graf*, (a. a. I, 131). Samma fornlemning åsyftas väl af Tuneld, då han talar om *Odens kulle*, en större grifthög i Asa s. — Odens graf visas enligt Tuneld ock i Odensjö s., Sm.

Ett uttryck, hvori vidare gudens namn ingår, är *tjåna Oden*. Det förekommer, så vidt jag vet, först hos Olaus Petri (sv. krön., utg. af Klemming, s. 13): "Men likare (än att våra förfäder dyrkat Oden för att få hjälp i strid) är thet at the haffua dyrkat honom för rijkedomar skul, at the skulle få godz och peninga noogh, och ther aff pläghar man än nu seya, at the tiena Odhenom som monga peningar och rijkedomar sammanslagga." Samma uppgift träffas hos Loccenius (se Geijer, Svea Rikes Häfder s. 152). — I Finvedssägner om huru jättarne, då de blifvit gamla, "ödde sig själfva genom att stupa utför branta berg", kallas detta att *offra sig till Oden* (Hyltén-Cav. II, 441).

I allmogens svordomar ingår ock Odens namn. A. a. I, 228, anföres efter P. Rudbeck från Sm. uttrycket *Oden ta mig*, hvarjämte detta äfven uppgifves för Sdm. Uttrycken *kors för*

Oden, ta mej Oden, far till Oden, Då va Oen anföras af Rietz för Sdm., Ög. och Sm *). — *Oden* i betydelsen hin onde angifves för Ög. af Ihre, dial. lex., och Kalén. — I sammanhang härmed må nämnas uttrycket *odenstygg* om hvarjehanda onda andeväsen: "älfvar och vättar, och jag vet ej hvad för odensstygg" (Rdq II, 108 efter Gaslander). Med ungefär samma betydelse anføres af Hyllén-Cav. I, 228 efter P. Rudbeck "*onroot* eller *Odens root* eller quarlåtenskap"; II, VIII ändras *onroot* till *oa-rot*, och detta uttryck, äfven *foens oa-rot* (jfr. s. 29), nämnes såsom ännu brukligt i Skatelöf s., hvarest äfven om hus där man lefver illa, säges: "där är visst själfve *Ode*" **). Ihre anför dial. lex. ett vg. *oahol* stygt ställe, kyffe, som synes mig vara bildadt af *Oden* (*Ode*, *Oe*) i betydelsen ond ande.

Odens namn ingår i det af Rietz för Götaland uppgifna fågelnamnet *odens-svala*, ardea nigra. Ordet finnes åtminstone äfven i Ner.; Hofberg 245. — I Runa för 1849 omtalas s. 21, att växten *odört*, cicuta virosa, hos flere författare från 1600-talet, såsom Bromelius, Palmberg o. a. förekommer under namn "*Odört* och *Odens ört*", "*Odört* eller *Odensört*". Tillika uttalas dock den förmodan, att namnet *Odensört* är att anse som författarnes godtyckliga utvidgning eller vrängning af *odört* ***). Hvad som emellertid ger deras uppgift särskild vikt och onekligen ganska starkt talar för dess riktighet är det a. st. äfven anförda äldre ty. namnet på samma växt *Wodendunck* (efter Smidts da. Lægebog af år 1546). Det kunde ligga nära att uppkalla denna starkt verkande ört efter Oden, hvilken genom att både i norden och Tyskland nämnas i besvärjelseformler för botande af sjukdom framstår såsom en läkekunstens gud, liksom den mot honom svarande indiske guden Vâta i Veda anropas om helse och läkedom †).

*) Med afseende på liknande uttryck från Danmark kan jämföras Geijer a. st.

**) Ur en besvärjelse, som synes öfversatt från da., anføres a. a. I, 423 *ond rot*.

***) Till de exempel på denna kortare form, som i Runa anföras från äldre tid, kan läggas *odhyrth*, *odhyrt* i ordspr. utg. af Reuterdaahl, n. 744 och 1028.

†) Det synes mig ej omöjligt, att formen *odört* innehåller ett mot Vâta omedelbart svarande namn *Opr*.

I personn. ingår *Oden* ej ofta i något af de nord. språken. I Sverige förekommer det i kvinnon. *Opindisa* (se s. 26). Ett mot det i Danm. ej just sällsynta mansn. *Opinkarl* (se t. ex. H. Peters. 44) svarande *Odinkarl* träffas dessutom i ett dom-bref från Ög. (1435); se Styffe 188 not 2. Ett härmed be-slägtadt *Opinskarl* synes vidare ingå i ortn. *Onskarby*, Tierp, Upl. — DS IV, 54 nämnes i en afskr. en borgare i Stockholm *Hildebrandus Östenkarsson*; utg. förmodar, att det sista, troligen på något sätt förderfvade, namnet står för *Othenkarsson*.

I ortn. är däremot Odens namn en vanlig beståndsdel. *) Jag har antecknat följande:

Upl. *Odensåker*, Almunge; *Odensby* DS III, 92 (odat.), nu Onsby, Alunda; *Odensfors*, Tierp (Tuneld); *Odhinsshargh* s., Styffe (1392; *Othinsbarg* DS II, 12, år 1286), nu Oden-sala; *Opinsholmi* (dat.) DS III (1315), enligt reg. "forte in par. Ryd, prov. Danderyd"; *Odensholmen*, Hammarby †); *Odhinsland* (1369, äfven Othænsland, 1375), SRP, "tr. Ons-lunda i Alunda s."; *Odenslunda*, Fresta †); *Odenslunda*, Frö-sunda †): *Odinslunda by*, Styffe (1302), nu Onslunda, Tensta; *Onsike*, Tibble.

Onsta, Tierp, hör däremot ej hit, enär det enligt reg. till DS IV är att sammanställa med "Olstadhe par Tyerpp" s. 259.

Sdm. *Odhinsheke* DS IV (1331; *Odinseke*, SRP, år 1365), nu Onsike, Ytter-Selö.

Dessutom anför Bergström s. 29 ett *Onsberga* samt s. 20 ett *Onsala*, som fordom hetat Odinsala.

*) Föga troligt är att i dylika, åtminstone i något nämnvärdt antal fall, *Oden* är vanligt personn. Visserligen förekommer på detta sätt *Othen*, *Odin*. *Oden* någon gång, i Norge, Danmark och England (se H. Peters. 44, 45; Cl. Vigf. under *Oðinn*), men, som det synes, mycket sällan. Och i Sverige har jag ej funnit något säkert dylikt fall; ty på "*Othin* i Husarö", Silfverst. D. I, 438 i en, såsom det synes, "på flera ställen felaktig" afskr. kan jag ej lägga någon vikt, då det så lätt kan vara miss-skrifning för *Öthin*. — I en mängd af ifrågavarande ortn. anger för öfrigt senare leden (där den t. ex. är harg, vi, lund, sal), att den förra är gudan.

†) Fins nämnd i en 1678 skriven förteckning på upl. minnesmärken, införd i Runa 1848.

Ner. *Odens backe*, Asker; *Odhinswi* SRP (1385), nu Odensvi, Viby.

Vml. *Odensnäs*, Vestervåla; *Onsyö*, D. Dal (1548), nu Onsjön, Norberg; *Onsjö*, Vestanfors; *Odensvi* s., Styffe (1399), nu likaså. En gård Odhinswi i den lika nämnda s. förekommer SRP (1351).

Hels. *Onsäng*, Ljusdal.

Jämtl. *Odensala*, Brunflo.

Värm. *Odenstad*, SRP (1361), likaså nu, Gillberga.

Dalsl. *Odhensö* i den gamla Nes s., Styffe 137 not. 1 (1421); synes vara att sammanställa med nuv. Onsön, Ed.

Kan *Odhnemskog* s., Styffe (1397), nu Ånimskog, höra hit?

Vg. *Odensaker* s., Styffe (1371; Odinsakyr DS V, år 1345), nu Odensåker; *Odensberg*, Edsvära; *Odens kulle* Gökhem (Tuneld *); *Odhens kyælda*, gränspunkt mellan Gudhems kloster och Håkonatorp, DS II, 23 (1287); *Onskälla* på Halleberg (Rietz s. 789); *Odenslunda* Flistad; *Onsered*, Tvärred; *Onsjö*, Larf; *Onsjö*, Naglum; äfven formen Odensjö anföres af Tuneld; *Othensö*, SRP (1371), "k. Onsön i Thorsö s. Vg." Uppenbart är det samma ort som i POL uppges under namn af Odensö, Torsö s.

Ög. *Odhensaker*, SRP (1382), nu Odensåker, Kullerstad; *Odensberg*, Nykyrka; *Odensborg* och *Odensfors*, Vreta kloster; *Odensgöl*, Yxnerum; *Odenstomta*, Kuddby.

DS I, 278 nämnes "par. Kullarstadha *Odhinsæt*", som synes tillhöra Linköp. stift. Det torde således vara det nyss nämnda Kullerstad (med gården Odensåker!).

Sm. *Odensås*, Tveta, *Odenslanda*, Vederslöf (med en Odens lund; Hylltén-Cav. I, 138); *Odhinsredha* s. SRP (1389; äfven Odhensrydh 1418, Odensöryth 1413, Styffe), nu Odensjö **); *Odensjö*, Barnarp; *Odensjö*, Skatelöf. Gården har väl sitt namn efter Odensjön, en del af Åsnen, se Hylltén-Cav. I, 130. *Odensvallahult*, äfven skrifvet *Odensvalah. ***)*, Urshult;

*) "Man skall fordom här dyrkat Oden".

**) "I O. skog fins ett monument i form af ett altare, som anses helgadt åt Oden. Äfven fins här en graf kallad Odens graf". Tuneld.

***) Är den senare namnformen den ursprungliga, är väl ställets namn bildadt af fågel-namnet Odensvala.

Othinswi s. SRP (1384: Odhensvi Styffe, år 1408) nu Odensvi, K.; *Odhenswi* SRP (1351), äfven Odensøø DS V, 261 (afskr.), nu Odensvi, Högsby, K.

Öl. Om de stora stenar, som nämnas *Odins flisor*, Högsrum, och *Odinsten*, Högby, samt om dem gående sägner se Grimm 141 (efter Ahlquist).

Othanby (1279) hör väl trots den af Styffe från år 1456 anförda formen Odenby ej hit, då den nuv. formen är Ottenby (Ås).

Sk. *Odensberg* (se Grimm 139); *Onsema*(?), Fagerhult (Falkm.); *Othænsbæreth*, Vald. Jordeb., nu Onsjö här.; *Othinslunda* s., Styffe (1430), nu Onslunda; *Odensjö*, Röstånga, Onsjö här. (Falkm.); *Othenströö*, socken och sätesgård i Onsjö här., Styffe (bl. a. 1350), nu Strö eller Onsjö-Strö; *Othensworæ**) DS IV (1340), nu Onsvala, Tottarp; *Othinsö* s. Styffe (1406); det nuv. namnet Ösjö, motsvarande ett gammalt Öisyö (1327; se Falkm.), torde vara ett helt annat ord.

Nuv. Odenryd, Gustaf, hör ej hit, då den äldre formen är Udileröd (1624), Falkm.

För åtskilliga af de anförda sk. namnen träffas för öfrigt flere gamla former hos Falkm. 161 m. fl. st.

Hall. *Othensalæ* s., Styffe (1403; Othænsale Vald. Jordeb.), nu Onsala; *Odensjö* SRP (1377), nu Onsjö, Söndrum.

Finl. Hit höra *Onsby* i Esbo och *Odensö* i Pojo s., Nyl. enligt Freudenth. Nyl. ortn. s. 25. Vidare anför Rietz såsom finska ortn. *Odensnäs* (1 mil från Nådendal) och *Odensholm*, Pojo, af hvilka dock det sista kan vara detsamma som det nyssnämnda Odensö, äfven i Pojo. — En falsk antikvitét är däremot enligt Freudenth. Eg. Fin. ortn. s. 18 noten hemmansn. Odinsnäs i Snappertuna kapell af Karis s., hvilket namn blifvit till först på 1830-talet.

Odens namn ingår vidare sannolikt i *Odinsholm* (äfven Odensholm, Odesholm m. fl. former) utanför Estlands kust. Öns namn uttalas nu *Ootsholm*, hvarmed kan jämföras *otsdag*,

*) Den af Falkm. äfven anförda formen *Öthenswaræ* kan väcka tvifvel, om detta namn verkligen hör hit, i det den synes ange sammanhang med det i sv. medeltidsurkunder ej just sällsynta mansn. *Ödhin* isl. *Auðunn*; den kan dock bero på felskrifning, enär flere gamla former af detta ortn. med o finnas.

det på Nuckö brukliga namnet på onsdagen. Jfr Russwurm I, 132 f., hvarest äfven omtalas sägnen, att Oden med sina skatter ligger begravnen på ett ställe på ön.

En sv. ort *Odhinstum*, hvars läge jag ej kan närmare bestämma, nämnes Silfverst. D. I, 409.

Odens tillnamn.

I den isl. literaturen förekommer en högst betydande mängd sådana. Till några af dessa kunna med mera eller mindre sannolikhet sv. motsvarigheter uppvisas. I de flesta fall är det dock svårt att med full visshet ådagalägga öfverensstämmelsen.

Ett mot isl. *Gautr* svarande *Göter* anses af Säve, Gud. 76 ingå i namnet *Gösta*, äldre *Göztaver*, *Göstaver* (Rdq II, 263; i de gamla diplomerna vanligen latin., t. ex. *Gødstavus* DS I, 453, *Gøzstavus* III, 16, *Gøstavus* I, 140; häraf det nu vanliga *Gustaf*). Denna härledning passar väl samman med senare ledens betydelse; "Odens staf" var en för de gamle nära liggande omskrifning för spjutet, och namnet blefve således ungefär liktydigt med *Asger*. Den synes därför vara att föredraga för sammanställningen med folkn., hvilken för öfrigt träffas redan hos Peder Swart, som tolkar Gustaf Vasas namn ("Götstaff") *Baculus Gothorum*. — Äfven i några andra namn såsom *Göte* (t. ex. DS III), *Götar* (latin. *Gøtarus* DS III), *Götmar* SRP, *Götulver*, DS IV träffas ett *Göt*-, som här dock kan sammanställas med folkn. Sammanhang med Odens ifrågavarande namn för dylika bildningar antar Maurer, Bekehrung II, 50 not. 19. Att på likartadt sätt bildade namn förekomma äfven på ty. ståndpunkt, bevisar åtminstone ej omöjlighet af dylikt sammanhang, då spår af *Gaut* som gudan. finnas i Tyskland; se Grimm 345.

Möjligt är vidare, att det i några ortn. ingående *Göts*-syftar på Oden. Sådant kan t. ex. vara fallet med *Gözstadha*, Styffe (1393), nu Gösta, Vånga, Ög. Men man kan här ock tänka på mansn. *Göter*, isl. *Gautr* (egentligen väl ett som

personn. brukadt folkn.: "en götisk man"). — Sockenn. Gösslunda, Vg. hör ej hit, då dess äldre form är Gythislunda, Styffe (1367).

I ortn. sådana som *Götavi* SRP (1399), nu Götevi eller Götvik, Ekeby, och *Götavi*, SRP (1352 m. m.), nu Götevi, Vallerstad, båda i Ög., ligger det närmare att tänka på sammansättning med folknamnet i gen. pl. än en motsvarighet till den i isl. om Oden äfven använda namnformen Gauti. Samma torde förhållandet vara med de i Ner. belägna *Götavi*, SRP (1354), Vinteråsa och *Göthalunda* s., Styffe (1427), nu Götunda, då Ner. möjligtvis ursprungligen tillhört Götaland (se Tengberg, den äldsta territor. indeln. och förvaltn. i Sverige, s. 14).

Ett annat isl. namn på Oden, som möjligen ägt motsvarighet i fsv., är **Hár**, den höge. Att nämligen detta namn, och ej blott adj. *har* i sin egentliga betydelse hög, ingår i det ej just ovanliga mansn. *Hamunder* (t. ex. latin. Hamundus DS III, 98; jfr ock åtskilliga härmed sammansatta ortn. i SRP), isl. Hámundr, synes ganska troligt, om därmed jämföras namnen *Gup-*, *As-*, *Ræghin-*, *þor-*, *Frö-munder*; vanligen är det ock subst., som bilda första led i namn på *-munder*. — Detta Odens tilln. torde vidare ingå i mansn. *Hasten*, isl. Hásteinn; jfr *Gup-*, *þor-*, *Frö-*, *Vi-sten*. Då namnet Sten säkerligen älst gifvits med syftning på den heliga offerstenen (se Maurer, Bekehrung II, 196), passar sammansättning med gudan. här väl. Namnet träffas t. ex. DS III, 67 såsom Hastanus, i SRP under den sv. formen Haasten. — Äfven andra med *Ha-* började fsv. namn finnas, såsom *Ha-friþer* (Hafridis DS II, 16 m. m.), *-kon* (flerest.), *-riker* (DS III), *-ulver* (L. 824), *-viþer* (Havith SRP) samt *Havar* (DS III), utan att jag dock af dem vågar draga bestämdare slutsatser. — Diet. fattar namnet hasvi L. 381, haosvi L. 380 (väl samma person; båda i UFT) såsom ett kvinnon. med grundbetydelsen "des Hohen Heiligthum"; detta synes mig dock tvifvelaktigt, enär mig veterligt kvinnon. på *-vi* eljest ej förbindas med föregående led i gen. *)

*) Ordet kan lika väl vara mansn. och kunde i detta fall förklaras som best. form af ett adj. motsvarande isl. *höss* grå; jfr träln. *Hösvir* i *Rígsþ.*

Äfven i åtskilliga ortn. ingår *har*; i allmänhet torde det här vara rent adj., blott utmärkande höjd, dock ligger det i några fall nära att tänka på betydelsen den höge, Oden. Så i *Hasta*, SRP (1392), om man härmed jämför namnet på den s., hvori orten ligger, Odensala (Upl.); här kunde gen. *Has* ingå. Jfr ock Falkm. 137. — På grund af senare leden kunde man ock tänka på *Halunda* (Ericus in Halundum, DS III, år 1311), nu Hållunda, Tibble, Upl. — Särskildt frestande är att söka en påminnelse om Oden i namnet på det ej långt från sistnämnda ort belägna *Håtuna*, där ju det gamla Sigtuna låg, hvars namn bestämdt erinrar om "Hropts sigtoptir" i Völuspá; ortn. Torstuna, Frötuna, Ulltuna, Närtuna träffas alla i Upl. För den vanliga förklaringen talar dock det isl. appell. *hátún* hög plats.

En svag gen.form motsvarande den i *Hávamál* synes ingå i *Havamyrr* (Kytilluastus de Hauamyri), DS II, 602 (1310).

En motsvarighet till Odens isl. binamn *Herjan* har men velat finna i det i några sv. lagar såsom okvädinsord nämnda *hæriansun*, *herians son*, *hærienson* (se Schlyter). Såsom Docenten F. Tamm för mig påpekat, har emellertid detta sv. ord, som endast förekommer i fyra tämligen unga lagar, nämligen Söderm. L., Bjärk. R., M. Erikssons Stads- och Christoffers Landsl., direkt motsvarighet i medeltidens lågtyska. I äldre da. synes ordet ej håller förekomma, men väl senare; det da. *hæriænskeeth*, "nequitia", visar sig genom ändelsen vara en från ty. lånad bildning. Jag tror därför med Docenten Tamm, att detta sv. ord är ett ty. lånord; hvilken betydelse det ty. ordet ursprungligen haft, är för mitt nuv. syftemål utan betydelse. — I den isl. literaturen förekommer Herjans sunr, äfven sammanskrifvet herjanssonr, flerstädes, i allmänhet såsom rent okvädinsord, utan att röja något slags sammanhang med Oden *). I Rolf Krakes S. (Fornaldar S. I, 107) kallas till och med Oden själf "*herjans sonrinn* enn fúli ok enn ótrúi". — Äfven det isl. uttrycket torde bero på lån från lågty., hvar-

*) T. ex. Flateyjarb. (Christ. 1860) I, 256: . . . mer þatti æiga at læida dræingium ok *herians sonum þat* at huerr putuson kallade mig fodur at ser; Þidreks s. (Christ. 1859) [106 : þann frið skal ok setia, at eigi þori hverr *herians son* at bida mer einvigi (variant till : hver bickia eða greybaka) m. m.

för äfven det isl. adv. herjansliga, som synes vara bildadt efter det ty. heriensliken, talar.

I isl. förekommer *karl* väl ej egentligen som tilln. till Oden, men begagnadt om honom (egentligen i betydelsen åldring; jfr Hárr, gen. Hárs). I den bekanta vers, som i Snorraeddan lägges i Lokes mun, då han såsom *þökk* uppfordras att "gráta Baldr or helju", kallas Balder "karls sonr", den gamles, Odens son. — Det ligger nu nära att söka en ursprunglig hänsyftning på Oden i namnet *karlvagnen* eller *karlavagnen* på en stjärnbild, som den germ. folktron satt i förbindelse med denne gud. Hos nederl. diktare från 15:de århundradet träffar man nämligen uttrycket Woenswaghen, i en del af Tyskland Hackelbergs Gespann (se Mannhardt 132), och på nord. ståndpunkt bör, såsom Bugge påpekat, reið Rögnis i Sigrdrífum. förklaras i öfverensstämmelse härmed. — Hvad det sv. uttrycket angår, kan jag, då jag ej känner det från riktigt gammal tid, ej bestämma dess ursprungliga form. Redan i Gustaf I:s bibel träffas (Job 9, 9) *Karlawagnen*, hvilket såsom innehållande en gen. pl. ej omedelbart kan syfta på Oden. Härjämte fins dock äfven hos Spegel *Karl-wagn*, och dial., i Vg., träffas enligt Runa 1843, s. 15 noten rent af *karsvagnen*. För dessa uttrycks större ursprunglighet synes det da. Karlsvognen tala. — I isl. synes blott det icke sammansatta vagn förekomma *).

Grimm erinrar 138 f. vid omnämnande af fty. ortn. såsom Wodenesweg o. d. om Upl. L. *karls vægher* om allmänna landsvägen. Här har man dock säkerligen ej att se någon påminnelse om Oden, då uttrycket fullständigt lyder "karls vægher ok konungs", samt, såsom Schlyter i ordboken visar, i flere juridiska uttryck karl i betydelsen den enskilde ställes i motsats mot konungen.

Däremot torde ett *kall* = karl (jfr Rdq. II, 30) med syftning på guden ingå i ortn. *Kalswi*, DS IV (1335), nu Kalfsvik, Österhaninge, och *Kalswi*, DS V (1345), nu Karlvik, S. Nikolai, båda i Sdm. Åtminstone vet jag ej någon bättre för-

*) Mot den ofvan gifna förklaringen synes det i Rimbegla förekommande *kvenna-vagn* om Lilla Björnen strida; dock är det väl ej omöjligt, att detta uttryck uppkommit i följd däraf, att man i karl inlagt en annan betydelse, än det här i sammansättningen älst ägt. På likartadt sätt kan ock den sv. formen *karlavagnen* ha uppstått.

klaring att gifva för dessa ord, hvilkas sista led anger en gammal gudstjänstplats.

Måhända ingår namnet *Ygg* (isl. *Yggr*) i ett sådant ortn. som *Ygæstadh* DS II, 701 (omkr. 1300; väl nuv. Yxstad, Rogslösa, Ög.) eller i mansn. *Hyggiulphus* II, 377 (1303).

En motsvarighet till Odens isl. namn *Þundr* torde ingå i ortn. *Thundrøshæreth*, Vald. Jordeb., hos Styffe Tundersæ (1389), nu Tönnersjö, Hall., kanske ock i *Tundderstadher* DS II, 181 (afskr.). — Mansn. *Tønnes* hör säkerligen ej, såsom man trott, hit, utan är uppkommet af Antonius; enligt Russw. II, 356 heter Antonius-dagen på Nuckö och Wormsö *tönnisda*.

Hvad som eljest här kunde uppletas, synes mig ännu mera osäkert. Ortn. på *Grims*- (jfr t. ex. reg. till SRP; *Grims-högh*, *Grimskelda*, *Grimsrydh* nämnas DS II, 173) kunna likaväl vara sammansatta med mansn. *Grimer* som med Odens tilln. — Däraf att Oden i en isl. saga (Fornaldar s. Norðrl. II, 25) uppträder under namnet *Hötttr* (Hatt), vore det utan tvifvel för djärft att draga slutsatsen, att sådana ortn. som *Hattas* (i andra handskr. *Hatteras*), VGL, nu skogen Hattåsen, Gullered s., Vg., eller *Hattasiehult* SRP (1364 m. m.), nu Hattsjöhult, Sandsjö, Sm., äro uppkallade efter guden.

T o r .

Om den särdeles stora betydelse, som tron på denne gud äfven i Sverge ägt, finnas talrika intyg. Adam af Bremen nämner honom svearnes mäktigaste gudomlighet; vid beskrifningen af Upsala tempel heter det hos honom: "statuas trium deorum veneratur populus, ita ut potentissimus eorum *Thor* in medio solium habeat triclinio".

Femte dagen i veckan, romarnes dies Jovis, fick hos germanerna äfven namn efter åskans gud. Sv. Med. Bib. I, 68 heter det om denna dag: "ware forfædher kalladho han thorsdag aff *Thoor* som wældoghaster war mz Odhine". Jfr ock Cod. Bur. 61, där *þors daghar* räknas bland de dagar, som ännu under kristen tid hafva namn "af heþnom afgupum".

För öfrigt träffas formen *þors dagher*, hvaraf det nysv. torsdag, flerstädes i de gamla lagarne, särskildt i sammansättningarna *hælgði*, *skier-þorsdagher* (håda i VGL I).

I folktron har minnet af Tor med seghet hållit sig kvar, något som till stor del synes bero på den egendomliga till en mytisk uppfattning alt framgent lockande arten af den naturföreteelse, åskan, hvaraf han ursprungligen var en personifikation, och hvarmed han städse tänktes i närmaste samband. Mindre än Oden synas han hafva öfvergått till ett mot människorna fientligt väsen; däremot tänkes han bekämpa trollen, liksom han i den isl. sången och sagan skildras som jättarnes fruktansvärde fiende. Anmärkningsvärda sägner, i hvilka Tor uppträder på ett fullt personligt sätt, äro den hos Hyltén-Cav. II, 30 efter P. Rudbeck meddelade sm. sägnen om Lyftesten, hvilken, om Rudbecks uppteckning får anses tillförlitlig, innehåller högst märkliga enskildheter; vidare den bohysl. om Tor i Hafgård och hans guldhammare, Holmberg III, 15; jfr ock sägnen om den af Tor dräpte jätten a. a. II 118. — I sammanhang härmed må nämnas den bekanta hos Arwidsson aftryckta folkvisan om *Torkarl* (Torckar), från hvilken Trolltram stulit guldhammaren, för hvilken visa den gamla *þrymskviða* ligger till grund. I betraktande af det sätt, hvarpå folkvisor utbredd sig från ett af de skandinaviska landen till de andra, har man dock, såsom Jessen påpekat, knappast rätt att, däraf att denna visa, till hvilken no. och da. motsvarigheter finnas, förekommit i Sverge, omedelbart draga slutsatsen, att det nämnda hedniska kvädet varit känt i vårt land. — En visa om *Tore*, som slog bergresarne, fins anförd Runa folio 1873 s. 19. Möjligt är, att med *Socke-Thore* (en förvrängd motsvarighet till *Öku-þórr*?), "Skivers" eller "Stivers man", "med hammar och tång" i en vall-låt från norra Bohusl. (se Dyb., Sv. Vallvisor och hornlåtar, Stockh. 1846) syftas på Tor. Jfr ock visan och sägnen Runa 1842, 21. — Om med "unge Thor", i visan Runa 1844 s. 106 eller "hoje Thor" i versen hos Hyltén-Cav. II, LIII ursprungligen syftats på guden, kan jag ej afgöra.

I synnerhet är det såsom åskans vållare, som Tor lever i allmogens minne, och hans namn har i uttryck, som syfta på åskan, ofta rent af öfvergått till en benämning för denna naturföreteelse. Dels anføres från olika delar af mellersta och

norra Sverige samt Finl. namnet *Tor* *), till och med *Helge Tor* (i *Helge Tors källa*, Skatelöf, Sm., om hvilken sägnen gått, att den store Tore gud lätit henne-upprinna, Hyltén-Cav. I, 133; jfr ock visan hos Rietz 729), vidare förekommer *Toregud* (jfr det följande), likaså den bestämda formen *Toren* (Ihre anför ur Laur. Petri postilla: "Lika som *thoren* hade slaget them ned"; enligt Säve, gudan. 78 kallas i Vesterdal. åskans herre *Tor'en*; "*Toren* går", Jämtl., Hyltén-Cav.), *Torn* (Vb.; Gotl. Samma ord är väl det af Ihre i betydelsen åskdunder anförda *torn*), hvarjämte Hyltén-Cav. från Varend anför *Åsatoren*, *Gobondatoren*, från Jämtl. *Fader Toren*. Dels förekomma i de flesta delar af vårt land omskrifvande benämningar såsom *Torgubben* **), *Gobonden* eller *Gobon*, *Gofar* (äfvén *Guffar*), *Gogubben*, *Kornbonden*, *Åkergubben*, de dal. *Skaurmann*, *Skairkalln* m. fl., af hvilka flere utmärka guden såsom en regnets och årsväxtens herre; jfr Rietz samt den särdeles fullständiga och intressanta samlingen hos Hyltén-Cav. II, IX. Här må ock nämnas det estsv. *bisen*, Russvurm II, 248. — Anmärkningsvärda äro uttrycken *Kornmoden* (Södra Varend; han fattas här som en person, se Hyltén-Cav. I, 230), *Kornmoen* (Sk.), *Gomoen* (Sk., Bl.); en ombildning häraf är väl *kornmogen* i betydelsen kornblix. Äfvén utom Sverige finnas motsvarigheter; i da. fins Korn-mo eller -mod, kornblix; och för no. anför Aasen, ehuru med frågetecken, Kornmod, m. "matte Lysglimt i Luften (som af Lynild i lang Frastand)". Kan senare leden stå i något samband med namnet på Tors i Eddorna omtalte son Móði? I detta fall vore jag benägen att föreställa mig saken på följande sätt. Móði hade ursprungligen varit ett tillnamn till Tor, utmärkande honom i hans gudomliga vrede, "åsmóðr"; ur detta uttryck hade sedan, såsom det ofta gått, utvecklats sig föreställningen om en son

*) Märkligt är uttrycket "*Tor* i fjell", som af Holmberg, Nordbon under hednat. s. 578, anføres som ett i folktron lefvande namn på torsdagens herre; häri ligger ett minne af den gamla uppfattningen af molnet som berg.

**) Rhyzelius yttrar i sin Brontologia Theologico-historica, Stockh. 1721, s. 15 om åskan: "Thetta kalle wi Dunder, Thor- eller Åskie dñ, och thet gemena folcket på landsbygden säger tå, at *Thor gubben*, *Gogubben* eller ock *Korngubben* åker eller går." — Jfr Russw. II, 101.

till guden, under det dock ordet i allmogens språk fortfarande användes att beteckna åskans herre. Om det no. moe, mogje. moje, m., "Solrøg, tørre Dunster som vise sig i Luften i varmt Veir; tynde Skyer i Horizonten" (Aasen), står i något sammanhang härmed, kan jag ej afgöra.

Åtskilliga i olika allmogemål förekommande uttryck, som beteckna, att åskan går, låta den gamla personliga uppfattningen skina igenom, i det att sådana predikat som *gå*, *åka*, *köra* användas. Sådana äro t. ex. Toren, Åkerbonden går, Gofar körer, Gobonden åker (Ihre), de dalska Skairkalln åk (Orsa, DFÅ), Skurmann ok nið (Österdal., Säve, gudan.); det finska Tor bullrar, estsv. liuo bisin buldrar, bisin kastar äjld (Russwurm II, 248). En samling dylika uttryck fins hos Hyltén-Cav. II, IX; jfr ock Rietz under Thor.

Här må påpekas, att i flere trakter af vårt land åskan fattas som ett kvinligt väsen. Man har härpå namnet *Goa*, bestämd form *Goan* (Sdm., Ner., Vg., Ög., Hall., Bohusl.; jfr uttrycken *Goa* går, körer, åker; se Rietz, Hyltén-Cav., Hofberg); äfven *Gomor*, *Gumor*, *Gomora*, *Gomåra* (Värm., Dalsl., Sk., Hall., Bl.; se Rietz). Säkerligen ingår i dessa namn älst adj. god. — Härmed kan jämföras att man enligt Aasen på flere ställen i Norge i betydelsen "Torden, Tordenskrald," har *Husbreia*, *Husprei*, f., samma ord, som i äldre ordsamlingar träffas med betydelsen hustru *). — Just på grund af öfverensstämmelsen synes det icke vara för djärft att betrakta dessa uttryck såsom minnen af en gammal åskans gudinna, fastän eddorna ej omtala någon sådan. Zimmer har i Zeitschr. für Deutsches Alterth. 1876 visat, att Fjörgyn, Tors moder, utvecklats ur en, ursprungligast visserligen som manlig tänkt, gudomlighet för åskan. Jfr ock Grimm 157. — Denna förklaring synes mig sannolikare än en annan, som också fallit mig in, att nämligen de behandlade fem. nord. orden kunde vara nybildningar, beroende därpå, att det sv. *åska*, hvars grundbetydelse utan tvifvel snart råkade i glömska, samt det i Norge vanliga, i ett par sv. dial. äfven förekommande *tora* äro fem.

*) Aasen yttrar därom: Dette ... kunde maaskee opfattes som "Fruen" (el. Thors Frue).

Tors namn ingick ock i bekräftelseformler. Härom ytt-
rar Olaus Petri i sin krönika s. 12: "Om thenna guden plä-
ghade the allmenneliga sweria och seya, *Ja Thore gudh, Ney
Thore gudh*, som än nw när gambla bönder i brukning är."
Enligt Hyltén-Cav. I, 233 brukades samma uttryck ännu vid
slutet af 1600-talet i Värend. — Enligt meddelande af Ama-
nuensen Lindal förekommer i den gamla sv. komedien Vitulus
flerestädes eden: *vid Tor*. — Härmed kan för Danmarks räk-
ning jämföras, att eden "Nej, Tore gud!" ännu på Worms tid
förekom (se Geijer, Svea Rikes Häfder I, 153).

Namnet ingår vidare i åtskilliga ord och uttryck såväl i
riksspr. osm munarterna, särdeles i benämningar på åskan, hvil-
ken därmed betecknas såsom ett verk af Tor. Så i ordet *tor-
dön*, fsv. *þordön*, *thordyn*, mask., Rdq II, 51; dialektformen
torendön anföres af Hyltén-Cav. II, X (jfr da. Torden, no. dial.
Toredyn, Toredun; isl. tycks ej äga någon omedelbar motsva-
righet, ty det i nyare isl. poesi förekommande *þorduna* är enligt
Cl. Vigf. bildadt efter da. Jfr ock sk. gomosdön.). Detta sam-
mansatta ord ingår vidare i åtskilliga dial. uttryck såsom *tor-
dönsstenar*, forntida stenredskap, äfven om echeniter, Rietz;
de gamla stensakerna betraktades såsom den förkroppsligade
blixten, vapen, hvilka åskans gud slungade efter trollen. Ur
någon mytisk föreställning utgå väl ock växtnamnen *tordöns-
nässla* om *Urtica urens* (Runa för 1849 efter Smith m. fl.;
örten skall på Isl. anses af alla växter äga den kraftigaste ver-
kan mot trolldom) och *tordönsskräppa* (äfven döneskräppa)
om *Rumex domesticus*, Sk., Rietz, *) — Af tordön är ock det
af Rietz för Sk. och Bl. uppgifna verbet *tordöna*, åska, bildadt;
jfr da. tordne. Om det från Dalsl. och Bohusl. angifna lik-
betydande *torna*, såsom Hyltén-Cav. II, X antar, hör hit eller
är bildadt af den best. formen af gudens namn, kan jag ej af-
göra.

Ur en medeltidshandskrift, "troligen från början af 15:e
århundradet", anför Rietz ordet *toraakt*: "eth stort t. oc liong-
eller". Mycket nära stående bildningar äro *toråk*, tordön, hos

*) I skällsordet tordönanöt, Sk., Rietz, står väl däremot första lo-
den blott förstärkande ungefär som blix — i blixtnfull, dunder — i åt-
skilliga dialektord.

Lind (dial. anför Hyltén-Cav. II, IX ordet från Dal. *) liksom den best. formen *toråket* från Varend) och det föråldrade gotl. *torsaka* (Rdq. II, 210; Hyltén-Cav. uppger a. st. formen *toraka*; Ihre, Dial. lex., anför såsom gotl. *torsåka*); jfr ordet åska samt en del s. 44 anförda dialektuttryck. — Att ortn. *Toraka*, Røthel, i en af svenskar förr bebodd del af Estland (Russw. I, 71) synes sammanhånga härmed, har redan s. 19 anmärkts. — En något afvikande uppfattning ligger till grund för uttrycket *torgång* om åskan, Jämtl. och Ångml., Hyltén-Cav. a. st. — Från Gotl. uppgifves såsom namn på åskdundret vidare *torsskralld*, Hyltén-Cav. II, X; jfr da. Tordenskrald. — Dial. förekommer ytterligare *toril*, hastigt öfvergående åskväder, Vb., Finl., och *torevär* (jfr no. Toreveder, ty. Donnervetter), åskväder, Dalsl. (Rietz).

För blixten upptar Lind uttrycken *torblixt*, *toreld*; det senare fins ock i Rhyzelii s. 43 omnämnda arbete, där i titeln talas om "Åskeslag, *Thor-eldar* och andra stora brandskadar", hvarjämte det dial. uppgifves för Vml., Ångml., Jämtl. och Härjed., under formen *toreneld* för Dal. och Hels., såsom *Tors-älld* för Gotl. (Hyltén-Cav., Rietz). För den förkroppsligad tänkta åskstrålen, hvilken folktron velat återfinna i forntida stenredskap äfvensom i försteningar m. m., finnas ock åtskilliga tillhörande uttryck. Sådana äro *torkil*, *torenkil*, Dal., Hels., Ångml., *torskäil*, Gotl. (Hyltén-Cav. Jfr ty. Donnerkeil); *torvigg* eller *torvigge*, *torn-* eller *toren-vigg*, Upl., Medelp., Ångml., Jämtl., Götal., Finl., (Hyltén-Cav. II, 222, IX; Rietz. Jfr uttrycken åskvigg, govigg, estsv. bisavigg); *torsten*, Medelp., Jämtl., *torensten*, Hels. (Hyltén-Cav. Jfr gobonda-, gomos-sten m. fl. sv. dialektuttryck äfvensom no. torestein, da. Tordensten, ty. Donnerstein **).

Åskmoln kallas enligt Rietz i Dal. *tornmoln*, i hvilket uttryck gudens namn, ehuru sannolikt med folketymol. ombildning ***) synes ingå; jfr dal. skaurmannsmoln, sk. gomonamoln.

*) Jfr *torack beld'n* om åskviggen, Orsa, DFÅ.

**) En något olika uppfattning röjer sig i sm. *åskapilen* (Hyltén-Cav.), hvarmed kan jämföras *åskieskott* hos Rhyzelius s. 15. — Jfr ock estsv. *bisikula*.

***) Med afseende på uppfattning af molnen såsom torn kan jämföras Mannhardt s. 91.

Likartadt synes förhållandet vara med det gotl. *tornstackar*, Hyllén-Cav. II, X. Senare leden måste vara detsamma som stack, kjortel, isl. stakkr, ett klädesplagg; jfr ett annat namn på åskmolnen, åskakåpor, a. a., I, 231. Den i viss mån beslätade uppfattningen af molnet såsom hatt finner man i uttrycken *torenhattar*, Hels., Ångml., Jämtl.; jfr värendeska gofarhattar m. m., a. a. II, IX. — Andra mytiska namn på åskmolnen äro *torgubbar* (jfr. s. 43, likaså de värendeska gofara-, åska-gubbar) och *torguvar*, båda från Ångml. och Jämtl., a. a. II, X; det sistnämnda ordets senare led är uppenbart att sammanställa med ångml. guvä, f., regnmoln, som hastigt far öfver himlen (Rietz), isl. gufa, rök, ånga. — Ett synnerligen anmärkningsvärdt uttryck är det enligt Sæve, gudan. 78 i Vesterdal. förekommande *torshamrar* om små svarta åskmoln; jfr *torhamrar*, *torenhamrar* om åskmoln, Ångml., Jämtl., Härjed. (Rietz, Hyllén-Cav.). Älst var Tors hammare säkert en mytisk uppfattning af blixten, men då det ursprungliga sammanhanget råkat i glömska, kunde man lätt komma att se hammaren i åskmolnen; jfr förhållandet med Odens hundar (s. 31), älst sannolikt vindar (jfr Mannhardt 111), samt ty. Donnerziege, no. mekregeit, Scolopax gallinago, där hvad som ursprungligen troligtvis varit ett mytiskt namn på åskmolnet, öfvergått till benämning på en fågel. — Vigtigt är ock det gotl. *Tors bukkar* om åskmolnen (Hyllén-Cav.), då detta uttryck visar, att den i Eddorna förekommande myten om de bockar, som draga Tor, varit känd ock i Sverge. På samma myt syftar ju ock folkseden med julbocken. — Ett anmärkningsvärdt mytiskt namn på åskmolnen, som dock ej omedelbart innehåller Tors namn, är det a. a. anförda sk. *gomosaven*; senare delen är tydligen slägt med det i flere delar af Sverge dial. förekommande mask. ave, som enligt Rietz i Vg. har betydelsen moln (jfr ock verbet ava), men eljest betecknar en vattensamling eller en vattensjuk, af vatten omgifven mark. Den gamla uppfattningen af molnet som vattensamling ligger väl älst till grund för uttrycket. — Nämnas må ock det estsv. *bisaborg* ("die groszen dicken Gewitterwolken führen den Namen b.", Russw. II, 248), där molnet är fattadt som åskgudens borg *).

*) Jämföras kan det värendeska gobonnatorn, Hyllén-Cav. I, 231, ifall detta ord är bildadt af torn; förf. synes anse, att gudens namn omedelbart ingår däri.

Äfven åskregnet nämnes enligt Hyltén-Cav. II, X på Gotl. efter guden *torsregn*, jfr s. 13. — I Värm. användes enligt Geijer, Svea Rikes Häfder I, 153, uttrycket *torshålan* om sydvest eller den trakt på himmelen, hvarifrån åskväder mest uppkommer. — Här må ock nämnas det gotl. *torspjäskä*, fem., ett kvinnotroll, som anses fly för blixten in i ett hus, där åskan slår ner, Rietz (äfven *torenpijäske*, Hyltén-Cav.).

Också ett verb med betydelsen åska har allmogen bildat af Tors namn; Rietz anför från Hels. och Medelp. *dä torar*. *Tora* förekommer ock som fem. subst. i Värm. och Hels., liksom detta ord i no. dial. är det vanliga uttrycket för åskan; det synes vara den substantiverade infin. af nämnda verb. Vid sidan af det s. 45 nämnda verbet *torna* fins på samma sätt i Bohusl. *torna*, tordön, åskväder (Holmberg).

Enligt Hyltén-Cav. I, 243 är det mytiska väsen, som i allmänhet i Sverige af allmogen kallas glosen, i Tveta här. af Sm. känt "såsom *Torresuggan* eller *Thors-suggan*". Ehuru den förra namnformen är underlig, synes dock det sammanhang med Tors namn, som a. st. antages, ligga närmast. Då det fins anledning att sammanställa glosen med den i Eddorna Frey eller Freyja tilldelade galten Gullinbursti, om hvilken H. Petersen s. 65 sökt visa, att han ursprungligast tillhört Tor, är det ganska anmärkningsvärdt att i Sverige för henne finna ett namn, som synes ställa henne i förbindelse med denne gud.

Gudens namn ingår vidare i växtnamnet *torsnässla*, *Scrophularia nodosa*, Sdm., Rietz; likaså i *toreskägga*, *Sempervivum tectorum*, Ner., Dal.; jfr ty. namnet *Donnerbart*, medeltidslat. *barba Jovis*, franska *joubarbe*; växten har i Norden liksom hos de gamle romarne ansetts afhålla blixten från de hus, på hvilkas tak den är planterad (se Runa 1849 s. 20).

Huruvida det Runa 1842 s. 20 anförda namnet på en folklek från Vml. *Torhök* har något att göra med gudens namn, är dunkelt.

Om den efter Tor benämnda *torsdagen* har redan talats. Denna dag har in i senaste tider af den svenska allmogen flerstädes högtidlighållits på ett sätt, som vittnar om, att den under hednatiden åtnjutit särskild helg. Detta helighållande har i Sm. betecknats med uttrycket "hålla *torshelg*", äfven helga Tor" och "helga Toregud"; se Hyltén-Cav. I, 188; II,

III. — Gudens namn kan vidare synas ingå i *torsmånad*, januari. Från äldre tid känner jag ett fall, där detta ord förekommer, nämligen i Ordspr. utg. af Reuterdahl s. 19: "æ grætha karla *thords*(!) *mc.nadha* grødha"; det står här om mars månad (den lat. öfversättningen har marcius). Troligt synes mig dock, att detta ord ursprungligast ej haft med Tor att göra. I isl. förekommer nämligen *þorri*, *þorramánaðr* såsom namn på den första månaden efter midvinter. Detta ord ställes, säkerligen med rätta, af Vigf. i förbindelse med verbet *þverra* (jfr part. *þorrinn*); "the month of the waning or "ebbing" winter". Motsvarighet härtill fins i no. torre, "den "Maane" som, følger næstefter julemaanen og for det meste omfatter en stor Deel af Februar" (Aasen); likaså i Sverige, nämligen i vg. torre, mask., torrmånad (med öppet o), Rietz. Det är nu föga troligt, att två till betydelse och ljud hvarandra så nära stående ord från början varit af olika ursprung. För den isl. formens ursprunglighet tala de omedelbara motsvarigheterna därtill inom andra nord. språk, och jag tror därför, att det sv. *torsmånad* är en på folketymologi beroende nybildning, ehuru af jämförelsevis hög ålder. Därför att den är mindre ursprunglig, tala ock de växlande former, som förekomma; i Ner. fins nämligen *tormånad* om januari (Rietz), och i Danm. förekommer formen *tor-maaned*, här om mars. På det vanliga sv. *torsmånad* synes mig analogi från ordet *torsdag* ha verkat. — Att emellertid ordet i Sverige redan tidigt omtydts så, att man däri velat finna guden Tors namn, synes ock af några hos Rietz anförda gamla rim, där *Tor* förekommer som namn på en månad, dels januari (Sm.), dels äfven mars (Sk.; Rietz s. 17, 131, 729), äfvensom af de epitet, hvilka i dessa rim tilläggas Tor. I ett från Sm. heter det:

"Tor slår med sin slägga";
och i ett från Sk.:

"Tor må sitt långa skägg".

Det förra uttrycket tyckes syfta på Tors hammare; med det senare kan sammanställas, att folksägnen i likhet med den isl. sagan föreställer sig Tor rödskäggig (se Hyllén-Cav. I, 230), samt att man enligt Nilsson, Skand. Nordens Urinv. II, 45 i Sk. förr kallat åskans vållare "den gamle med skägget" *).

*) Ett annat ord, hvilket, ehuru icke ursprungligen hithörande,

Mycket vanligt var det hos de gamle nordboarne att använda namn vid bildandet af afleda och sammansatta mans- och kvinno-namn. Redan i fornisl. skrifter finner man uppmärksamheten fäst härpå (se bl. a. H. Petersen s. 38, 42). De hithörande sv. namn, hvilka jag funnit, äro följande:

pōra: *pura* *) L. 64, 868, 1158, 1346 (T), 1349 (T), 1367 (enligt T), 1383 (T.), 1564, VFT II, 23; *pōra* L. 22, 23, 347 (samtliga i UFT), 1117. Namnet fins dessutom i diplom, t. ex. DS III, 578. Det ingår ock i det sammansatta kvinnon. *Ingipōra*, som fins på flere runst.

poralder (väl för **porvalder*): Thoraldus DS I, 95; IV, 204.

porbiorn; detta namn är under växlande skriftsätt mycket vanligt: *purbiurn* L. 67 (Dyb.), 231 (UFT), 264, 299 (UFT), 626 (UFT; samme man nämnes ock som *pürbiurn* 2009), 1052, 1207, 1396 (enligt T.), UFT II, 29; *purbiourn* L. 1231; *purburn* L. 10 (UFT), 1112, 1139, Dyb. II, 190; *purbun* L. 1221; *purbiorn* L. 591 (Dyb.), 842, 1010; *purbiarn* L. 541 (UFT), 647 (Dyb.), UFT II, 70; *purbirn* L. 377 (UFT); *porbiurn* L. 27, 589 (båda i UFT); *porbiorn* L. 85 (enligt UFT); *porborn* L. 749 (UFT); *porbiarn* L. 138, 181 (UFT), 234 (Dyb.), 453, 569, 637 (dessa tre i UFT), 890, 1291; *porbiairn* L. 897; *prbrn* L. 1036 (enligt Dyb.); *torbiarn* L. 384 (UFT) hör väl ock hit. I diplom är särskildt den latin. formen *Thorbernus* ganska vanlig. Första leden förekommer ock under formen *Thör-*, *Thyr-*, *Thir-*; se särskildt SRP. — *purburna* L. 943 synes vara ett af detta mansn. bildadt kvinno.

porborgh; detta namn synes ingå i ortn. *Thorborstadh*, Upl., DS V (1341).

porbærgher: *Thorberger Magnusson* SRP (1375), *Thorbærgh*, Styffe 109 not. 4 (1408); jfr ock *Laurins Thor-*

genom folketymol. omtydning blifvit stäldt i samband med Tor, är *tor-dyfel*, såsom synes däraf att djuret enligt Holmberg, Nordbon under hednat. s. 578, på ett eller annat ställe kallas *torbock*; äfven namnet *torbagge* torde bero på en dylik omtydning.

*) Äfven böjda former inräknas här och vid de följande ord, där de obl. formerna ej på något anmärkningsvärdare sätt kunna växla, under nom. formen.

bierghson DS III, anm. och till., s. 761. Latin. förekommer *Thorberghus Ragnwallzson* DS III (1323), *Thorbergus* IV, 230 (1331), *Thorbergus Paal* IV, 507 (1336).

þordlarver: *þorterf* (ack.) L. 668 (UFT).

þorfaster: *þurfastr* L. 29 (UFT), 537, 618 (UFT), 813 (nyupptäckt sida; Dyb.), 1297, Dyb., Runa folio I, 77; *þurfastr* L. 269 (Dyb.); *þorfastr* L. 399 (UFT), 786, 843; äfven *þorfatr* L. 749 (UFT) synes höra hit. Jfr ock *þrfistr* L. 786 (UFT). I diplom träffas *Thorvast* i Haslabek SRP (1368), *Björn Thorvastason* SRP; latin. *Thorfastus* DS IV (1339), *Thorvastus* DS III flerstädes.

þorfríþer: *þurfríþ* (nom.) L. 1098; *þurfríþ* AT II, 102; *þorfríþ* (ack.) L. 367 (UFT). — Det sista namnet är säkert mask., det första synes vara fem.

þorgarþer: *Gothus Torgårði* D. Dal. I, 63 (efter ett aftryck af en handling från 1403); jfr Munch 74.

þorger: *þurkair* L. 1045; *þurkir* L. 849 samt enligt AT på en nyf. sten i Ö. Stenby, Og.; *þurker* L. 1054, 1552; *þorkair* L. 1121; *þorkir* L. 145 (Dyb.), 199 (UFT), UFT II, 54; *þorker* L. 1038 (enligt Dyb.). I SRP fins *Thorger* som namn på tre olika personer; *Thorgerus* DS III, 320. Hit hör ock *Thyrgerus* IV, 5.

þorgisl, þorgíls: *þurkisl* L. 389 (UFT), 737 (Dyb.), 903, 967, 1105 (enligt OFT), 1577 (Sk.); *þurkils:* L. 817; *þurhils* *) L. 651; *þorkisl* L. 120, 360, 569, 748 (dessa tre i UFT); *þorgisl* Dyb. I, 169; *þorkiösl* (!) Dyb. II, 1; *þorkils* L. 994; *þörhils* L. 1634. I diplom förekommer *Thor-gisl* DS III, 98; andra yngre former kunna särskildt ses i SRP reg. under *Thyrgül*, där dock äfven former hörande till namnet *þorkel* finnas samlade; jfr ock Freudenth. Det latin. *Thorgillus* (äfven *Throgillus* m. fl. former), som träffas flerstädes i medeltidshandlingar, hör hit; se Munch, Saml. Afh. IV, 188. Häraf som bekant namnet *Truls*, egentligen väl, såsom Munch antar, en da. form.

þorgnyr: *Thorgny* i Holthoptom (nu Hylletofta, Sm.) SRP (1353). Hit hör ock namnet på den bekante Vestgötalagmannen under Olof Skötkonung, *þorgnyr*, enligt Snorre Stur-

*) *h* synes beteckna *gh*, i det ordet blifvit behandladt, som vore det ej sammansatt.

lason son till en *þorgnyr þorgnysson*. — Hör namnet *Torgnejer*, Arwidsson I, 12, hit?

þorggrimer: *þurkrimr* Dyb. II, 119, *þurkrim* (noml.) L. 591 (Dyb.). *þorggrimer* DS V, 661 (1947), *Torggrim* i Rythe (Dalsl.), SRP (1378). — Namnet ingår ock i ortn. *Torggrimsbyn*, Skållerud, Dalsl.

þorgun, *þorguþer*: *þurkunr* L. 905 (Dyb.); *þurkun* (nom.) L. 816; *þorgun* L. 17 (UFT); *þurkuþr* L. 1312; *þorkuþr* L. 726 (Dyb.)*. Med full tydlighet framgår namnets fem. kön i det sista fallet, med stor sannolikhet ock L. 17, 816; i de öfriga fallen kan könet ej urskiljas. — Namnet ingår i *Torgunnehagen*, Gestad, Dalsl.

þorguter: *þurkuttr* L. 670 (UFT), 1170, 1228, 1236, 1675; *þorkutr* L. 994. Hit hör väl och *turkuttr* på en sk. sten, Valleberga s., Saml. till Sk. hist. VII (1873), 3. Måhända hör ock *þurhutr* L. 214 (Dyb.) hit; jfr noten s. 51 I SRP förekommer *Thorgut Niclisson*. Namnet ingår i *Thurguzthorp* SRP (1395), nu Törestorp, Jung, Vg. — Jfr ock *þorgöter*.

þorgærper (kvinnon.): *þurkarþr* L. 551 (UFT); vidare gen. formerna *þorkarþar* L. 382, *þorkerþa(r)* L. 199 (båda i UFT) och *þorkiairþar* L. 818. Namnet ingår i de dalsl. ortn. *Torgerderud*, Ryr, Sundal, *Torgerdsbyn*, Lerdal.

þorgöter: *þurkaut* (ack.) L. 43 (UFT). Hit hör väl ock det latin. *Thorgotus* DS I, 188, V, 551; jfr ock SRP under *Thrugot*.

þorhvater: *Thorwatus* DS III, 100. Måhända bör det under *þorguter* nämnda *þurhutr* föras hit.

þorir: *purir* L. 82, 259, 260, 310, 456, 531, 696 (alla utom det första i UFT), 852, 893, 1078, 1115, 1128, 1129, 1262, 1297, 1345, 1372,**) 1400, Dyb. II, 20 ***); *þorir* L. 112, 396 (UFF), 441 (UFT), 791, 842, 843, 1329, 1330 (samme man ock nämnd T. II, 25), 1375 (dessa tre hos T.), Dyb. I, 268. Hit hör väl ock *þaurir* L. 826. Om ack. *þora* L.

*) L. 1105 står enligt ÖFT ej *þorkun*, utan *þorkil*.

**) Jfr T. II, s. 19.

***) Där på a. st. namnet står i oblik form, framgår dess mask. kön af sammanhanget; man kunde eljest tänkt på kvinnon. *þyri*.

1152 och 1396 (efter T.) betecknar ett *þoræ* och hör hit, eller förutsätter en nom. *þori* med svag böjning, vågar jag ej afgöra. I diplom träffas namnet flerstädes såsom *Thorer*, *Thore*, latin. *Thorirus*, *Thurirus*. De nysv. namnen *Tore*, *Ture* höra hit.

þorkarl: *þurkal* L. 652 (Dyb.)*. Om *þorkar* L. 401 (UFT), 906, 1232, *þurkar* Dyb. II, 170 hör hit eller till *þorger*, kan jag ej afgöra. — I ortn. *Torkarby*, Vaxala, Upl., äldre *Thorkarlaby* (t. ex. DS III, år 1316) synes ett närbeslägtadt mansn. *þorkarli* ingå; jfr ock ett i SRP nämndt *Thorkarlaby*, som synes ligga i Hels. (1363).

þorkætil (*þorkel*, *þorkil*): *þurkatil* L. 1071, *þurkitil* L. 637 (synes ock förekomma Dyb. II, 146); *þurkil* L. 41, 542 (båda i UFT), 851, 974, 1181, 1362 (T); *þurkl* L. 1112, Dyb. II, 222; *þorkil* L. 337, 553, 616 (båda de sista i UFT), 989, 1105 (enligt ÖFT) 1296, 1365; *þorkel* L. 128 (enligt UFT). I medeltidshandlingar förekommer namnet under växlande former, *Thorkil*, *Thörkil* m. m.. flerstädes.

þorlaf, *þorluf*** (kvinnon.): *Torlaff*, Finl. (1382), Freudenth. 53 (1367 står enl. T. ej *þurlaf*, utan *þuru*). *þurluf* (nom.) L. 1279; jfr ock ortn. *Thorlouetorp* DS IV (1327), nu Torlarp, Berga, Sdm.

þorleker, *þorlaker*. Den förra namnformen ingår i ortn. *Torleznes*, Torsång, D. Dal. (1442***); den senare träffas såsom *þurlakr* L. 1110, *þorlak* (ack.) L. 1099. Hit hör ock *Thorlacus* Vald. Jordeb. 57 (Hall.).

þorlever: *Thorlef* i Sodhæland (Sålånda, Skepplanda, Vg.) SRP (1390). Jfr ock "*Jøn*is i *Thorlefsarwe*", D. Dal. — Hör *Thorleffare* SRP (1400) hit?

þorlöggh: *Thorloghe* (dat.; kvinnon.) DS III, 186 (1314).

þorlöggher: *Thorloger* SRP (1400); jfr ortn. *Torløgginnes* D. Dal.

*) Då samme sten har ili (*hælli*), *iftir*, kan man ej gärna tänka på *þorkel*.

**) Den sista formen har fått *u*- omj. på likartadt sätt som isl. *Alöf*, *Ólöf*.

***) *þornal*k (mask. ack.) L. 664 skall möjligen föreställa *þorlaik*.

þormoþer *): *Thormod* SRP (1359), *Thormodh* SRP (1391).

þormunder: *þurmuntr* L. 637 (UFT); *þurmontr* L. 475 (UFT). *Thormunder* SRP (1367); latin. *Thormundus* DS III, 86 (1312); IV, 129 (1329). Jfr ock ortn. *Thormunastæ* DS II, 115.

þorodder: *þurot* (ack.) L. 277 (UFT); *þorot* (ack.) L. 144. Hör *þootr* Dyb. I, 155 hit?

þoroddi: *þuruti* L. 358.

þorriker: *Toricker* D. Dal. (afskr. af en handling från 1492).

þorsten: *þurstain* L. 100 (UFT), 444, 511, 516 (det två sista hos Dyb.), 537, 549 (båda i UFT), 651, 774, 785 (båda i UFT), 971, 1079, 1297, 1334 (T); *þustain* L. 41 (enl. UFT); *þurtsain* Dyb. II, 116 **); *þurstan* L. 130; *þurstin* L. 162 (UFT), 207, 300 (båda hos Dyb.), 308 (UFT), 499, 573 (båda hos Dyb.), 796, 855, 1066, 1144, 1156, 1186, 1214, 1235, T. 39; *þustin* L. 1150; *þurtsin* L. 1119; *þursten* L. 789 (UFT); (*þurutin* L. 1161?) *þourstain* L. 802; *þorstain* L. 95 (UFT), 234 (Dyb.), 365, 539, 569, 661 (de tre sista i UFT), 833, 897, 1326, Säve 90; *postain* L. 94 (UFT); *þorstin* L. 27 (UFT), 98, 111 (Dyb.), 169, 212, 396, 428, 589 (de tre sista i UFT), 680; *þrstin* Dyb., Runa 1873 s. 28. I medeltidshandlingar är namnet vanligt.

þorulver: *þurulf* (nom.) L. 469 (UFT); *Thorulphus* DS III, 65 (1312), *Thuruluus* III, 98.

þorun, *þoruþer* (kvinnon.): *þurun* L. 89 (UFT), 1246; *þuruþr* (samma som nämnes L. 89) L. 90 (UFT); *þurunar* (gen.) L. 869; *þorun* L. 78. Hit hör ock dat. *Thorunni* (i ett lat. diplom) DS III, 288 (1316) samt *Thorund Anundsdotter* SRP (1369); jfr ock *Nicolaus Thurinason* DS V, 694 (1347). Måhända bör ock *Thorum* (nom.) DS III, 90 föras hit. — Det af Hyltén-Cav. II, 287 anförda gamla sm. kvinnon. *Töron*, *Tören* hör väl hit.

þorvar (kvinnon.): L. 977.

þorvi (*þyri*): *þurvi* L. 76 (på samma sten, om den samma, gen. *þurviar*), 483 (båda i UFT); nom. *þuri* L. 444,

*) Jfr Bugge, Rökst. 42, noten.

**) Enligt Dyb. sannolikt samme man, som nämnes L. 516.

1141, 1371 (på intetdera stället framgår namnets kön af sammanhanget) torde ock höra hit. — Namnet synes ock ingå i några ortn., bl. a. *Thyrituna*, det forna namnet på Tortuna s., Vml.

porvíper: *Thorvidher* Silfverst. D. I, 426. — Snorre Sturlason omtalar i Olof den heliges saga k. 96 en svensk vid namn *porviðr stami*. — De af Hyllén-Cav. I, 285 ur varendska tingshandlingar från 1600-talet anförda namnformerna *Trufuid*, *Truffuidt*, *Trued*, *Trued* måste höra hit.

porœlver (kvinnon.): *Johannes Thorhœlpha son* DS II, 271 (1298). Jfr isl. kvinnon. *pórelfr*, fem. till *póralfr*.

porþer: *þurþr* L. 468 (Dyb.), 891, 934, 1204, 1231, 1397 (T), 1409, 1438 (Sk.), 1582 (T), 1583; *þurþir* L. 1353, *þorþr* L. 91, 96 (håda i UFT), 101, 151, 166, 170, 434 (de tre sista i UFT), 953, 1201, 1550 (Dyb.), 1637, 1903, Dyb. II, 130. *þurupr* L. 881 synes vara en gammal osammandragen form af detta namn, motsvarande isl. *þorröðr*.

Ej fullt så säkra synes några andra med *por*-begynnande namn. L. 1286 förekommer *þoraþir*. Diet. sammanställer senare leden med *ed*, isl. *eiðr*; häremot synes dock ändelsens i tala. Måhända hör den samman med isl. *heiðir* hök (mansn. Lars Heedher SRP n. 2992 synes höra hit; jfr ock no. namnet Haukr). — I SRP n. 1527 förekommer mansn. *Thorgöler*, måhända blott skriffel för Thorgöter; det a. a. n. 2002 förekommande *Thortin* torde vara skriffel för Thorstin, Torsteu (eller får man här tänka på det isl. *teinn*, som enligt Cl. Vigf. förekommer som senare led i mansn.?). — L. 1030, där L. har *þurelþ*, läser Dyb. Runa fol. 92 *þurhal*, hvilket namn Sæve hos Hofberg anser motsvara det isl. *þórhallr*. Som ordet står i nom., är dock frånvaron af *r* anmärkningsvärd. — L. 1269 träffas namnet *þuriþr*; genus syns ej. Det synes mig ligga närmast att sammanställa det isl. kvinnon. *þuriðr* för **þór-riðr*. — I Vald. Jordeb. förekommer s. 61 från Hall. *þorlokaer* (står i gen. förhållande, men då de icke latin. namn, som därmed äro koordinerade, stå oböjda, tycks det ha nom. form); sista leden kunde motsvara isl. *laukr*. — Mansn. *Tölvverr*, Hof, Dial. Vg., torde stå för äldre *þorvarþer*. — Äfven det a. a. anförda mansn. *Törjærn* torde stå i samband med gudens namn.

Mansn. *þruniutr* L. 806 har man ansett stå för **þur-niutr*, hvilket ej synes omöjligt; jfr formen Throgillus o. d. — *Torgyi de Fflugunæsy* DS III (1324) synes vara en förändrad form af *þorger* eller *þorgisl*; jfr no. *Tergje, Torgjus*.

Äfven förekommer Tors namn såsom senare led i sammansatta mansn. Så i

Bærgþor: *Dominus Berthorus de Klewomh* DS II, 91 (1290); *Berthorus de Brysmini* II, 557 (1306); *Besse Bertors sson* (jämtl.) V, 270 (1344).

Hafþor (?): SRP n. 691 nämnes en riddare *Johan Hafthorsson*, hvars namn emellertid n. 181, 2866 skrives *Hac-thorsson, Hakthorsson*.

Halþor (Haldor): *Haldorus Magnusson* DS III, 605 (1323); *Haldorus de Tuní* IV, 655 (afskr.). Namnet fins ock flerstädes i SRP.

Hialmþor: *Hialmdorus* (abbas in Wernem) DS III, 587 (1323).

Ketilþor, Kældor: *Ketildor Lippæ* (Hall.) Vald. Jordeb. 60. DS II, 9 nämnes *Rød Kyældor son*, II, 235 och flerstädes *Sigmundus Keldorsson*; III, 503 skrives dennes namn *S. Lætildorson*, antagligen skriffel för *Kætildorson*. — Hit hör ortn. *Keldorvík* DS IV, 368.

Mæghinþor: *Meghinthor in Rwetum* DS II, 123 (1291); jfr ock I, 101 *Salter Megindoris filius* ("habitatores Farthusahez", således från Hall.).

Salþor (?); det nyss anförda *Salter*, namnet på *Megindors son*, synes höra hit.

Sighþor: *sihþor* L. 1556 (UFT).

Hit hör ock den stympade namnformen . . . *npurs* (gen.) L. 81, som måste stå för *stainþurs* eller något dylikt (jfr UFT IV, 79). — Ett beslägtadt namn synes ingå i ortn. *Lingþorsthorp* DS IV, 699 (afskr.); måhända ett **Liugnþor*, af liugn (ljungeld)?

I nyare tid förekommer ej så sällan *Tor, Thor* såsom mansn.; detta ej blott bland de bildade klasserna, där man kan tänka på ett senare direkt uppkallande af guden, utan äfven hos allmogen. Se t. ex. Hyltén-Cav. I, 102 (*Thor Skåning*, år 1621), II, 285; Råäf, II, 124). I äldre tid är detta bruk ej vanligt. I runinskrifter har jag funnit *þor* ensamt såsom

mansn. blott tre gånger, L. 825 *), 1335, 1556 (på denna sista sten nämnes *siþþor* såsom son till *þor*). — Om L. 1339, där man förr orätt läst *þor raknir*, har talats s. 22 not. 4. — I skrifna handlingar är Thor rätt sällsynt och synes först förekomma mot medeltidens slut. Jag har antecknat följande ställen. DS nämnes IV, 552 noten en *Thor Brodersson*, borgmästare i Vexjö (1505). D. Dal. förekommer, i ett originalbref af 1495, *Pedher Torsson*; enligt ett äldre aftryck af en handling från 1403 den latin. ack. *Torum Ornulfi*; i en afskrift af ett bref från 1464 träffas *Herman Torsonn*, men då i samma dokument formen *Tolsonn* äfven fins, synes det till grund liggande namnet vara *Tord* (öfvergången från *rd* till *l* är ju dial. vanlig). Silfverst. D. fins, dock i "en på flera ställen felaktig afskrift", *Thor i Berghom* (1405). — Det synes mig därför troligt, att då man i senare tid träffar *Tor* som namn, detta, för så vidt det verkligen beror på gammal tradition, i allmänhet är uppkommet af *Tord*.

Mycket vanligt är att träffa Tors namn i början af ortn. Då man ej har tillgång till fornformer, är det emellertid ytterst svårt att afgöra, huruvida i dylika fall *Tors-* är gen. af gudens namn eller af något därmed bildadt mansn., såsom *Tord* eller *Tore*, som undergått stympning. Till och med i äldre tid visar sig någon gång sammanblandning. — Då ortn. börja med *Tor-* (utan *s*), kan man tänka på sammanhang med adj. *torr*. Sidenbladn antager s. 106, att gudanamnet, då det ingår i ortn., alltid står i gen. form. Detta har jag dock ej vågat antaga, då, såsom man sett af andra sammansättningar, formen *tor-* af gudens namn är ej ovanlig (jfr t. ex. *torðk* vid sidan af *torsåka*), och då man ju vidare i ortn. träffar *Frö-* jämte *Frös-*. Jag har därför, ehuru på särskild plats, upptagit äfven namn på *Tor-*, då någon omständighet syntes mig tala för sammansättning med gudanamnet.

De hithörande sv. ortn., hvilka jag träffat, äro:

Upl. *Thorsakers hundare*, Styffe (äfven prouincia Thorsakir DS III, år 1314, prou. Thorakir**) V, 333), det gamla

*) Närmast följande ord är stympadt, och det är ej omöjligt, att *þor* här är första led i ett sammansatt namn.

**) Frånvaron af gen. *s* är här särskildt anmärkningsvärd.

namnet på Torstuna här.; *Torsbro*, Ramsta (Tuneld); *Thorsene* SRP (1375), nu Torsne, Alunda (väl för ett *þors-vin); *Thorsholm* DS III (i en afskr. af ett dokument från 1324; Thorsholmi, dat., V, odat., enligt utg. från 1344), nu Torsholma, Frösunda; *Torshäll*, berg, Viksta, (Wiberg, de par Upl. Wiksta); *Torslund*, Almunge (TCK); *Thorslunda* DS V ("in Thorslundum par. Aekrö", 1342), Ekerö (fordom hörande till Sdm., Styffe); *Torslunda*, Fröjeslunda; *Thorslunda* DS IV ("in Thorslundum par. Hagha", 1335), nu Torslunda, Haga; *Torslunda*, Oden-sala (TCK); *Torslunda*, Tierp; *Torslunda*, Sänga; *Thorslunda* SRP (1375), nu Torslunda, Torstuna; *Torslunda*, Täby; *Torslöt*, Knifsta (TCK); *Torsmyra*, Vendel; *Torskäret*, Rådmansö; *Torsätra gårde*, Bro (Liljegr.); *Torssättra*, V. Ryd (Tuneld); *Thorstuna* s., Styffe (1389), nu Torstuna (Torstuna här. se Thorsaker); *Thorsvi* s., Styffe (1410), nu Torsvi (en ort Thorsvi, nu Torsviby denna s. nämnes SRP år 1378).

Osäkert är Torsåker, Hammarby, då en annan namnform, Tjursåker, anföres af Tuneld. — Torsby, Värmdö, hette äldre Thorisby, DS III (1323), och innehåller således icke omedelbart Tors namn.

Sdm. *Thorsakir* s., Styffe (1408), nu Torsåker; *Thorsberg* SRP (1381), nu Torsberga, Stenqvista; *Thorshargher* (latin. Thorsharchum DS I, 355, år 1252; Thorssargh III, 316, år 1317; Thorsherghy III, 347, år 1318, m. m.), nu Torshälla (såväl stad som landsförsamling); *Thorslunda* SRP (1375 m. m.), nu Torslunda, Husby-Oppunda; *Thorsn* s., Styffe (1407; äfven Thors, så DS III, 289, år 1316. Namnet är väl uppkommet af *þors-vin), nu Toresund; *Thorsnæs*, SRP (1348), Torsåker; *Thorstadhum*, "tr. Torsta i Lunda s.", SRP (1357), *Thorungi* (dat.) s., DS I, 733, nu Turinge.

Hit hör vidare med stor sannolikhet *Thorlunda* DS III (1322; "Vfrardum de Thorlundum"); reg. sammanställer Torlunda i Torshälla s.; måbända ock *Thorø* DS IV (1335), nu Torö, Sorunda. — Knappast hör däremot Thorlunda, Ripsa, SRP (1368), hit, då den nuv. formen är Torrlunda. — Nuv. Torsta, Nykyrka, uppträder i det äldre spr. med skiftande former. DS IV, 666 träffas, dock blott i en afskr., Thorstum, men IV, 589 träffas *þorastum* (1338) och SRP Thorista (1393).

Ner. *Torshögen* vid Skyberga, Hardemo, enligt Hoffberg (då traditionen uppger, att denna hög är uppförd öfver en konung Tor eller Tore, är detta väl en senare på grund af namnet uppkommen sägen).

Hit hör väl ock *Torsbacken* eller *Torebacken*, äfven *Torshammarbacken*, namn på en höjd i Mellösa s., Runa 1848, 25.

Vml. *Thorsmusa* par. Malmum, DS IV (1331), reg. sammanställer nuv. Torsmossen i Odensvi s.

Hit nör vidare möjligen *Thorlunda*, SRP (1385). "tr. Torunda i Munktorps s."

Däremot innehåller Torstad, St. Rytterna, gudens namn ej omedelbart, då fornformen är Thorista, SRP (1368 m. m.); ej håller Tortuna s., då den äldre formen är Thyretuna, Styffe (1399).

Dal. *Thorsang* s., Styffe (1400), nu Torsång.

Måhända hör ock hit *Torvallen*, Äppelbo.

Gestr. *Thorsaker* s., Styffe (1343), nu Torsåker; samt det i nämnda s. belägna *Torshyttan*.

Hels. Hit hör möjligen *Torön*, Järfö.

Medelp. *Torsboda*, Hässjö.

Ängml. *Thorsakir* s., Styffe (1319), nu Torsåker.

Jämtl. *Torsåker*, Myssjö (se Hyllén-Cav. II, XXXVI); *Torsfjärden*, Ström; *Torsgård*, Ragunda. Måhända hör ock gården. "*Thurung* i Haffradal (på gränsen till Hafverö i Medelpad)", Styffe (1405) hit.

Värm. *Torsberget*, Ö. Ullerud; *Torsby*, Fryksände; *Torsby*, Råda; *Torsgården*, Väse.

Dalsl. *Torsberg*, v. om Ödeborg kyrka, Runa 1843.

Ifrågakomma kunde ock Torskog s., Styffe (1531), men då den nuv. formen enligt Sidenbladh är Torriskog, ingår häri sannolikt adj. torr. Om Torud, Ryr och Tösse (Lignell) hör hit, är svårt att afgöra.

Vg. *Torsås*, Brunn; *Torsberg*, Udenäs; *Torsbo*, Dals-torp; *Torsbo*, Gällstad; *Torsborg*, Saleby; *Torsrud*, Ransberg; *Torsjöhult*, Udenäs; *Torsta*, Töllesjö; *Thorswund*, fiskeri i Kållands här., SRP (1399); *Torsvid*, Amnehärad. Äfven *Torsö* s. hör säkerligen hit, då den med det nuv. namnet stämmande formen Thorsö af Styffe uppgifves från 1344 (samma ort är

väl ock Thorsø DS II, 571, odat.), under det den a. st. citerade biformen Torisö först är från 1471.

På grund af senare leden synas mig följande namn osäkra: Thorslefua s. (1404; äfven förekommer den besynnerliga formen Tarslef, 1393), Styffe; Torstorp (orter med detta namn förekomma i Ek, Habo, Hagelberg och Håkantorps s.). Här synes det mig sannolikast, att något mansn. (t. ex. Tord) ingår, hvilket är så mycket mera möjligt, som för flertalet af namnen blott nutidens form är känd. — DS III, 739 (afskr.) nämnes en gård, såsom det synes, i Vg., som i samma dokument kallas Thoristorp, Thorsstorp och Torsstorp.

Däremot ingår möjligen gudens namn i *Torhult*, Strängsered och *Torlunda*, Timmelhed.

Ög. *Tors berg* (Tuneld); *Torshag*, Qvillinge; *Tors klint*, berg i samma s. (Tuneld); *Tors måse* (Grimm 169 efter Broocman); *Torsjö*, Godegård. Nuv. *Torrsjö*, Ö. Ryd, förekommer i SRP med växlande former, såsom Thorzshyd (1889), Thorsyde, äfven Thorsrydh, Thorsridh, i hvilka gudens namn synes ingå (möjligen dock mansn. Tord; se den första formen med *z*).

Möjligen ingår vidare Tors namn i *Thorberghum* DS V (1344; förmodas i reg. ligga i Ög.); *Thorlunda* SRP (1883), nu Torlunda, Borg och Löt; *Torlunda*, Vånga (Tuneld); *Thorö* SRP (1362 m. m.), nu Torön, Skällvik (jfr Tuneld). Däremot ej i Torstorp, Risinge, då fornformen är Thoristorp SRP (1390); Torsborg (eller Torstorps borg) vid nämnda Torstorp (Tuneld) har väl först i senare tid fått sitt namn. Ett mansn. synes ock ingå i det af Tuneld anförda Thorforss eller Toleforss, som förut skall hetat Tolarp, Kärna s.

Sm. *Torsån* (Hyltén-Cav. I, 131 m. m.); *Thorsaas* s. (1335, äfven Västra Thorsaas, år 1476, Styffe), nu V. Torsås; *Thorsaas* s., Styffe (1403), nu Ö. Torsås; (jfr det enligt Hyltén-Cav. I, 135 af allmogen begagnade uttrycket "Tors socknar"); *Thorsaas* s., Styffe (1391), nu Torsås, k.; *Torsberg* "eller Torssaberg", Lidhult (Tuneld); *Torsbo*, Madesjö, k.; *Torsby*, Ed, k.; *Thorsfalla* SRP (1385), nu Torsfall, Gladhammar, k.; *Torsholma*, Hallaryd; *Torshult*, V. Torsås (Hyltén-Cav. I, 139); *Torshultemåla*, Kråksmåla, k.; *Tors kulle*, nära sjön Bolmen (Hyltén-Cav. I, 73); *Torsa källa*, Ö. Torsås (a. a. I, 132);

Helge Tors källa, Skatelöf (se s. 43); *Torsnäs*, i Konga här. (a. a. I, 135); *Torsryd*, SRP (1354), nu Torseryd, Odensjö; *Torsjö*, Habo; *Torssjö*, Höreda; *Thorsio*, SRP (1387), nu Torsjö, Ö. Torsås ("Här märkes en större grifhög, hvaruti Thor skall vara begrafven", Tuneld); *Torstalycke*(?), Kalfsvik; *Thorssö*, Styffe (1352), Sunnerbo här., fordom s., nu en del af Berga. — Ett *Thorsryth*, som synes ligga i Sm. ("Slæta" s.) nämnes dessutom DS II, 143.

Måhända hör ock *Thoras*, SRP (1380), Frinnaryd, hit. — Osäkra synas Torseryd, Höreda (Tuneld), Torsatorp (på en ö i Åsnen; Hyllén-Cav. I, 136), Torstorp (två sådana i k., i Madesjö och Söderåkra); likaså Torarp, Svennarum (Tuneld).

Öl. Thorslundha s., Styffe (1346), nu Toroslunda ("I gamla kyrkan var ett af sten hugget människohufvud, kalladt Thorshufvud"; offerlund och offerkälla vid kyrkan m. m.; Tuneld).

Gott. Þorsborg, Guta S., nu Torsborgen; *Tors brunn*, Ardre.

Från *Bl.* känner jag ej något ortn., som med någon högre grad af sannolikhet kan hitföras. Med afseende på sockenn. Torhamn, hvars ålder är mycket osäker, kan jämföras Sidenbladh under Torrum.

Sk. Torsbromölla (1610), nu Torsebro, Färlöf, (Falkm.); *Torshult*, Allerum; *Thorsöe* (1624), nu Torsjö, Riseberga (Falkm.). Äfven *Torsjö*, Solberga, synes höra hit, då den älsta formen är Torsyo (1349); dock förekomma äfven former, som tyda på annat ursprung, såsom Thwresö och Thordsö (se Falkm.)

Däremot hör svårligen Torseke, Fjälkestad, hit, trots de rätt gamla formerna Thorseege (1551), Torsege (1624); den älsta formen är nämligen Tvarsager (1495); jfr Falkm. s. 55. Ej håller torde Thorlösæ s., Styffe (1398) höra hit, utan till adj. torr, då den nuv. formen är Torrlösa; jfr Sidenbladh. Falkm. nämner s. 43 ett Thorgaard (1624), nu Torfgårda, Munka Ljungby, hvars nuv. form lättare låter förklara sig ur en sammansättning med torr än med Tor.

Namnet Torup är i Sk. rätt vanligt. Det är troligen bildadt af mansn. Tord; härför tala de fornformer, som förekomma. Så hette t. ex. Torup i Hvitaby fordom Thororp och Torup s. i Bara härad Thordtorp. Med

afseende på dessa och närbeslägtade sk. namn får jag för öfrigt hänvisa till Falkm. s. 179 f.

Hall. *Torsjö*, Gunnarp. Osäkra synas Torstorp, Grimeton och Vinberg, och Torås, Valda. Torup s. hör ej hit, då den gamla formen är Thordatorp (1413; äfven Thororp, 1402), Styffe.

Bohusl. *Thorsby* s., Styffe, nu Torsby; *Torsby*, Tegneby; *Thorslanda* s., Styffe, nu Torslanda; *Torskog*, Vesterlanda. Äfven Tose s. hör hit, då den gamla namnformen enligt Holmberg II, 184 var *Thorseidöis*.

Däremot hör ej Torsbo, Qville, hit, då den gamla formen enligt a. a. II, 109 var Thorisboer.

Finl. Jag har här blott att lemna en sammanfattning af uppgifterna i Freudenthals olika arbeten. — Följande ortn. synas höra hit; i Nyland *Torsborg*, *Torsböle*, *Torskulla*, *Torsö* alla i Karis (ett Torsjö i Karis nämnes hos Rietz); *Torsby*, Pernå; *Torsvik*, Kyrkslätt; däremot höra Torsbacka, Ingå och Torby, Pojo, ej hit, då de ha sidoformerna Thordsbacka och Thordeby; äfven Thors, Helsing, synes snarast innehålla gen. af något mansn.; i Eg. Finl. *Torsböle*, Kimito; Åland *Tosarby*, älst "enligt Arwidssons Handl. anno 1431 Torsalby"; *Torsholma*, Hammarland; däremot ej Torsholma, Kumlinge, äldre Tolffzholma, Tolzholma. — Stor-Tors och Lill-Tors, Närpes s. (Freudenth, Närpesdial.), äro väl snarast bildade af något mansn., hvari Tors namn ingår.

I sammanhang må nämnas de af Russw. II, 180 samlade estsv. ortn., som kunna höra hit. Utom det redan s. 46 behandlade *Toraka* äro de *Torsgrunn*, *Tortall* och *Torväg*; man kan dock här äfven tänka på *tôr* (II, 356) i betydelsen torn, fyrbåk, sjömärke.

Till alla dessa ortn. kan ytterligare läggas det DS III, 287 nämnda *Thorsrum*, ("in Thorsrumi"), hvars läge ej synes kunna närmare bestämmas.

F r ö .

I den isl. literaturen nämnes *Freyr* såsom en af svearne med särskild ifver dyrkad gud; jfr bl. a. Ynglingas. k. 13. Härmed kan jämföras, att hos Saxo, s. 384, svearnes tappreste kämpar i Bråvallaslaget uppgifvas såsom "*Frö dei necessari*", liksom att han, s. 278, med uttrycket "*filii Frö*", såsom det synes, betecknar Upsalakonungarne. Om ett årligt offer af svarta offerdjur åt guden yttrar han dessutom s. 50: "*Fröblod* (väl en da. form för **Fröblot*) sveones vocant".

Hos Adam af Bremen nämnes vid hans beskrifning af Upsala tempel *Fricco* såsom den tredje af de gudar, hvilkas bilder här voro föremål för dyrkan. Det antages allmänt, att härmed syftas på Frö, och utan tvifvel med full rätt. Att antaga någon särskild gud Friggi strider mot alt hvad man eljest känner om nord. förhållanden; och bland de kända gudars namn, på hvilka man här kan tänka, ligger Frös närmast. Enligt den isl. literaturen intar ock denne gud jämte Tor och Oden en särskild öfver de andra gudarna höjd ställning (se H. Petersen 97 f.; om afbildningar af guden talas a. a. 33, 37), så att man har att vänta just honom nämnd här. — Det synes mig för öfrigt antagligt, att Adams af Bremen "*Fricco*" beror på förblandning af namnet på den gud, hvars bild jemte Tors och Odens fans i Upsala tempel, och det i någon mån liknande namnet på gudinnan Frigg, hvilken säkerligen ock dyrkades i Upsala (jfr ock Grimm 278).

Något bestämdt minne af Frö såsom en särskildt väsen synes ej hafva hållit sig kvar i den sv. folktron. Däremot finnas inhemska intyg om hans dyrkan i de personn. och i synnerhet i de talrika ortn., i hvilka hans namn ingår. Med afseende på de förra, till hvilka andra germ. folk äga motsycken, kan det visserligen starkt ifrågasättas, huruvida förra leden ursprungligen innebar en hänsyftning på en viss bland gudarne, och om icke *Freyr*-, *Frö*- här älst stod med ordets egentliga betydelse herre, d. v. s. gudomlig herre, gud (i allmänhet). Men då man i Skandinavien med visshet ägt en gud med namnet *Freyr*, och då af nära anhöriga den ene kunde bära ett namn på *for*-, den andre ett på *Frö*- (*frustin* L.

589 är son till *þorstin, frustain* L. 444 broder till *þurstain* *); Snorre Sturluson omtalar i Olafs s. helga, k. 96, en svensk vid namn *Freyviðr dauði*, broder till *þorviðr stami*), synes det otvifvelaktigt, att man en gång i Sverge förbundit dylika namn med tanken på den nämde guden.

De hithörande sv. personnamnen äro:

Fröbiörn: *freübiurn* L. 26 (UFT); *fraibiarn* L. 352 (UFT). *Ffræbyrnus de Viby* DS II, 116 (samme man är väl den *Frøbernus*, som nämnes II, 394, III, 431), *Frøbernus*, III, 98. Den sv. formen träffas i SRP, där *Fröbjörn i Fleckestum* (Vml., år 1369), *Fröbiörn i Kvista* (Vml.; 1399) samt *Stenbiörn Fröbiörna* (näml. son; år 1390) nämnas. — Det åländska ortn. *Frebbenby*, äldre Fröbönby, Fröbeneby (Hammarland; Freudenth., ÅL ortn. 55) måste innehålla detta mansn.

Fröbprgh: *Frøborg* DS III, 100.

Frödis, se s. 26.

Fröger: *fraikair* L. 671 (UFT), 691 (UFT; samme man nämnes såsom *frukir* (?) L. 690); dat. *fraikiri* L. 1049; *frikir* UFT II, 54. Namnet träffas DS III såsom *Frøger* s. 90, latin såsom *Frøgerus* flerstädes, såsom s. 86, 88, 98 m. m. Samma namn är väl det *Frödger, Frödgir*, latin. *Frödgerus*, som träffas på några ställen i DS och SRP. *Frö*-synes här hafva blifvit ombildadt efter analogi af namnen på *Ödh*-.

Fröguper (Frögunn). Kvinnon. *früküpr* L. 171 tolkar UFT väl med rätta på detta vis.

Fröhvater: *Frøuatus* DS V, 440 (1345).

Frömunder: *Frömundus* DS III, 101; *Frömund* i *Öjabý Ög.*, SRP (1367); hit hör väl ock *Holmger Frömdundason* SRP (1394). Namnet ingår ock i ortn. *Frömundaby* (1390), nu Främby, Kopparberg, Dal., SRP.

Fröriker: *frürikr* L. 547 (enligt UFT II till.); *Frørriccus* "rusticus par. Holdanes" (Upl.) DS III, 100; *Frøricus* in *Arby* (Upl.) III, 267.

Frösten: *fraustain* L. 835, 842; *fraustin* L. 353 (UFT); *freüstin* Dyb. Runa 1873 s. 28; *friaustin* läser Ste-

*) Båda stenarne äro från kristen tid, och de där nämnda personerna äro väl således ej omedelbart uppkallade efter hedniska gudar; men utan tvifvel ha namnen från hedentid varit brukliga inom släkten.

phens hos T., L. 1346; **fraistain** L. 467 (enligt UFT), 492; **frustain** L. 407, 444 (båda i UFT), 1111; **frustin** L. 388 UFT), 479, 589 (UFT), 1575 (Gotl.); **früsten** L. 728 (Dyb.). Äfven i medeltidshandlingar är namnet rätt vanligt. I DS har jag träffat den latin. formen *Fröstanus* II, 112, 381, 515, 569, III, 86, IV, 113, 508; IV, 378 nämnes *Ingewaldus Frøsteensson*. I SRP träffas namnet *Frösten Jonsson* (1375); *Karl Fröstensson* och *Margaretha Fröstensdotter* (båda från 1391); vidare ett sigill med omskrift *S. Olavi Fröstenson* (1400). Rääf omtalar namnet *Frösten* såsom förr använt i Ydre. — Hit hör ock ortn. *Frøstenstørp* DS III, 512 (afskr.), Ög.

Fröviþer: *Fryuidus i. Nesby* (Sm.), DS V, 245 (afskr.); *Frøvidher i Fuglha* (Gestr.) Silfverst. D. (afskr.). Jfr ock s. 63.

L. 782 förekommer dessutom ett **frukakr**, som UFT uppfattas som ett mansn. Frögång, ett isl. *Freygångr; måhända är det en felristning (för **frukair**?). På en nyfunnen runinskrift UFT III, 15 fins ett namn, som börjar **fruk**.... — Den på ett par ställen i DS III nämde Frovinus "Consul Stockh.", synes bära ett egentligen tyskt namn; jfr fht. Fröwin.

Mansn. Swen *Fröö*, Hyltén-Cav. I, 92 må ock nämnas, ehuru dess sammanhang med gudens namn synes tvifvelaktigt.

I ortn. förekommer dels gen. formen *Frös*-, dels formen *Frö*-, hvilken senare väl i likhet med den i personn. ingående är att fatta som stammen. — I några få ortn. förekommer ett *Fröia*-, *Fröa*-, som man sammanställt med gudinnan Freyja. Detta synes mig mycket tvifvelaktigt. Dels skulle man väntat sig formen *Fröiu*-, dels förekommer i ett par af dessa namn *Frö*- såsom sidoförm. Sannolikt äga därför äfven dessa ortn. sammanhang med den manlige gudens namn.

I isl. förekommer väl af Freyr blott gen. Freys, men af andra till samma dekl. hörande mask. träffas ju ofta en gen. på -jar, ofta hos samma ord växlande med en gen. på s; för fsvenskans räkning anför Rdq. II, 43 f. gen. byiar, byriar, bækiæ, þyniæ. Det synes därför ej vara vågadt att för dessa ortnamns förklaring anta en fsv. gen. *Fröiar (jfr det fem. möiar), vid sidan af Frös. I de flesta af dessa namn börjar senare leden med r. *)

*) Långt mera vågadt vore det utan tvifvel att i *Fröia*- se gen. af ett svagt mask. *Fröi, omedelbart motsvarande got. frauja.

Jag upptar därför här äfven dessa namn, ehuru särskildt, efter de öfriga.

De ortn., i hvilka jag funnit Frös namn, äro:

Upl. *Frösakers skiplagh*, Styffe (1344), nu Frösåkers härad; *Frøsaaker*, gård under Upsala kyrka DS III, 15 (1311) m. m., äfven skrifvet *Frøsakir*; *Frøbro*, DS V (1341) nu Frebro, Tierp; *Frööby*, Skepptuna, nämnes Runa 1848 efter en handling af 1673; *Fröslunda*, SRP (1356), nu Frösslunda, Al-tuna; *Fröslunda s.*, Styffe (1386); den gamla formen fins än kvar, men har stundom blifvit förändrad till Fröjeslunda; *Frö-sund s.*, DS III (1314); den nuv. formén Frösunda uppgifves af Styffe från 1401; *Frösunda*, 3 stycken, Lilla, Nedre, Stora, alla i Solna s.; det första fins nämndt DS V såsom Litlafrø-sundæ par. Solnø (1347); dessutom nämnes IV ett Frøsund, enligt reg. i Solna (1337); *Fröösätra*, Åker, nämnes Runa 1848 efter en handling af 1673; *Frösätra*, Husby; *Fröstolft s.*, Styffe (1343), nu Frösthult; *Frötuna Skiplagh*, Styffe, nu Frötuna; däri ligger Frötuna s., Styffe (1413), nu Frötuna; *Frötuna*, SRP (1381), nu Frötuna, Rasbo; *Frötunum* DS III (1311), nu Frötuna, Tibble; *Frösvik*, Ö. Ryd (Tuneld).

Tvifvelaktigt synes *Fröösta s.*, SRP (1385), nu Fresta, då enligt Styffe äfven formerna Fræsta (1409) och Fræksta (1445) förekomma. — Hit hör icke nuv. Frösvik, Danderyd, hvars äldre former enligt Styffe äro Frydzwik (1424) och Fredzwiik (1425); ej heller Frøjsta, Alunda, äldre Friastadum, DS III, 92 (odat.); sannolikt ej håller Frövi, Balingsta, som i DS II (t. ex. 151) förekommer under formen Frødhawi, i SRP såsom Frodhevi.

Sdm. *Fröberghum*, SRP (1370), nu Fröberga, Lunda; *Frøberghe* par. Wluildæ kyrkio, DS V, 462 (1345), enligt reg. nuv. Fröberga, Öfver-Selö; *Frøslundum* DS V (1346), nu Frös-lunda, Fors; *Frøslunda* DS III, 151 (odat.), IV, 244 (1331), nu Fröslunda, Öfver-Selö; *Fröslunda* (och *Frönäs*), Sorunda; *Fröslunda* SRP (1381), nu Fröslunda, Stenqvista; *Frösjön* (sjö), Vårdinge; *Fröstuna s.*, Styffe (1408), nu Frustuna; *Frösui*, SRP (1397), nu Frösvi, Österåker; *Frövi* (Bergström s. 29.)

Ner. *Frötuna*, Götlunda; *Frösvidal*, Kil; *Frøui* DS IV (1334), äfven *Frøsui*, V (1341), nu Frövi, Frösvi, Edsberg.

Vml. *Frøsaker* DS III (1318; äfven *Frosaker* V, 721, år 1347), nu Frösåker, Kärrbo; *Fröberga* (Norrföberga),

Malma; *Fröberga*, Torpa; *Frögärde*, Björksta, nämnes SRP för år 1354; *Frøshamar*, DS II, 115 (1291), nu Frøshamar, Arboga; *Fröslundir* in par. Haraker, DS II, 49 (1288), nu Fröslunda, Haraker; *Frøsswi* DS IV i en afskr.; formerna Fröswi, Froswi förekomma SRP (1399); nu Frösvi, Kolbäck; *Fröswi* (1357), Froswi (1399), SRP, nu Frösvi, Romfartuna; *Frövi*, Näsby; *Fröwi*, DS V (1342), nu Frövi, Skultuna.

En ort *Frøbolset*, möjligen i Vml., nämnes Silfverst. D. I, 278 (1403).

Vb. *Fröbäcken*, Nysätra.

Jämtl. *Fröå grufva*; *Frösö* s., Styffe (1429; den no. formen Frøysøy DS V, år 1346), nu Frösön.

Värm. *Fröbol*, Elgå; *Frövettern*, sjö i Bjurkärn (Örebro län); jfr Ullvettern.

Dalsl. *Fröskog* s., Styffe (1531), nu Fröskog; Schlyter förmodar, att det i VGL nämnda *Anæ frö* skulle vara samma ort; *Fröviken*, Ödeborg.

Vg. *Fröåkra*, Lyrestad; *Fröyal* s. (1444, äfven Frial, 1430), Styffe, nu Friel; *Frøberg* s., DS III (1316), nu Fredsberg; dessutom nämnes en gård i Vg. Frøsbjærgh DS I, 546 (1279); *Frökinshæraþ*, VGL, nu Frökinds här.; *Frökulla*, Sventorp; *Frösslunda*, Sunnersberg; *Frölunda* s. (Askims här., således i Göteb. län), Styffe (396); *Frölunda* s. (Kinds här.), Styffe (1402); *Frölundæ*, Silfverst. D. I, 366 (1404), nu Frölunda, Gällstad; *Frömaden*, Hössna; *Frörydh* s. (1397; äfven Fröiaridh, 1422), Styffe, nu Fröjered; Fröstorp, Håf; *Fröstorp*, Kyrkefalla; *Frösvi* s., Styffe (1397), nu Frösved.

Ög. *Fröåsa*, Kisa; *Fröberga*, Skönberga (Hammarkinda här.; ett i Silfverst. D. I, 426 nämndt Frøbærgha synes ligga i Aska här.); *Fröskälla*, Kärna; *Fröklint* (berg; Tuneld); *Fröslundun* DS IV (1337), nu Fröslunda, Svinestad; *Frörum*, Ringarum; *Frösäter*, Vårdsberg (ÖFT); *Frøswi*, DS III (1311), nu Frösvik, Oppeby; *Frösäng*, Åby.

Hit hör kanske ock Fröslegårdarna, Kärna (ÖFT). Osäkert är Fröstorp, Ö. Harg, då det enligt reg. till D. S. IV torde vara att sammanställa med det gamla Frøstensthorp (1334).

Sm. *Fröale* s., Styffe (1398), nu Fryeled; *Fröåsen*, ås och gård i Albo här., Hyltén-Cav. I, 135; *Frøboquwarn*, DS V

(afskr.), Högsby, K.; *Fröseke*, Asheda; *Frøseke*, Elghult, Silfverst. D. (afskr.); *Frøredhom* i jaredhe s., a. a. (1401), nu Frøreda, Jåreda, K.; *Frøsryd* s., DS III (1321; uppträder ock under de yngre formerna *Frøaryth* IV, år 1337, *Frøiaryþ* V, 1347, *Frøaridh*, SRP, 1394; Styffe anför dessutom formen *Frøyarydh* från 1438); nu Frøryd eller Frøderyd; *Frøstarp* (?), Mortorp, K.; *Frøsvi*, Blacksta, K.; *Frøvi*, Högsby, K.; *Frøvik*, Jersnäs; *Frösö*, ö i Åsnen (Hyltén-Cav. I, 135); *Frösöhult*, Kinnevalds här. (a. a. I, 136).

Öl. *Frösåkrarna*, Gårdsby; *Frøbyggårda färjeplats*, Vickleby; *Frøslundum*, DS III (1312), nu Frøslunda, Stenåsa; *Frönäs*, Persnäs.

Gotl. *Frøyal* s., Styffe, nu Frøjel.

Sk. *Frøboholm*, Vidsjö; *Frøsløf*, Valleberga; *Frørum*, Fågeltofta (se Falkm.).

Måhända hör ock *Frønshult*, Högsröd (Falkm.) hit.

Hall. *Frøböke skog*, Slättåkra; *Frøböke*, Breared; *Frøslida*, Torup.

Bohusl. *Frølanda*, Herresta; *Frøtorp*, Foss, hör blott skenbart hit, då den äldre formen enl. Holmberg II, 170 är Friðthorp.

Från **Finl.** känner jag *Frönäs*, Närpes s. (Freudenth. Närpesdial.)

En gård *Frøknæte*, hvars läge jag ej kan närmare bestämma, nämnes DS II, 700.

På några ställen träffas ett ortn. *Frø*. Så t. ex. SRP år 1360, nuv. Frø, Lillkyrka, och 1367 m. m., nuv. Frø, Skårkind, båda i Ög. Huruvida detta står i samband med guden, kan jag ej afgöra.

De äldre sv. namn, i hvilka formen *Frøia-*, *Frøa-* ingår, äro:

Vg. *Frøiaridh*, se Frørydh; **Ög.** *Frøæwerke*, bäck hörande under Husby kyrka, DS III (1319); **Sm.** *Frøiarwom* SRP (1383; äfven *Frøyarwm*, 1387), nu Frøjerum, Yxnerum, K.; *Frøaryth*, se Frøryd. Här må ock nämnas de sk. ortn. *Frøjaberg*, V. Karup, och *Frøatorp*, Örkened, Falkm. 126.

Ull.

Jag har redan här närmast efter de tre främsta gudarne upptagit namnet på denne gud, därför att det utom dessa ej finnes någon, hvars namn är ens tillnärmelsevis lika vanligt i sv. ortn.

Namnets nom. form förekommer ej i fsv. Otvifvelaktigt har den lydt *Uller* eller *Ulder*, motsvarande isl. *Ullr*. Gen. heter på isl. *Ullar* (enligt Egilson i Snorra-edda en gång *Ulls*); ordet är troligen gammal *u*-stam, väl med Sæve gudan. 83 att sammanställa med *vulpus* ära, härlighet. I fsv. förekommer ock i sammansättningar gen. *Ullar-*, hvaraf sedan *Ullær-*, *Uller-*. På ett ställe träffas formen *Ulpær* (VGL), någon gång *Ulder-* (för äldre **Uldar-*). Ibland förekommer ock *Ulls-*. En vanlig form är *Ulla-*; den har nog i allmänhet genom bortfall af *r* uppstått ur *Ullar-* (jfr namnen på *Nærdha-*). Då i isl. en svag form *Ulli* äfven träffas, är det emellertid möjligt, att den nämnda sv. formen åtminstone ibland hör dit. Ur detta *Ulla-* har sedan den äfven förekommande formen *Ullæ-*, *Ulle-* utvecklats sig.

Om *Ulls* namn ingår i personn., är ovisst. Om kvinnon. *Olla dysa* har talats s. 26 Dyb. II, 170 förekommer ett mans. **ulkautr.** Äfven fins ett *Ulviper*; så D. Dal. *Wluidir i Gerdhum* (1387); jfr ock det a. a. förekommande ortn. *Ulwedz-bodha* (det latin. *Ulvidus* är rätt vanligt, men synes ock återge det fsv. *Ulvidin*; jfr isl. *Ulfhæðinn*. DS II, 203, afskr. nämnes en *Ulvidus judex*, som i den gamla sv. öfvers. af handlingen kallas *Wluidin Domare*).*) Man behöfver dock ej med nödvändighet här tänka på guden. I fty. finnas namn på *Vuld-* (t. ex. *Vuldebert*, *Vuldulf*, *Förstem.*), där sammanhang med gudens namn är mycket ovisst (jfr namnen på *Vuldar-*). *Ulviper* kunde för öfrigt sammanhånga med ulver; detta torde vara fallet med sådana runstungna namn som **ulfastr**, **ulfriper**.

Att i ortn. de ofvan nämnda gen. formerna härröra från gudens namn, kan med säkerhet antagas vid dem, hvilkas senare led är ett ord, som utmärker en plats för gudstjänst;

*) En dylik latinisering låg så mycket närmare som *-in*, *-en* förväxlades med artikeln; SRP n. 1641 träffas dat. formen *Ulwidhenom*.

sådana äro de mycket talrika sammansättningarna med *vi*, äfvensom de med *lund*. I andra finnes möjlighet af ett annat ursprung. Föga troligt är, att appell. *ull* ingår i ortn., då dess betydelse mindre väl lämpar sig därför. Saxo synes visserligen med sitt "campus laneus" s. 445 afse Ulleråker, men hans härledningar äro ej mycket värda *), och detta lat. uttryck visar blott, hvilken betydelse man på hans tid, långt efter kristendomens införande, kunde inlägga i namnet. Men det fins mansn. på hvilka man kunde tänka. Jag vet ej något säkert fall, där det ursprungligen enstafviga *Uller*, isl. *Ullr* förekommer som personn. **) De hos Rdq. II, 263 anförda formerna *ulir* L. 1390 och *Oler* L. 1640 (den förra på en runsten, den senare med munkstil på en grafsten, båda från Vg.) synes det mig ligga närmast att betrakta som tvåstafviga, således föreställande ett *Ollir* eller *Ullir* efter *ja*-dekl. (det förra måhända ett *Yllir*; jfr sockenn. Yllestad, Vg., DS III, 79 Yllistadhum, 81 Yllistadhum). Men i DS III, 88, 89, 96 förekommer några gånger ett namn *Ulle* (skrifvet *Vlle*). ***) Alla personer, som bära detta namn, äro från Upl. Namnet har jag eljest ej träffat. Då *u* och *o* i fsv. så ofta växla (se Rdq. IV), kan dock detta vara blott en annan form af ett just i samma handlingar rätt vanligt, äfven eljest förekommande namn *Olle*, *Olli*, latin. *Ollo*. Hvilkendera formen är den ursprungliga, vågar jag ej afgöra, då härledningen ej är klar; †) emellertid är *Olli* den vida vanligare formen. — På gen. af detta namn kan man naturligtvis tänka, då man i sammansättningar träffar ett *Ulla*-.

*) Se t. ex. hans härledning af "Hyldetand" s. 361.

**) I sig själf vore ett sådant mansn. ej omöjligt, då i fornty. *vulþus* förekommer åtminstone såsom sista led i namn. Försten. anför utom ett par osäkra fall formern *Sigisvulthus* och *Cuniuld*.

***) Den svaga böjningen af detta namn framgår däraf, att i samma lat. dokument, hvari det finnes, träffas former sådana som *Toste*, *Gissle*, *Boue*, men å andra sidan *Thorirus*. — I den isl. literaturen känner jag ett ställe, där *Ulli* kan vara mansn. Det är i *Heimskringla*, Ol. S. Tryggvas. k. 53, där trälen *Kark* drömmer, att någon säger honom, att *Ulli* var död, hvilket *Håkon Jarl* uttyder så, att hans son *Erlend* månde vara dräpen. Vigf. vill här fatta *Ulli* som deminut af *Erlend*. Äfven här synes dock *Ulli* kunna vara gudens namn.

†) Möjligen råder sammanhang med det fty. namn *Uldila*, som af Förstem. föres under *vulþus*.

Men då detta mansn. i det hela är ganska sällsynt, särdeles i den hos ortn. stående formen med *u*, synes det föga troligt, att det ingår i något betydligare antal ortn. Då gudens namn däremot med säkerhet ingår i en mängd sådana, är största sannolikhet därför, att det äfven utgör beståndsdel i öfriga namn, som börja på samma sätt, och som med afseende på sin sista led erbjuda likhet med sammansättningar, i hvilka andra gudan., såsom Oden, Tor, Frö, ingå. Jag har derföre härnadan upptagit samtliga dylika ortn., jag funnit.

Upl. *Vllarakir* (prouincia), DS III, 147 (1314; äfven Vllæraker III, 274, år 1316, Wlderaker III, 228 i en afskr.), nu Ulleråkers här.; tingsstället bar ursprungligen samma namn, formen Ulleraker anföres därför hos Styffe från 1323; i hundaret låg ock kronogodset Husaby-Ulleraker (1345), nu Husby, Styffe; *Vllarakyr* par. Symbetunum, DS V (1346), äfven Vlderaker, SRP (1389), nu Ulleråker, Simtuna; *Vllabolstad*, DS III (1316), nu Ullbolsta, Jumkil: *Ullabride*, SRP (1353), "k. Ullbro i Tillinge"; *Ulfors*, Tierp; *Vllatunum*, DS IV (1335), nu Ultuna, Bondkyrko s., Ulleråkers här.; *Ullevi*, Bro.

Ulls namn torde ock ingå i *Vlstatum* (Sueno de V.; af ett Ullstadha?), DS III (odat.), Ekeby, samt i *Ullentuna*, Skepptuna. Ett par andra möjligen hithörande namn äro *Vldun* (för *Uldvin?), DS IV (1331), nu Ulna, Ö. Ryd, (den nuv. formen förekommer redan a. a. s. 457, år 1335, "in Vlnnoo", och V, 322, "in Vlnu"), och *Ulsa* (för Ullstadha?) i "de Vlsum", DS V (1344), Lena, enligt reg. möjligen nuv. Uggelsta.

Sdm. *Ullælund* ("i Jæpirs sokn . . . i Vllælunde", DS V, år 1344); *Wllalundum*, SRP (1356), nu Ullunda, Ytter-Selö; *Ullawi*, SRP (1366), nu Ullevi, Gåsinge; *Vllæui* par. S. Nicolai, DS IV (1330), nu Ullevie; *Wllawi* "in par. Sorunde", DS IV (1331), nu Ullevi; *Ullevi*, Vingåker.

Ullaberg, Björnlunda har erhållit sitt namn först i nyare tid.

Ner. *Ullavi*, Kil (en borglemning i Kil kallas enligt Hofberg Ullaviklint); *Ullävi*, Sköllersta.

Hit hör möjligen ock Wluardha (Ulvardha), SRP (1384), som i reg. förmodas vara nuv. Urvala, Götlanda.

Vml. *Ullnäs*, Grythytte, *Ullersäter*, Näsby; *Vllawi*, SRP (1389), nu Ullvi, Irsta (i samma bref förekommer ock ett Vlla-

by, som i reg. anses felskrifvet för Vllavy samt äfven motsvara nuv. Ullvi); *Ullvi* (Ulfvi), Köping; *Vllavy*, SRP (1382 m. m.), nu Ulavid, Munktorp.

Hit hör möjligen ock Ulsa ("in Vlssum"), DS IV (1330), gård under Vesterås kyrka.

Dal. *Vllevi* D. Dal. (1450 m. m.), nu Ullvi, Leksand.

Ängml. *Uldanger* s., Styffe (1316), nu Ullånger.

Ovisst är, om Ullbergsträsk, Jörn, *Vb.*, kan höra hit.

Värn. *Ullvettern*, sjö i Bjurkårn (Örebro län); jfr namnet på den dermed sammanhängande sjön Frövettern; *Ullærö*, *Nidhra* och *Öffra*, socknar, Styffe (1440; *Ulpær* ö, VGL), nu N. och Ö. Ullerud; *Ullerörsälven*, det gamla namnet på Klarälven; DS I, 605 (1282) förekommer "in ampne Wllærørh."

Måhända hör ock Ulleshyttan, Gustaf Adolf, hit. Ulleberg, Karlstad, kan vara ungt.

Dalsl. *Ullerö*, gård under gamla Nes s., Styffe s. 137 not 1 (1421; i sammanhang härmed nämnes i samma pergamentsbref en gård Odhensö), är väl samma ställe som nuv. Ullerön, Ed. Dessutom upptar Lignell *Ulldaln*, Rölunda, och *Ullön*, Tydje.

Vg. *Ullarydh* i Kinds här., SRP (1383); *Ullasyo* s., Styffe (1413), nu Ullasjö; *Ullersund*, Senäte; *Ullstorp*(?), Forshem; *Ullervi* s., Styffe (1278), nu Ullervad; jfr ock Ullærvis bro, bro öfver Tidan vid Ullervad, VGL. Hit hör ock *Ullene* s., Styffe (1449), nu Ullened, i hvilket namn vin synes ingå; i denna socken ligger en gård Ullevi.

Ullstorp, Hågelberg, hade enligt Silfverst. D. I, 274 förr formen Vllfistorp.

Ög. *Ullabolstad*, SRP (1367 m. m.), nu Ulberstad, Skärkind; *Vllakalf*, SRP (1386; dat. Wllakalfwe 1384), nu Ullekalf, Högby (är Vllacalf, "col. sub Öjabro", ort i Härberga, DS IV, år 1337, att sammanställa härmed?); *Vllastempna*(?), DS III (1317), nu Ullstamma, Landeryd; *Wlsthorp*(?), SRP (1385), nu Ullstorp, Ö. Ryd; *Ulleved*, Hogstad; *Ullawi*, SRP (1376; skrifvet Vllai 1399), nu Ullevi, Järstad; *Ullavi*, SRP (1381), nu Ullevid, Kimstad; *Wllawi*, DS III (1318) samt flerstädes i medeltidshandlingar, hvarest äfven skiljes mellan Lilla och Stora U.; nu Ullevi, S. Lars; *Ullervi*, DS III (afskr.; äfven Vllani, SRP, 1385 m. m.), nu Ullevid, Örberga; *Vllæue* (dat.),

SRP (1360), nu Ullålfva, Törnevalla; *Vlælwom* (dat.), SRP (1358 m. m.) nu Ullålfva, Örtomta (troligen samma ort skrives Oldhelfdhum år 1361).

Ett osäkert ord är *Vlsbyrgh*, SRP (1354), "tr. Ulfberg i Gammalkil", då det möjligen är samma ställe, som i SRP (1393) förekommer under namnet Wlfberg. — Ett endast skenbart hithörande ord är Ullstorp, Fifvelsta, enär fornformen enligt SRP är Ulfstorp.

Sm. *Vllavi* par. Vestirwik, DS IV (1340) m. m., enligt reg. nuv. Ullevi, Gamleby, K.

Hit höra möjligen ock *Ulnæs* (i texten "origt. "Utsnäs), SRP (1380), nu Ulfsnäs, Öggestorp samt de hos Hyllén-Cav. nämnda *Ulsarydh* (I, 96) och *Ulsryd* (II, 369). Mycket osäkert är på grund af sitt enkla *l* Ulaas, SRP (1382, nu Ulås, Voxtorp.

Öl. *Ullevi*, Gårdby.

Sk. *Ullatofta*, äldre Wlletoft, Ö. Sallerup; måhända ock Ullebergskrok Svedala, Ullarp, äldre Wllerup, V. Vram, Ullstorp i Hör och Önestad (se Falkm. 186).

Ullstorp s., Styffe (1435), nu Ullstorp, är osäkert, då sidofornen Ullstorp förekommer så tidigt som 1508. — Ulleröd, Hammarlunda, hette enligt Falkm. förr Ylleröd.

Hall. *Ullaryth* s., Styffe (1334), nu Ullared.

Bohusl. *Ulleråker*, Hjerthem, fordom Ullarakr (Holmb. III, 59).

Njord.

Jag återger på detta sätt, såsom man ända till nyaste tid vanligen plägar, namnet på den gud, som på isl. kallades *Njörðr*. Den fsv. nom. formen lydde antagligen **Niorþer*. Ordets vokalförhållanden svara mot dem i hjort, jord m. fl. ord. Den nu stundom använda formen Njård är bildad dels med tanke på med gudens namn sammansatta ortn., i hvilka dock en gen., älst *Niarþar*, ingår, dels efter mönstret af det tämligen ensamt stående fjärd, hvarest genitivens vokal synes ha inträngt i nom.

Denne gud, om hvilken det i *Vaffr.* v. 38 heter: "hofum ok hörgum hann ræðr hunnmörgum", tyckes äfven i Sverige, att döma efter de rätt talrika efter honom nämnda orterna, varit föremål för ganska ifrig dyrkan. De hithörande ortn., hvilka jag funnit, äro:

Upl. *Närðinghundra* här., *Nærðhingiahundæri*, DS III, 148 (1314), äfven *Nihærdhungahunder* III, 269 (1316), *Nærdhundæri* V, 44 (1341). I detta namn ingår uppenbart gudens namn blott medelbart (ty på den sist nämnda enstaka formen synes ingen större vigt vara att lägga), snarast väl ett däråf bildadt patronymiskt ord. Jfr ock namnet på den i här. belägna sjön *Närðingen*. *Nærdhalundum* par. *Aeækrö*, DS IV, 141 (1329) m. m., nu *Närlunda*, *Ekerö*; *Nærthastaff*, SRP (1354), nu *Nälsta*, *Spånga*; *Nierdhatunum* s., DS II, 265 (1298; äfven *Nyærdhatunum* III, 64, år 1312, *Nerthetunum* II, 124, år 1291, *Nerdhatunum* III, 14, år 1311, *Nardhetunum* IV, 409, år 1335, m. m., nu *Närtuna*.

Äfven *Nærdhasten*, DS II, 259, synes tillhöra Upl.

Sdm. *Nærdhelunda*, Styffe (1414; äfven *Nerdalund*, SRP, 1366), nu *Närlunda*, *Gåsinge*; *Nærdhalunda*, SRP (1366), nu *Närlund*, *Husby-Oppunda*; *Nerðdestum*, DS IV (1334), nu *Nälsta*, *Ytter-Selö*.

Ner. *Nærdhæwi*, DS V, 693 (1347; jfr ock SRP år 1390), nu *Nalavi*,*) *Kräklinge*; *Nærdhæwi* par. *Vigby*, DS V, 660 (1347; äfven *Nærdawi* SRP år 1385), nu *Nalavi*, *Viby*. Det DS I, 506 nämnda "*Nærthawi in Nærichia*" är väl en af dessa orter.

Vml. *Nerdalunda*, SRP (1386; *Nærdhalunda* 1392), nu *Närlunda*, *Badelunda*.

Jämtl. *Wulfer i Nærda* nämnes DS IV, 302 (1333).

Ög. *Nærdhawi*, SRP (1379), "k. Närby, Drothem"; *Nærdhawi*, SRP (1374), nu *Mjärdevi*, *Hagelstad*; *Nyærdhawi*, SRP (1355), nu *Mjärdevi*, *Slaka*.

Bl. Här bör möjligen upptagas det till gudens namn säkert hörande *Nærdholm* Vald. Jordeb. 51, hvarom s. 138

*) ä-ljudet har såsom i *vara*, *kvarn* m. fl. ord framför *r* förändrats till *a*, och *rd* har, såsom ofta dial., öfvergått till *l*, ursprungligen väl "tjockt".

yttras: "Mon det kan være Norje by i Ysanna sogn (Ysane, Bl.), der ligger på en holm, i Lister herred?"

Egendomligt är, att i de anförda orden redan i fsv. *i* efter *n* vanligen saknas. Detta beror dock säkerligen ej på frånvaro af brytning, utan därpå att ljudförbindelsen *ni-* med följande vokal varit svår att uttala. Något med *nia-* eller *niæ-* börjande fsv. ord har jag ej träffat (frånsedt det gotl. *niauta*). Betraktar man de tämligen analoga orden med ursprungligt *niu-*, visar det sig, att nysv. visserligen stundom har kvar *j*, men att språket ock i några fall befriat sig från den hårda ljudsammanställningen genom sammandragning af *iu* till *y*. Så har nysv. nyra jämte njure (den förra formen redan i fsv., Rdq. II, 230), vanligen nypon för njupon, alltid nypa, nysa för äldre niupa, niusa (men njuta). Sannolikt har därför i detta ord för underlättande af uttalet *i* bortfallit på samma sätt som i nysv. bärge, äldre biargha, biærgha.

Ti (Tyr).

Namnet på den gud, som på isl. heter *Tyr*, träffas i sv. i några sammansättningar, af hvilka visar sig, att ordet här har den ursprungligare vok. *i* bevarad.

En af dessa sammansättningar är namnet på den tredje veckodagen, *tisdagen*. Ordet träffas i äldre sv. i Med. Bib. I, 68: "diem martis, som wi kallom *tiisdagh*, thy at han dyrkadhis fore örlöghis gudh." Så ock i Ordspr. utg. af Reuterd. s. 43: "*Tiisdagh* ær tima dagh."

Efter guden är vidare växten *tibast*, Dapne mezereum, uppkallad. Dial. träffas äfven former sammansatta med en gen.; så dal. *tisbast*, *tuisbast*; på samma sätt är ock hels. *tistbast* att förklara (se Rietz, äfvensom Runa 1845, s. 59, där en mängd dial. former äro anförda). Andra dial. former äro *tir-*, *tirs-* *bast*. *) Jfr no. ty-, tys-, kjus- *bast* (Aasen). I äldre sv. förekommer enligt Rietz ock *tivedh*, hvartill äfven dial. motsvarigheter finnas; jfr no. tyvid, tived. Ett annat dial. namn är *taisbär* (dal.). Barken kallas i Jämtl. *tivebark*.

*) *r* är här utan tvifvel det stelnade nom. märket; jfr da. Tirsdag.

Gudens namn synes vidare ingå i kvinnon. *Tifriþer*: *ti-frit* (ack.) L. 1000, latin. *Thifridis* DS III, 93, *Tifridis* om olika kvinnor III, 96, 701, IV, 105. — Ett möjligen hithörande mansn. **Tibrander* synes ingå i det jämtl. ortn. Ti-brandsholm (Styffe, s. 354).

Ett ortn. finnes, i hvilket gudens namn säkerligen ingår, nämligen *Tiveden*, fsv. *Tiviþer* (VGL), DS I, 738 (omkring 1270) Tyvid, V, 562 (1346) Tyuiþ; i de sista fallen utmärker troligen *y*, såsom så ytterst ofta i gamla diplom, ljudet *i*.*) — Andra sv. ortn. börjande med *Ti*- finnas ock, men i dem torde i allmänhet, såsom man vanligen antager, ingå ett motstycke till isl. *þy*, trälinna, *þír* Rigsþ. 10 (jfr *þyborinn*, fsv. *þiþborinn*, VML, *þybarn*, VG och GL); särskildt synes detta vara fallet med ortn. sådana som Tiarp, Tierp.**) Åtminstone kan saken ej närmare afgöras, då man ej har fornformer, genom hvilka kan bestämmas, om begynnelseljudet älst varit *t* eller *þ*. — Grimm upptar s. 180 såsom hithörande de sv. ortn. Tistad, Tisby, Tisjö.

Måhända fins på ett ställe gudens namn äfven ensamt stående bevaradt. Efter denne gud var ett af runtecknen uppkalladt. Ett intyg om, att äfven i Sverge förhållandet varit sådant, kan möjligen ligga i den gotl. runinskriften 101, där det enligt Sæve som tidsbestämning står: "**k suntahr tir brim** (d. ä. prim). Här är det dock, såsom Sæve påpekar, äfven möjligt att upplösa *t* *ir* (verbet *är*). Hvilkendera tolknin-gen som bör föredragas, är knappt möjligt att afgöra.

Det *Tyr*, som af Hyltén-Cav. anföres I, 234, II, X, vågar jag ej föra hit, då dess ljudförhållanden mycket skilja sig från hvad man enligt ofvan anförda former närmast har att vänta.

*) I det sist anförda brevet skrives t. ex. *drøtning*, *tymi*, *fynnæs* m. m.

**) Tibble s., Upl., hette förr Thigbile, Styffe (1343).

Balder.

I Snorraeddan heter det: "eitt gras er svá hvítt at jafnat er til *Baldrs brár*". Man träffar ock i södra Sverge liksom i andra skandinaviska länder på några växter (*Anthemis cotula*, *Pyrethrum inodorum*, *Matricaria* m. fl.) namn, som förutsätta grundformen *baldersbrå*. Rietz uppger från Bl. ballerbrå, från Sk. baldersbrå (väl en normaliserad form), ballersbrå, bal-lerbrå; Hyllén-Cav. I, 235 från Sk. ballingsbro, från Sk. och Varend balsebro. Runa 1849 s. 21, där denna växts namn omtalas, heter det: "För närvarande äro nästan blott vrängningar deraf gängse, såsom: Ballensbro, Balsebro, Barbro m. fl." — Härmed kan man jämföra de hos Aasen anförda no. formerna balder-, baldur- braa, balderblom m. fl., nyisl. baldursbrá, färö. Baldurs braa (Runa).

I ett rim, som Runa 1842 s. 44 anföres efter Wessman och Sjöborg, förekommer namnet *Balder*, och det synes ej osannolikt, att häri innehålles en fördunklad hänsyftning på striden mellan Balder och Höd. Visans ålder synes dock ej kunna närmare bestämmas.

Ovisst är, om mansn. *stüfbaltir* L. 734 har med gudens namn att göra. Om Balders namn ingår i ortn., är ej fullt säkert. *Baldræstum* (dat.) DS III, 221 (1315), nu Ballersta, Halla, Sdm., torde höra hit; måhända ock *Baldringe* s., Sk. Jfr Falkm. 108. — Nuv. Ballersta, Kumla, Ner. hette förr Baldastom (dat), SRP (1375), och Ballersberg, Ukna, Sm. Baldesberg, SRP (1383), hvarigenom deras sammanhang med gudan. blir tämligen tvifvelaktigt. Nysv. namn, som möjligen kunde ifrågakomma, äro Ballersjö, Åsbräcka, Vg. och Balderum, Vånga, Ög. Grimm nämner 1210 ett Baldursberg(?) i Sk. Freudenth. anför från år 1667 Balderö, Sund, Åland. Balders-näs, Steneby, Dalsl. är väl en ung form; Lignell anför sidoförmen Ballnäs.

Öfriga gudar.

De intyg om sådanas dyrkan, som synnerligen åtskilliga sv. ortn. kunna tyckas innebära, äro af tämligen osäker art.

Man träffar flere äldre ortn. börjande med *Hadh-*, *Hadha-* (äfven *Hadhi-*). Sådana äro: *Hadaberghum*, Alunda, Upl., DS III, 93; *Hadhastum* IV, 539 (1337), nu Hasta, Fogdö, Sdm.; *Hadhastum*, SRP (1352), nu Hastad, Götlanda, Ner.; *Hathesta*, SRP (1352), "tr. i Åkerbo här.", Vml.; *Hadhaheda*, SRP (1400), nu Haghed, Kopparberg, Dal.; *Hadhwas* s. Styffe (1410), nu förenad med Ryda, och *Hadhwet* DS III, 146 (1313), nu Hafvet, Sättila, båda i Vg.; *Hadhistadum* DS III, 128 (afskr.), nu Haddesta, Harsta, Ög.; *Hadhvala*, SRP (1377), Finl. Det är möjligt, att dessa stå i sammanhang med namnet på guden *Had* eller *Höd*, isl. Hödr, Saxos Hotherus. Men man kan ock tänka på sammansättning med ett mansn., då man träffar *Høthir* använt som sådant i Upl., DS III, 89. — Personn. *Hødheluer de Gelestum* och *Hødelf de Dreglingi* (båda DS III, 94) synas mig vara sammansatta med ett appell. **hödh* strid; jfr de fht. namnen på Hadu-, de ags. på Heado-. *)

I *Bragasæter* s., Styffe (1430), nu Brastad. Bohusl., ingår måhända guden *Brages* namn. Jfr ock Falkm. 113. Bragi förekommer dock i isl. äfven som namn på män, t. ex. på en mytisk skald.

I ortn. *Widarsleff*, s. i Sm., Styffe (1339; äfven Wetherslöff, 1402), väl ock i *Widhersrum* s., Sm. K., Styffe (1418), nu Virserum, ingår ett namn *Vipar*, som dock, åtminstone i förra fallet, snarare torde vara mansn. än gudan. — Om *Vidar* och *Vale* som namn på konungar i folksägnen se Hyllén-Cav. II, 332.

Därvid att *Hærmoper* förekommer som mansn. (*hirmuþr* L. 932, *h(ai)rmuþ*, ack., L. 1196; jfr det latin. *Hærmodus* DS I, 445) vågar jag ej här lägga någon vikt.

*) Måhända förtjänar det någon uppmärksamhet, att båda dessa personer äro från Alunda, Upl., hvarest en gård just bär ett med *Hada-* börjande namn (se ofvan). — Namnens genus syns ej; antagligen äro de kvinnon.; jfr s. 16, noten.

Loke.

Ehuru Loke ej egentligen tillhör gudarne, må dock på grund af den nära förbindelse hvori han tänktes med dem, i Sverige förekommande spår af hans namn här behandlas *).

I folkvisan om Torkarls hammare nämnes, motsvarande *Þrymskviðas* "Loki Laufeyjar sonr", *Locke Lewe*, i en annan handskrift *Locke Loye*; se Arwidsson. Såsom förut påpekats, är det dock ej afgjort, huruvida denna visa ursprungligen blifvit till i Sverige.

Ett åkallande af Loke synes älst ha innehållits i en vers, som i Sm. brukat uttalas af barn, under det de kastade i elden en tand, som de fält. Hyltén-Cav. uppger I, 235 formen "*Locke, Locke, gif mig en bentand! Här har du en guld tand*"; äfven "*Locke, Locke, Ran, gif mig en bentand för en guld tand*." Rietz anför: "*Låcka-ramm! ge mej en ben-tann i st. f. en gull-tann*."

*) Namnet Loke anser jag vara att härleda ur verbet *luka* stänga, tillsluta, med betydelsen den tillslutande, innestängande — jfr (hring-) broti af brjóta, (and-) skoti af skjóta m. m. —, d. v. s. den som håller regnet innestängdt i molnet. Jag anser nämligen Loke ursprungligen ha varit en den brännande sommarhettans demon, att sammanställa med den indiske Vritra, den som omhöljer, innesluter (nämligen regnet). Den förbindelse hvori Loke onekligen står med elden synes mig utvecklad därur, att han ursprungligast tänkts ha sitt tillhåll i molnet, hvilket, såsom utgångspunkt för blixten, kunde fattas som fylldt med eld (se Geirrödsmyten). Skildringen af Loke i klipphålan "und hveralundi" af Sigryn skyddad för den ofvan hängda ormens etter, anser jag utbildad ur följande urgamla naturmytiska beståndsdelar: den i molnberget fjärrade molndemonen; det som orm uppfattade regnet (indernas ahi, eljest i den nord. mytologien motsvarad af Midgårdsormen, Lokes son!); samt molnmön i molnberget med sin skål i handen (jfr den i berget instängda, skaldemjödets bevakande Gunnlöd samt de dryck kringbjudande valkyrjorna). — Ett stöd för denna förklaring af Lokes namn finner jag i namnet på hans son "*Nari* eða *Narvi*" (äfven Narfi; Snorraeddan; jfr Bugge, Edda, s. 422), säkerligen en hypostas af Loke själf; detta namn är att, såsom Bugge, Edda, s. 391 förklarar *-nari* i aldr-nari, i sammanhang med ags. nearwian tolka den hopklämmande (innestängande). Namnet på en annan son till Loke, *Vale*, synes mig vara att sammanställa med ind. Vala, ett annat namn på Vritra. — Skälen för denna uppfattning af Lokes väsen hoppas jag för öfrigt snart få på annat ställe utförligare framställa.

Ovisst är, om det i Götal. och Finl. flerstädes förekommande *lokke*, *lække* spindel (Rietz) kan vara samma ord som Lokes namn. Därför synes tala, att Loke i Snorraeddans skildras såsom nätets uppfinnare, äfvensom att spindeln af allmogén betraktas som ett slags mytiskt väsen (han kallas t. ex. äfven dvärg); men det enligt Rietz i fsv. förekommande skrifsättet med *kk* (*lokki*, *lukki* spindel; häraf lukkawæfver, lukka ether) tyckes ange, att vi här hafva ett annat ord.

Man har framställt den meningen, att de på åtskilliga ställen i Sverge förekommande orter med namn på *Locka-* o. d. (från äldre tid kan jag bl. a. anföra *Lukabol* DS V, 43, år 1341, nu *Lockbol*, Film, och *Locastum* IV, 43, år 1328, nu *Lockesta*, Husby-Långhundra, båda i Upl.) skulle vara uppkallade efter Loke; se Hyllén-Cav. I, 136. Rimligare synes dock den här af förf. själf uttalade åsigten, att däri ingår mansn. "Locke" (se rörande detta a. a. I, 98; som mansn. förekommer *luki* L. 1183, 1189).

En förtäckt hänsyftning på Loke synes ligga i det sv. dial. förekommande *pukhagre* *Polytrichum commune*. Då nämligen denna växt i Jutland kallas "lokkens havre", är det troligt, att i Sverge det dial. vanliga *puke*, ond ande, träd i st. f. namnet på Loke, efter hvilken växten förmodligen fordorm allmänt varit uppkallad (se Runa 1849, s. 23). — Liknande är möjligen fallet med det dal. *liot'agär*, *Avena fatua*, då denna på da. äfven kallas "lokkens havre"; jfr dal. *ljot'n*, hin onde.

Om Lokes i eddorna förekommande binamn *Loptir* ingår i sådana ortn. som *Loft aas* DS III, 160 (1314; äfven *Lupthas* s. 540, år 1322), nu *Loftås*, Fryeled, Sm., kan svårligen afgöras.

Frigg.

Denna gudinnas namn förekommer i äldre sv. i Med. Bib. I, 68: "siwnda dagh kalladho hedhne romara diem veneris oc ware forfædher fredagh aff *frig* drötnaig odhins kono".

I likhet med den här uttalade uppfattningen antar Sæve, gudan. 77 noten, att det är denna gudinnas namn som ingår

i *fredag*, fordom *freadagher*, *friadagher*, *fredagher* (se Schlyters glossar). Såsom han påpekar, är det på grund af ljudförhållanden olämpligt att här antaga sammanhang med Fröja. Visserligen har det med sistnämnda gudinnas namn till ljud identiska nord. *freya*, härskarinna, i den fsv. sammansättningen *husprea*, VGL, bragts till en viss likhet i vokalljud med *frea*- i *freadagher*. Men den ljudförsvagning, som kunnat drabba en svagare betonad sista sammansättningsled, får därför ej utan vidare antagas för en betonad begynnelsestafvelse; och en jämförelse af *freadagher* med isl. *frjádagr* samt dal. *friádag*, hvilka ej kunna sammanhånga med Freyja, visar, att det förre ej är någon stympad form (jfr fsv. *sea*, *sia* med isl. *sjá*, dal. *siá*, *tea* med *tjá* o. s. v. *) I GL, där *husprea* motsvaras af *husfroyia*, är för öfrigt dagens namn *friadagr* (nygotl. *friðag*). — Äfven skulle ändelsen *a* i *frea*-, om detta utginge från ett svagt fem-, vara märkvärdig.

För antagandet af sammansättning med Frigg talar däremot förhållandet i andra germ. spr. Den mot henne svarande gudinnans namn ingår nämligen säkert i ty. *Freitag*, fht. *fríatac*, fríjetac, nederl. *Vridag*, under medeltiden *vridach* (äfven *vríndag*), ags. *frigedæg*, ffris. *frigendei* (se Grimm). — Härmed äro dock ej alla svårigheter häfda. Det är väl sant, att *gg* i Frigg ej är ursprungligt, utan på nord. ståndpunkt framkalladt af det till stammen hörande *j*; men det vore dock högst besynnerligt, om gudinnans och den efter henne uppkallade dagens namn skulle visa helt olika former. Därtill kommer, att äfven i detta fall det slutande *a* vore besynnerligt, enär de öfriga med gudan. sammansatta dagnamnen innehålla gen. former (*tis*-, *ons*-, *tors*-dag); man skulle således väntat ett **friggiardagher*, åtminstone ett **friardagher*.

Då namnen på veckodagarne, liksom tidens indelning i veckor, bero på romerskt inflytande och genom förmedling af andra germ. folk, knappast synnerligen lång tid före kristendomens införande, kommit till norden, ligger det nära att i *frea*-, *fria*-, isl. *frjá*- se en tysk lånform. Så har Vigf. gjort.

*) Det i SRP n. 2962, 2963 (1399) förekommande *freiadagin* synes vara att jämföra med former sådana som *seia* o. d., så framt man ej får tänka på yngre tyskt inflytande. — Skriftsättet *fredagen* DS III, 485 afskr. skall möjligen återge liknande ljudförhållanden.

Men då han med antagande af lån från ags. sammanställer ags. freá, isl. Freyr (se under dagr, frjádagr), kan jag ej följa honom. Det ags. namnet på motsvarande dag var ju frigedäg, *) hvari säkerligen gudinnans namn ingår; för sammanhang med guden Frey talar mig veterligen ej någon analogi. Jag är mest benägen att anta inflytande från de i söder boende tyska stammarne, snarast från den nedersax.; måhända kan dock ordet utgå från en äldre ags. form. Och det synes mig sannolikt, att dagens namn med begynnelsen *fria-* upptogs från dem på en tid, då gudinnans Friggs namn i nordnorden redan erhållit den form, under hvilken det sedan uppträder, med förslag af *gg* framför stammens *j*. Olikheten i ljudform blir på detta vis lätt att förklara.

Är denna uppfattning riktig, följer naturligtvis däraf, att i fredagens namn ej ligger något direkt intyg om en fsv. dyrkan af vare sig Frigg eller någon annan gudinna. Att Frigg varit dyrkad af svenskarne, framgår emellertid af andra säkra bevis.

Frigg hör till de mycket få gudomligheter, af hvilka ett bestämdt minne till senare tid fortlefvat hos allmogen. I den värendska folksägnen förekommer hon enligt Hyltén-Cav. såsom *Frigg* eller *Frigge*. Hon tänkes här som Tors hustru **) och nämnes tillsammans med honom i uttrycket "helga Toregud och *Frigge*", om torsdagens helighållande, a. a. I, 188. Man har trott, att *Frigge* i sällskap med Tor om torsdagskvällarna såsom en gammal käring gör besök i husen, och att då "Toregud och *Frigge* spinna". — Som *Frygge* nämnes hon i en af Rääf i norra Sm. antecknad läsning mot floget hos hästar.

Gudinnans namn ingår ock i det i Vg., Ög. och Sm. förekommande namnet *friggerocken* om stjärnbilden Orions bälte; Rietz; formen *friggetenen* anföres af Hyltén-Cav. I, 237. Detta namn antyder ock, att man tänkt sig Frigg såsom vårdande

*) Äfven frigdäg; se Bosworth. g utmärker väl här, som så ofta i ags., *j*-ljud.

**) Helt visst ett yngre drag, då den isl. framställningen af Frigg som Odens maka stämmer öfverens såväl med Saxos uppfattning och det anförda fsv. yttrandet som ock med en hos Grimm 122 f. omnämnd ty. sägen upptecknad af Paulus Diaconus och andra, enligt hvilken Frea var Wodans maka.

sig om kvinnlig slöjd. — A. a. I, 304 nämnes ock en form *fröjerocken*; här synes stjärnbilden vara uppkallad efter gudinnan Fröja, ehuru det ej är omöjligt, att denna form utgör en ombildning af den ofvan nämnda, då namnet på socknen *Friggeråker* af allmogen lär uttalas såsom *Frejeraker*.

Samma stjärnbild kallas i södra Sk. enligt Rietz *marä-rokken*. Uppenbarligen har man här en lemning af det gamla hedniska uttrycket omplanteradt i kristet-katolsk jord. I analogi därmed är det högst troligt, att äfven andra af de hos folket brukliga uttryck, i hvilka jungfru Marias namn ingår, bildats efter äldre hedniska, hvilka i st. f. Marias innehållit Friggs (eller möjligen Fröjas) namn. Så då på Island namnet friggjar-gras användes om *Orchis maculata*, är det nästan säkert, att de i sv. dial. förekommande Jungfru Marias bröst, hand (äfven J. Marias och Skams hand), fot, rock, handskar, förkläde, nycklar (se Runa 1845 s. 76, samt 1850) hänvisa på, att denna växt en gång äfven i Sverge varit egnad åt Frigg.*) Anmärkningsvärdt är uttrycket Jungfru Marias *rock*, såsom erbjudande ett motstycke till den nyss nämnda stjärnbildens namn. — Jfr ock Hyltén-Cav. I, 237 f.

Af gudinnans namn torde vidare det gamla mansn. *Frigge* vara bildadt. Det träffas latin. såsom *Friggo* DS III (1323); det synes ha varit sällsynt.

Ett sv. ortn. fins, i hvilket gudinnans namn med visshet ingår, nämligen *Friggeråker* s. i Vg., äldre Friggiæraker DS III, 5 (1311), Friggiæraker, III, 594 (1323). Samma ort afses troligen med uttrycket i *Friggiærone* (för -öne, af ö?) om en kyrkplats, VGL IV. Troligen hör ock hit *Friggersthorp***), SRP (1399; formen Frögisthorp af år 1369), nu Friggestorp, Kisa, Ög. Andra namn, som möjligen kunde komma i fråga, äro *Friggesund*, Gunnilbo, Vml., *Friggesund*, Bjuråker, Hels., *Friggesby*, Kyrkefalla, Vg., *Friggestorp*, äldre Friggisthorp, SRP (1392), Åsbo, Sm., *Friggestorp*, Linneryd, Sm. (af Hyltén-Cav. II, 280 förklaradt af mansn. Frigge), *Friggestorp*, äldre Friggisthorp, SRP (1383), Gårdserum, Sm. K., de gotl. *Frigg-gårds* och *Friggsarve* (enligt Säve, gudan.), Sk. *Frig-*

*) Anmärkas bör, att värtan på lat. varit kallad "digitus Veneris."

**) Jfr den dial. gen. *hännars* af det fem. pers. pron.

gestad, V. Vram och *Friggatofta*, Göinge-Broby, samt de finska *Friggeberg*, Karis och *Friggesby*, Kyrkslätt, i Nyland (Freudenth.) Men någon egentlig beviskraft kan ej tillerkännas dessa, då i dem det gamla mansn. Frigge kan innehållas.

Öfriga Gudinnor.

Något fullt säkert språkligt intyg om, att *Fröja* varit känd i Sverge, känner jag ej. Ty det är naturligtvis ej förhållandet, att, såsom i Ynglingas. säges, hederstitlarna freyja, húsfreyja, till hvilka ju ock sv. har motstycke, utgå från gudinnans namn, utan i dem har ordets ursprungligare betydelse härskarinna bevarats. Ortn. på *Fröia*-synas vara att föra åt annat håll; se s. 65. I visan om hammarhämtningen nämnes "jungfru *Froijenborg*"; men om denna visas underordnade värde såsom källa för sv. förhållanden har förut talats. — Mycket möjligt är, att en del af de uttryck, i hvilka — det ursprungligen som lån inkomma — ordet *fru* ingår, älst syftat på denna gudinna; jfr hvad som ofvan yttrats om Frigg.

Skades namn synes ingå i ortn. *Skadevi*, Hågeby, Upl., väl ock i *Skadalunda* "k. Skärlunda i Löts s. Ög.", SRP (1377). Det rätt vanliga ortn. *Skedvi* o. d., äldre *Skædhvi*, hör däremot sannolikt ej hit. Dels vore i sådant fall första stafvelsens vokal svårförklarlig, dels har Arnesen i Kuhns Zeitschr. gjort det sannolikt, att däri innehålles ett mot isl. *skeið*, plats för kappspringning, lekplats, svarande ord.

Knappast får man här tänka på ortn. *Skadath*, "præd. eccl. Ups." DS III, 116 (1313), *Scaddath*, V, 352; *Skalunda*, SRP (1391), nu *Skalunda*, Sköldinge, Sdm.; *Skalander*, VGL, nu *Skalunda*, Vg.

Det redan förut, s. 42, ur en vall-låt från norra Bohusl. anförda *Skivers* eller *Stivers man* ("Socke-Thore"), synes vara en vrängning af det gamla "Sifjar mådr" (Tor) och således innehålla ett minne af *Sif*. Påpekas måste dock, att det blott är från ett fordom no. landskap jag känner ett sådant. På de sv. ortn. Syfwäesund DS II, 218 (1296; väl i Sdm.), Siviavadh

SRP (äfven andra namnformer), nu Säfva, Balingsta, Upl. o. d. vågar jag här ej lägga någon vikt. *)

I ortn. Nontuna, Danmark, Upl., äldre Nanætunir (så flerstädes i DS, t. ex. III, 249) vågar jag ej se namnet på *Nanna*, Balders maka; sannolikt ingår däri det mansn., som skrives Nanny DS III, 95, Nanæ (dat.) III, 17. Snarare kunde mansn. *Nann-olf* Silfverst. D. I, 11 (1401) vara bildadt af gudinnans namn.

*) I dem ingår sannolikt en gen. pl. af ordet säf, isl. sef, neutr., med dubbelt t-omljud (liksom i tiga m. fl. ord).

Rättelser och tillägg.

Sid.	8 r.	1 u. står;	Oland	läs: Öland. K. efter Sm. utmärker den till Kalmar län hörande delen af Småland.
"	9 "	9 "	" bönd	" bönd,
"	14 "	8 n.	" Ast-djerf	" Ast-djerf
"	16 "	1 "	" rhu-	" rhuþ-
"	17 "	11 "	" þilfar	" ilfar
"	19 "	14 u.	" svenska	" svenskar
"	21 "	18 "	utgår: upptager jag dem jag fun-	
"	" "	6 n. står:	egn.	läs: egn,
"	22 "	20 u.	" rakna	" rahna
"	25 "	9 "	Guðrúnarkr.	Guðrúnarkv.
"	28 "	6 "	" ka-	" kal-
"	" "	7 "	" lladho	" ladho
"	30 "	1 "	" Og.	" Ög.
"	"	noten 2:	Äfven från andra landskap har jag funnit sägner om den vilda jagten, utan att dock Odens namn i dem förekommer; jag hoppas vid annat tillfälle återkomma till detta ämne.	
"	32 r.	1 u. f.:	Runa 1843, IV, s. 91 anføres från Mälarländerna uttrycket <i>Noaks ark</i> liksom från Ög. den förmedlande formen <i>Noaks skepp</i> .	
"	34 "	18 n. står:	par	läs: par.
"	36 "	1 u.	" 1384:	" 1384;
"	" "	17 n. tillkommer:	<i>Odensberg</i> , Asige (Bexell, Hallands Historia och Beskrifning).	

Sid. 37: Rosenberg fäster i sitt nytkomna arbete Andslivet i Norden
uppmärksamhet på en runinskrift från Sdm. **valhatlar visir**,
hvarmed otvifvelaktigt syftas på Oden. Det första ordets skrif-
sätt synes emellertid antyda, att inskriften härrör från någon
norrman eller islänning (jfr. a. a.).

"	41	r.	18	u.	står:	<i>Hat-</i>	läs:	<i>Hatt-</i>
"	"	"	19	"	"	<i>tas</i>	"	<i>as</i>
"	45	"	12	"	"	osm	"	som
"	50	"	2	"	"	namn	"	Tors namn
"	51	"	16	n.	"	OFT	"	ÖFT
"	60	"	6	"	f.	k.	"	K.
"	64	"	15	u.	"	<i>Fröbþrgh</i>	"	<i>Fröborgh</i>
"	65	"	13	"	"	63	"	64
"	67	"	17	n.	"	(396)	"	(1396)
"	68	"	1	u.	"	Asheda	"	Åsheda
"	70	"	12	n.	"	Försten.	"	Förstem.
"	"	"	4	"	"	deminut	"	deminut.
"	71	"	2	"	"	Grythytte,	"	Grythytte;

TRÄNNE
TYSKA ÄNDELSE
I SVENSKAN

AF

FREDE. TAMM,

Docent i nordiska språk vid Upsala universitet.

GÖTEBORG. D. F. BONNIERS BOKTRYCKERI. 1878.

Att det äldre lågtyska eller nedersaxiska språket varit en af de rikast flödande källor för vårt svenska modersmåls ordförråd, sådant det framträder i litteraturen redan från gamla tider, är en sanning som i sin rätta dager troligen första gången blifvit framhållen af J. E. Rydqvist uti företalet till III:e bandet af hans för svensk språkhistoria grundläggande arbete Svenska Språkets Lagar. I korta, men träffande drag finner man där en teckning af vårt modersmåls ställning till lågtyskan såsom långifvare. På spridda ställen i samma verk, särdeles i V:e bandet, påvisas de flesta särskilda slag af ordformer som svenskan upptagit genom tysk inverkan, såsom sammansättningar med vissa prefix eller afledningar med vissa ändelser. Några få sådana ordformer af lågtysk upprinnelse synes emellertid äfven denne store kännare af vårt modersmåls äldre historia hafva förbisett. Dit höra tränne mycket allmänna afledningsformer, som utgöra föremål för denna lilla afhandling, nämligen:

I. *Abstrakta substantiv på -ande, -ende af verbalt ursprung, till könet neutra.*

II. *Substantiv på -else.*

III. *Adverb på -ligen.*

Att dessa formers tyska börd undgått Rydqvist, är ej svårt att förklara. Den första och den tredje hafva inkommit i Sverige efter den egentligen fornsvenska tiden, utöfver hvilken Rydqvist icke sträckt sina detaljforskningar i svenska ordbildningens historia. Rörande den andra åter, hvårs skandinaviska börd Rydqvist själf förklarar såsom misstänkt, var det svårt att utan särskild undersökning på lågtyskt område och utan

ledning af den först på senaste åren påbörjade ordboken öfver medellågtyska språket af Schiller och Lübben upptäcka dess lågtyska källa eller rättare källor, ty den har sin grund i tvänne olika lågtyska former.

De hufvudsakliga källorna för denna uppsats utom Rydqvists ofvannämnda verk äro:

SchLb. = Mittelniederdeutsches Wörterbuch von K. Schiller und A. Lübben, Bd. I-III; IV, Heft. 1-3. Bremen (1872) 1875-1877.

Lüb. Chr. = Die lübeckischen Chroniken in niederdeutscher Sprache herausgeg. von F. H. Grauthoff I (= Bd. I, sid. 1-410). Hamburg. 1829.

Styffe = Bidrag till Skandinavians historia ur utländska arkiver, samlade och utg. af C. G. Styffe I-IV. Stockh. 1859-1875.

Några af Svenska Fornskrift-sällskapets Samlingar, såsom Skråordningarna, Hel. Bernhards och Peder Månsson skrifter m. fl.

Olai Petri Svenska Krönika, utg. af G. E. Klemming, Stockh. 1860.

Gustaf I:s Krönika af Peder Swart, fragment slutande med år 1533, efter en originalhandskrift utg. af G. E. Klemming. Stockh. 1870.

[Handlingar rörande Sveriges historia - - - utg. af kongl. Riksarchivet, I serien:] Konung Gustaf den förstes Registratur. I (1521-1524), Stockh. 1861; VI (1529), Stockh. 1875.

Öfriga förkortningar.

ags. = anglosaxiska.
d. = danska.
eng. = engelska.
f., fem. = femininum.
ffris. = fornfrisiska.
fht. = fornhögtyska.
fsax. = forsaxiska.
fsv. = fornsvenska.

isl. = [forn-] isländska.
m., mask. = maskulinum.
mht. = medelhögtyska.
mlågt. = medellågtyska.
n., neutr. = neutrum.
ndl. = nederländska.
nht. = nyhögtyska.
sv. = svenska.

I. Neutra på -ande, -ende.

Det vanligaste och i många fall ensamt användbara sättet i det nuvarande svenska bokspråket att dana s. k. nomina actionis, d. v. s. abstrakta verbalsubstantiv med begrepp af handling, är att till sådan funktion nyttja former med neutralt kön till det yttre sammanfallande med presens-participen af motsvarande verb. Att de också i verkligheten äro presens-particip nyttjade som substantiv, är väl det vanliga föreställnings-sättet icke blott hos den stora allmänheten, utan också hos sådana kännare af vårt modersmål som J. E. Rydqvist, hvilken yttrar sig sålunda (Sv. Spr. Lagar II 208): "Fornspråket kände ingen neutral behandling af part. pres. i substantif egenskap, såsom de nya *uppförande*, *anseende*, *påstående* m. fl., hvilka merendels uttrycka abstrakta föreställningar. I Forn-Svenskan ser man knappt någonsin part. pres. användt för dylika begrepp." Och i Svensk Språklära af D. A. Sundén (1869) läses sid. 131: "*ande*, *-ende* (fsv. *-andi*) bilda a) maskulina personnamn, t. ex. *handlande* b) abstrakta saknamn, t. ex. *anförande*, *betänkande*, *utlåtande*, *afseende*, *beroende*, *förtroende*. Dylika substantiv äro ursprungligen aktiva particip."

En framställning af dessa formers historia skall emellertid visa, att de icke uppkommit ur presens-particip i svenskan, utan att de äro från början införda från Tyskland och därstädes utvecklade icke ur presens-participet, utan ur infinitiven.

I de nordiska fornspråken finnas visserligen substantivformer, som vid första påseendet kunna stödja uppfattningen af våra formers uppkomst ur presens-participet. Af Rydqvist omnämnas några isländska abstrakta af feminint kön, *kveðandi*, *hyggiandi*, *bíðandi*, *fákunnandi*, hvartill vi kunna lägga *bindandi* (*-endi*) asketisk återhållsamhet, fasta. Dessa ord synas vara utgångna från partic. pres. med samma afledningssuffix som de vanliga af adjektiv danade feminina orden på *i*, sådana

som *gleði* af *glæðr*, *fysi* af *fúss*, *kristni* af *kristinn* o. s. v., och torde vara att jämföra med latinska ord på *-ntia*, såsom *ignorantia*, *scientia*, *obedientia*, *benevolentia*. Men då dessa former endast finnas i isländskan och icke hafva neutralt kön, kunna de icke ställas i omedelbart sammanhang med våra neutrala former. Andra fornnordiska ord finnas danade med ett suffix liknande presens-participets och delvis med neutralt kön; men dessa hafva för det mesta en mera konkret betydelse och synas oftast vara af nominalt, icke verbalt, ursprung. Sådana äro med neutralt kön, fsv. *höghindi*, *quighandi*, *tipandi*, (*tidhindi*), *ærandi* (*ærindi*), isl. *kvikvendi* (*kvikindi*), *sannindi*, *réttindi*; och med feminint kön: fsv. *sannind*, *rættind*, *fæghrind*, *rapind*, *swælgind*, samt isl. *vitand* (*vitend*) vetenskap — former som alla mer eller mindre äro olikartade med våra abstrakta neutra och icke kunna förklara uppkomsten af dessa, som nu kunna bildas af hvarje svenskt verb.

Däremot skall man i lågtyska skrifter från senare medeltiden eller från 1500:talet lätt finna talrika exempel på verbal-substantiv af neutralt kön, som till begreppet fullkomligt och till formen på det närmaste likna de svenska på *-ande*, *-ende* — nämligen ord med stam på *-end*, d. v. s. slutande på *ent* *) i nom. och ack., *-endes* i gen., *-ende* i dat. sing. Dessa substantiv äro, såsom vi snart skola styrka med exempel ur lågtyska skrifter, ingenting annat än biformer af infinitiven, hvilken form ju som bekant i nyhögtyskan nyttjas som substantiv till begreppet helt och hållet motsvarande de svenska orden på *-ande*, *-ende*. Att dessa lågtyska substantiv, då de upptogos i vårt språk (hvilket synes hafva börjat ske omkring eller något före år 1500) fingo en form sammanfallande med det svenska presens-participets, är lätt förklarligt, då de i själfva lågtyskan i en del kasusformer på det närmaste liknade ett sådant particip. I fall man vill utgå från dativ-formen (som i lågtyskan torde varit den oftast förekommande och äfven tyckes varit den i början mest förekommande i svenskan) behöfde för öfrigt ingen annan formförändring därvid vidtagas än ett utbyte af *e* i låg. *-ende* mot *a* i sv. *-ande*, hvilket utbyte är att betrakta såsom en helt naturlig försvenskning vid

*) I följd af en genomgående lågtysk ljudlag, att *d* i slutet skärpes till *t* (om det också ej alltid uttryckes i skriften).

reformationstiden, då reaktiounen mot danska språkformer började göra sig gällande; och i de fall där själfva participet i svenskan slutas på *-ende* var ingen förändring alls af nöden.

Vi skola nu meddela en serie exempel på hit hörande former i senare medel-lågtyska skrifter, (de flesta från 1400:talet, några från senare delen af 1300:talet); dels sådana som äro rena substantiv, dels sådana som äro eller stå på öfvergången till det slags verbal-former som man plägar kalla infinitiver i egentlig mening eller ock gerundier. Härefter skola vi kasta en blick på motsvarande former i de med lågtyskan närmare besläktade äldre germanska språken (nämligen de vanligen s. k. vestgermanska språken). Slutligen skola vi meddela några notiser rörande de ifrågavarande verbalsubstantivens förekomst i äldre svenska.

Från medel-lågtyskan kan sålunda anföras såsom exempel på verbalsubstantiv på *-ent*:

Lident (hvaraf det svenska *lidande*); häraf träffas i tidskriften Germania (utg. af Bartsch) XX 344 f. flere former i singularis, näml. nom.: *wan dat lydent godes beghunt wert* när Guds lidande börjar; gen.: *de tyd sines hilghen bitteren lydendes* hans heliga bittra lidandes tid; dat.: *vorsorht myt lydende* pröfvad med lidande; en sammansatt form träffas t. ex. i Lüb. Chr. I 159; *hadden mit A. medelident* hade medlidande med A.

Etent (det svenska *ätande*); t. ex: *do dat etend ghedan was* då ätandet var gjordt, d. v. s. efter måltidens slut (Pfeifer's Germania IX 266); *overvloedicheit etendes unde drinkendes* öfverflöd i ätande och drickande (Lüb. Chr. I 167); *mi enlustet noch etendes noch drinkendes* mig lyster hvarken att äta eller att dricka (Germania IX 270); *na deme etende* efter måltidens slut; äfven träffas pluralformer, då betydelsen blir mera konkret, t. ex. *se hebben noet geleden an etenden unde an drinckenden* (Styffe, Bidrag II, N:o 94).

Stervent döende (isynnerhet af smittsam sjukdom), hvaraf i Lüb. Chr. I 276 träffas följande exempel: *do was so grot stervent der lude* då var så mycket döende af folk (jfr. härmed sid. 263: *to melbinghen was grot sterven*, där vi finna en vid denna tid jemförelsevis mindre vanlig form utan dentalen i slutet); *de suke des stervendes* döendets sjuka, d. v. s. den

dödliga farsoten; *to deme stervende*; slutligen en nom. plur.: *so sint desse stervende de tekene, de cristus heft ghesproken* så äro dessa dödande farsoter de tecken som Christus har omtalat.

Dont (*doent*) görande; t. ex. *all min doendt unde latent ys sünde* allt mitt görande och låtande är synd (se Sch Lb. I 538); *ze weren in ereme donde vil tragh* de voro mycket tröga i sitt åtgörande (Lüb. Chr. I 38); *wyste mer van orloghes donde* förstod mera af krigföring (Lüb. Chr. I 345).

Vlent (*vleent*) flyende; t. ex. Lüb. Chr. I 164: *de make-den en vleent* desse gjorde ett flyende, togo till flykten; och strax efter: *Van deme vlende spreket noch de ditmarschen* om detta flyende tala o. s. v.

Tosokent besökande, tillströmning af resande; t. ex. *wart en tosokent to der wilsnak* det blef ett vallfärdande till W. (Lüb. Chr. I 325); *wart vele tosokendes to deme cruce* det blef mycket vallfärdande till korset (d:o I 324); *Lubeke beterde sik van tosokende in marktedaghen* Lübeck förkofrade sig genom besök på torgdagar.

Vidare må anföras några strödda exempel ur de små lågtyska berättelser från 1400-talet som äro utgifna af F. Pfeiffer i Germania IX, sid. 257-289: *Dar wart en scrient unde en hantslaghent* (ett skrikande och slående med händerna, sid. 275); *alsodanich storment unde stiment* sådant stormande och stimmande (sid. 282); *umme jagendes willen* för att jaga (sid. 273); *deme vordroet des vischendes* denne ledsnåde på fiskandet (s. 279); *sake desses bulderendes* orsak till detta bullrande (s. 282); *mit swarem suchtende* med tungt suckande (s. 265); *nach sineme dunkende* efter sitt förmenande (s. 268) o. s. v., många andra liknande exempel att förtiga.

På dativformer efter prepositionen *in* må anföras tränne exempel, ett afgjort substantiviskt med (det logiska) objektet i genitivform, ett annat utan något bestämningsord, samt ett tredje med akkusativ-objekt (således ett verkligt verbalt gerundium), nämligen: *in gheisselende unde castyende eres lichames* uti gisslande och spåkande af sin kropp (Lüb. Chr. I 392); *lust unde vroude in sende, in horende, in rukende, in smakende, in volende* lust och fröjd i seende, hörande, lukande, smakande, kännande (Germania IX, s. 278); *unvrede*

in bernende, in vordinghende land unde dorpe ok in kivende unde dotslande ofred uti brännande, uti brandskattande af land och byar o. s. v. (Lüb. Chr. I 26).

Slutligen hafva vi att meddela exempel på de så ytterst vanliga dativformerna efter prepositionen *to* till. Afven dessa kunna stundom vara afgjorda substantiv, försedda med attribut, t. ex. *to den hilligen zwerende* till det heliga svärjandet, d. v. s. med afläggande af helig ed (Styffe N:o 82); eller koordinerade med andra substantiv, t. ex. *gode to love unde der krystenheit to sterkende* till Guds lof och kristenhetens förstärkande (Lüb. Chr. I 57), *gheven sik to idelicheit unde to ledichghande* hängäfv o sig till fåfånga och sysslolöshet (egentl. ledig-gående; d:o 65). Men ojämförligt vanligare äro de såsom verbala infinitiver eller gerundier, motsvarande de nyhøgtyska infinitiverna med *zu*. Många exempel härpå finnas i de ofvan nämnda berättelserna i Pfeiffers Germania IX, t. ex. på sid. 262: *to hebbende* att hafva; *to wetende* att veta, *to holdende* att hålla, *to trostende* att trösta, *to sokende* att söka.

I dessa berättelser förekomma endast dylika med dentalt efterslag försedda former. Men i andra skrifter, äfven från senare medellågtyskan, träffas ej sällan, ehuru vida mindre vanlig, en annan form af infinitiven, som påtagligen är den äldre formen, hvarur den andra uppstått genom en i lågtyskan vanlig böjelse att foga ett *d* eller *t* till ett slutande *-ne* eller *-n*. Sålunda träffas ofta hos samme författare på olika ställen former på *-ene* och på *-ende* utan annan åtskillnad än den som stundom betingas af välljudets kraf*); t. ex.: I Lüb. Chr.: *to hebbende* och *to hebbene* (t. ex. I 112); *to helpende* och *-ene* (flerestädes); *to wesende* (I 318) och *to wesene* (I 272); *to brekende* (I 352) och *to brekene* (I 212); *to bewisende* (I 408) och *to bewisene* (I 407); *to orloghende weder des rikes viande* (I 230) och *to orloghene weder den biscop* (I 259); *de see to vredende* (I 251) och *de see to bevredene* (I 250) o. s. v. I Styffes Bidrag träffas: *stede unde vast to holdende* i många bref (t. ex. I N:o 63), men *stede unde vast to holdene* i ett par nära samtidiga (I N:o 30, 55); *wy be-*

*) Att t. ex. infinitiven af vb. *holden* gärna heter *to holdene* i Lüb. Chr., där *-ende* eljest är ojämförligt öfvervägande, torde bero på verbalstammens *d*.

gheren jw to wetende flerstädes (t. ex. I N:o 12), men också *wi begeeren jw to wetene* (II N:o 104), samt utan all kasus-ändelse (hvilket i medellågtyskan var tämligen ovanligt efter prepositionen *to*): *wi don jw to weten* (II N:o 47); *wisbu hauen to vorsokende* (III N:o 33), men i nästföregående bref *unse hauen to vorsokene*. Stundom träffas en form på *-ende* koordinerad med en på *-ene* eller på *-en*, t. ex. *dat stichte to besittene, unde to vordrivende der krusheren bisscop* (Lüb. Chr. I 374); *nenen anderen heren to holdegin noch to tostedende* att icke hylla ej håller tillstädja någon annan herre (Styffe II N:o 4). Sällan händer, att en infinitiv står i dativformen (på *-ende* eller *ene*) utan föregående preposition, t. ex. *dachte dat wrekende* tänkte hämnas det (Lüb. Chr. I 372); *doch schal men wetene* (d:o I 303, noten); *solde ute demelände . . . unde nummermer dar weder in komende* skulle [drifvas] ut ur landet och aldrig komma åter dit in (Lüb. Chr. I 267).

I vissa slags verb, nämligen de som sluta på lång vokal och hafva den oböjda infinitivformen enstavig, synes i medellågtyskan endast förekomma former på *-nde*, åtminstone i skrifter från senare medeltiden, såsom t. ex. Lüb. Chr., där vi ofta träffa sådana former som *to donde* (t. ex. *to donde unde to latende* att göra och låta), *to tende* (*theende*) att tåga, *to vlen-de* (*vleende*) att fly, *to slande* att slå, *to stande* att stå, *to gande* att gå, *to entfande* att mottaga, men inga sidoformer utan *d*. Må hända har detta dentala efterslag tidigast inträngt just i dessa slags verb; redan i fornsaxiskan, där eljest ej finnas infinitiver på *-nde*, träffas i en handskrift (den s. k. Freckenhorster Heberolle) sex gånger uttrycket *in te gānde thēn iungeron* (till omväxling med *te themo inganga thero iungerono* i samma betydelse *).

Att för öfrigt ändelsen *-ende* i den dativa infinitiven eller gerundium blott är en rent fonetisk biform till *-ene* (eller noga taget kanske utveckladt ur en form *-enne*, egentligen en *ja*-stam), äfvensom ändelserna *-ent*, *-endes*, *-ende* i de egentliga verbalsubstantiven uppkomna af *-en*, *-ennes* (*enes?*), *-enne*

*) Heyne Kleinere altniederdeutsche Denkmäler, Paderborn 1867, sid. 79.

(-ene?), stödjdes icke blott af förhållandet i de andra gamla vestgermanska språken, utan äfven däraf, att i flere andra fall i medellågtyskan -nt, -nde finnes utveckladt af -n, -ne, -nne, t. ex. mlågt *iemant, jummant, jummende*, någon och *nemant, nement, nummant, nemende* ingen, biformer till *ieman, iemen* och *neman, nemen*, hvilka motsvaras af fht *eoman, ioman* och fsax. *neoman, nioman* (sammansatta med subst. *man* man); vidare *nergent, nergende*, biform till *nergen* ingenstades, ingalunda, i senare fornsaxiska *nie wergin, niergin* (af *nio hwer-gin* *) likaså *to vorende* jämte *to voren* (hvaraf det svenska *tillförene*, på 1500-talet också *till förende*), samt *van binnende* inifrån, hvilket Lüh. Chr. I 326 träffas i samma stycke som *van binnen* och dess motsvarighet *van butene* utifrån. Andra fall finnas, där -ent eller -ende träffas som sidoförm till -en eller -ene, men där *d, t* kanske ej är senare tillägg; t. ex. det ofta förekommande *to samende* till sammans (jf. adv. *samentliken*, jämte *sa-met-*, *sa-mptliken*, nut. *sämmtlich*; af fht. *sa-mant* = fsax. *samad* jämte *to samene* (motsvarande fsax. *te samne*), eller ändelsen -ent jämte -en i 3 pers. plur. af verben (äfven i preteritum, där *t* ej gärna kan anses ursprungligt).

Såsom vi redan antydtt, finnas böjningsformer af infinitiven i alla de s. k. vestgermanska språken. I den fornsaxiska Heliand träffas dativformer med *te* (en biform till *to*), nämligen *te faranne, te gifulliane, te bidernienne*; i den fornsaxiska bikten **) dativerna *an flokanna, te gibotianna*, samt några rent substantiviska genitiver i *ik iuhu sveriannias endi liagiannas; ik iuhu unrehtas cussiannias, unrehtas helsiannias* jag bekänner svärjande (= att jag svurit) o. s. v. — I frisiskan träffas ofta dativformer efter *to*, dels på -ane, dels på -ande (med tillsats af *d* alldeles som i lågtyskan), det senare en egenhet för den s. k. Rüstring-dialekten; t. ex. *to farane* och *to farande; to witane* och *to witande, wetande; to nimane* och *to nimande, nemande; to gungane* och *to gungande* att gå o. s. v. — I fornhögtyskan förekommo också

*) I dessa tre exempel finnes paragogisk dental äfven i nyhögtyskan: *jemand, niemand, nirgend*, former som dock väl knappt äro rent högtyska i sträng mening, utan tillhöra den s. k. medeltyskan.

**) Heyne Kleinere altn. Denkm., sid. 83 f.

former på *-annes*, *-onnes* i genitivus, *-anne*, *-onne* i dativen I medel-högtyskan finnas former på *-enes* (*-ennes*), *-ene* (*-enne*), sedan äfven med inskjutet *d* på *-endes*, *-ende* såsom sidofor-
mer i en del dialekter; t. ex. *zi komende*, *zu cumende* att komma,, *zi sehende*, *zu sende* att se o. s. v. Ett minne häraf är det nyhögtyska bruket af *zu* med en verbalform på *-ende*, till begreppet motsvarande ett latinskt particip på *-ndus*, t. ex. *der zu berechnende Betrag*, *eine nicht zu billigende An-
nahme* o. s. v.

Engelskan är af ett visst intresse, emedan där än i dag finnas abstrakta verbalsubstantiv, hvilka liksom i svenskan formelt sammanträffa med presensparticipet, båda formerna slutande på *ing*. Emellertid är väl äfven här det etymologiska sammanhanget endast skenbart, åtminstone synes ingen anledning finnas att förklara de abstrakta substantiven ur participet. Grundlaget till de förra utgöres nämligen af gamla verbalsubstantiv på *-inge* af feminint kön, motsvarande de svenska feminina orden på *-ing* och *ning*, samt dylika medellågtyska på *-inge*, nyhögtyska på *-ung* o. s. v. Participet därmot ändades älst på *-ande* hvaraf senare blef först *-ende*, sedan *-inde*, hvilken form slutligen ersattes af *inge*, *ing*, hvilket någre förklara såsom en verklig fonetisk öfvergång, andre däremot såsom en analogi-bildning (eller hvad tyskarne kalla "Form-übertragung"). Hårtill kommer, att äfven i England fordom fans ett gerundium, d. v. s. en dativ-form af infinitiven styrd af prepositionen *to* till. I anglosaxiskan voro dylika former ganska vanliga; i Beowulf träffas t. ex. *to gefremmanne* att främja, *to secganne* att säga, *to healdanne* att hålla, *to befeonne* att undfly o. s. v. Af *-anne* blef sedan *-enne* och vidare analogt med lågtyskan *-ende*, hvilket längre fram väl behandlades alldeles som participets ändelse, så att äfven här formen *ing* inkom. Sannolikt är det just det gamla gerundiet som hufvudsakligen ligger till grund för det egendomliga förhållandet i engelskan, att former på *ing* kunna på samma gång behandlas som substantiv och som verbalformer med direkt objekt, d. v. s. som rena infinitiver.

Det återstår nu att i korthet redogöra för våra iakttagelser rörande hit hörande formers framträdande i svenskt skriftspråk. Såsom redan är nämnt, har Rydqvist med full rätt förnekat tillvaron af de hit hörande verbalsubstantiven i den egentliga fornsvenskan. Emellertid träffas spår af sådana i vissa skrifter vid slutet af 15:de seklet, som af naturliga skäl äro särskildt påverkade från tyskan, nämligen i några af de skråordningar som finnas utgifna af Svenska Fornskriftsällskapet. Där hafva vi funnit flere direkt efterbildade gerundii-former med *til*, nämligen från år 1487: *til görende och vt till gifuende* (sid. 80, 81); från år 1499 eller något förut: *komber hiit . . . medh skoo till seliende* (sid. 32); från år 1502: *endrektelige om läre drengia til sätende ath tiene eth aar* (sid. 34); från år 1501 (?): *til hollende* (sid. 157). Afven förekomma ett par fall behandlade som substantiv, nämligen från år 1501: *i theris sittende* under deras sittande (d. v. s. under det år, då de *sittia fore brödraschapit*; sid. 107), hvilket uttryck återfinnes sid. 141 (år 1501?); från år 1501(?) *i theris afftydende* (sid. 150). Däremot hafva vi ej funnit några spår till dylikt i mera rent svenska skrifter från början af 1500: talet, såsom P. Månssons Stridskonst och Stridslag. I originalbref uti Gustaf I:s Registratur, I bandet (Stockh. 1861) träffas sid. 117: *hans begærendth*, där den rent tyska formen är påfallande (från år 1523); vidare sid. 158: *hænghiandne, sänkiande, quarterandhe* (ehuru vi ej veta om dessa ord stå i originalbrevet, hvaraf en del förkommit); sid. 240: med *skijnnande, brennande, röffuande*, hvarjämte vi å sid. 288 antecknat ett *tiil görende*, som vi ej till fullo förstått att tolka. I VI bandet (år 1529) af samma registratur (Stockh. 1875) hafva vi endast iakttagit ett exempel: *med sådane läsande och siungande* (sid. 160; hela bandet utgör 347 sidor utom bilagor). I Olaus Petris Svenska Krönika skrifven på 1540: eller 1550:talet (utg. af Klemming, Stockh. 1860) förekomma, oafsedt det rent tyska ordet *wesende* (nysv. *väsande* jämte *väsen*, mlågt *wesent*, nht. *wesen*), hvilket ej är nomen actionis till ett svenskt verb, följande exempel på hit hörande substantiv: *lagh som i kempande brukades* (s. 50); *bådhe med gifuande och i gen taghande* (s. 94); *thet blodz vthgiutandet* (s. 311); *effter som tå anseendet (= utseendet) war* (s.

322); *konungens inridhande, thetta inridhandet* (s. 326); dessutom förekommer flerstädes *med stäkande och bräkande* om vapenöfningar o. dyl. vid hoffester, förmodligen af ett lågtyskt motsvarande talesätt (af verben *steken* sticka och *breken* bryta, brottas). I Peder Swarts Gustaf I:s krönika (utg. af Klemming 1870) hafva vi utom *stäkande och bräkande* funnit några ofta förekommande ord, nämligen *förehafvande, företagande, betenckiande* och dessutom *tiutande* (s. 18); *skriande och braskande* (s. 32); *haffua vpseende* (s. 49); i *samma omridandet* (s. 90); *vrålande* (s. 104); *haffua them i gunstigt anseende* (s. 121); *beskriande och spottande* (s. 144). Vid tiden, då denna krönika skrefs (år 1561), synas således de neutrala verbalsubstantiven på *-ande, -ende* varit tämligen allmänt brukliga i vårt bokspråk. I svenska allmogens mun lära de ännu i dag enligt kännarens utsago undvikas.

Såsom tyska efterbildningar torde man också få räkna vissa på 1500:talet vanliga uttryck efter verbet *stå* med prepositionen *till*; t. ex. i I bandet af Gustaf I:s Registr.: *staar til swarande* (s. 51), *icke staar till görende* (s. 219), *stodæ icke væl tiil becrectande* (s. 220); i VI bandet: *thed oss icke står till lidande* (s. 218; jfr härmed i samma band s. 233: *oss ständer icke til liidhe at* o. s. v., samt medellågtyska uttryck såsom t. ex. *das swar was to lidende* Lüb. Chr. I 299); i Ol. Petr. Krön. träffas flerstädes *stodh icke till görandes* eller *till lidandes*, *stadhen stodh icke til bestormande* o. s. v. I sammanhang härmed kunde ifrågasättas, om icke det tyska gerundiet i någon mån ligger till grund för nysvenska uttryck sådana som *till finnandes, till märkandes, så till förståendes, så till sägandes, icke till förglömmandes*. Åt minstone lär bruket af prepositionen *till* vara svårt att förklara utan att antaga påverkan af det lågtyska bruket af gerundium med *to* *). Härmed förnekas icke, att dessa uttryck tillika sammanhånga med det redan i fornsvenskan och gamla isländskan icke ovanliga bruket af presens-participet i passiv betydelse till återgifvande af ett latinskt gerundium eller ge-

*) Ett märkligt uttryck förekommer i Ol. Petr. Krön. sid. 33: *här är nu til at besinnandes*, där det sista ordet synes varit ämnadt till en infinitiv, men ändrats till participform, utan att *at* blef struket.

rundivum, i fornsvenskan! med eller utan ett äfven eljest till participet ofta fogadt *s* i slutet (se Rydqv. I 413 f., samt om *s* I 415-424). Sålunda har det nysvenska *väl till märkandes* sin motsvarighet i det på 1500:talet mycket vanliga *är märkiandes* och det i senare fornsvenska förekommande *ær mærkiande* det är att märka (t. ex. Helige Bernh. Skr. sid. 60), hvadan man får svårt att afgöra, om *s* i *till märkandes* är att anse såsom en genitivform styrd af *till*, eller om det är samma gamla *s* som i *undantagandes* och dylika adverbiskt nyttjade presens-particip. Sannolikt kommer man sanningen närmast, om man antager en samverkan af det gamla svenska bruket med det lågtyska gerundiet, hvaraf alstrades ett slags hybridformer. — En annan fråga är, om det gamla nordiska bruket af presens-participet såsom öfversättning af ett latinskt gerundium och gerundivum är en helt och hållet själfständig företeelse i förhållande till andra germanska språk; eller om icke möjligen redan här förefinnes en inverkan från den dativa infinitiven eller gerundiet i Englands eller norra Tysklands munarter; om t. ex. det redan i Isl. Hóm. förekommande *þæt es vitanda* det bör man veta (Rydqv. I 414) endast är en direkt öfversättning af lat. *id est sciendum* eller tillika kan vara påverkadt af ett uttryck i något vestgermanskt språk, ags. *þæt is to witanne* (ffris. *to witande*) el. dyl.

II. Substantiv på -else.

I olikhet med de i föregående kapitel behandlade orden på *-ande*, *-ende* förekomma orden på *-else* (fsv. *-ilsi*), af hvilka flertalet äfven äro s. k. nomina actionis, redan i fornsvenskan (i dess senare tid) ganska ymnigt, och de saknas icke alldeles i den gamla isländskan, ehuru de där äro mycket fåtaliga. Om de fornsvenska orden med denna ändelse, som voro till könet neutra, yttras hos Rydqvist (II 133 f.), att "dylika träffas redan tidigt i 14:de århundradet (än flere efteråt), t. ex. *dö-pils*, *wighils*, *liknills*, *misfyrills*, *framförills* o. s. v.; merendels såsom nom. eller ack. . . . med eller utan pluralt tecken; ganska ofta som dat. plur. . . ., mera sällan som gen. pl."; och vidare: "Dessa ords vanliga begagnande i nom. pl. och ack. pl., hvilka kasus för neutrum ej kunna skiljas från fem. sg. på *-i* (e), har emellertid otvifvelaktigt gifvit första anledningen till den osäkerhet om kön, som snart uppstod, och sedan fortfarit intill våra dagar, då några få äro neutra, men de öfriga fördelade mellan mask. och fem., olika i särskilda landsorter. Så sällsynt, som nu pl., var fordom sg.", o. s. v. Rörande förhållandet i fornsvenskans senaste tid kunna vi tillägga, att sådana ord på *ilsi* (*ilse*, *else*) som hi nuvarande svenskan hafva den-kön, för det mesta begagnades i sådan ställning, att man icke af sammanhanget kan bestämma könet, och detta förhållande är så genomgående, att man lätt kommer på den tanken, att författarne själfve ofta icke rätt visste, om de skulle behandla de ifrågavarande orden som neutrala pluralformer eller som feminina singularformer — en tvekan som, såsom vi snart skola visa, sannolikt delvis beror på dessa formers tvåfaldiga ursprung. Det kan vara mödan värdt att genom några exempel visa, huru sådana ord som motsvara de nysvenska den-könsorden på *else*, d. v. s. sådana som antingen finnas i nysvenskan med den-kön eller eljest hafva en mera abstrakt betydelse, i senaste fornsvenskan och början af nysvenska perioden stundom mer eller mindre afgjort se ut som fem. sing.

snarare än neutr. plur., under det att likväl i det hela det neutrala könet ännu torde böra anses som det regelrätta. Sådana fall äro t. ex. i Helige Bernhards "Gudhelikt lifwårne" (som af utgifvaren sättes till tiden mellan 1480 och 1500): *hällaghare är siälinna samanföghilse* (s. 16); *hwar en oren smittilse* (s. 79); *thera synda forlatilse är iäfwug och thera fordömilse owis* (s. 91); *thy är oss dröwilse nyttelik* (s. 120); *them är thwefald fordömilse och thwefaldt slaggh* (s. 123); *huru besk thin aminnilse är* (s. 187). Alla dessa exempel utom ett äro sådana som hafva verbet *är* i singularis; i motsats härtill förekomma andra med verbet *äru* i pluralis, t. ex. *hwar äru siälf wmgangilse* (s. 58); *wmskiptelik äru syndanna rörilse* (s. 61); *hällghra manna wmgangilse äru loflikin* (s. 151); *hans frestilse äru wanmaktogh* (s. 181). Då i de senare exemplen begreppet är afgjort pluralt, hvilket icke är fallet i de förra, så kan man icke med bestämdhet säga, om ej i alla fall neutr. plur. varit äsyftadt äfven i de förra. Ett enda afgjort neutr. sing. hafva vi iakttagit, nämligen *klokt undherstandilse* (s. 84). Däremot träffas en feminin-form i P. Måns-sons Stridskonst sid. 5: *faa sigh ther medh ena äffwerdelika oc hedherlika amynnilse oc fræydh*, och i sagan om Didrik af Bern sid. 47: *Weland giorde ena likilse*.

I Olaus Petris krönika gäller ännu i hufvudsak samma förhållande som förut; samma vacklan, samma undvikande i de flesta fall att bestämdt angifva kön och numerus. Så ofta afgjord pluralform förefinnes, måste dock könet fattas som neutralt. Den största skillnaden från fornsvenskan är den, att de särskilda ändelserna för gen. och plur. äro bortlagda, hvadan följden blifvit, att orden på *-else* nu äro alldeles oböjliga (i den obestämda formen). I afseende på numerus finnes vacklan äfven hos ordet *fängelse*, som ännu är och alltid varit neutrum, t. ex. *sitt fängelse* (s. 143), *itt ewight fängelse* (s. 155), men *sin fängelse* (s. 153, 155), *i fängelsten* (s. 141 m. m.), *en ewogh fengelse* (s. 98 f.). Eljest kunna anföras sådana fall som *thet förrädhelset* (s. 239), *all thenna förrädelse* (neutr. plur.?) ; *noghor rettelse kunna taghas* (s. 16), men *en rettelse* (s. 1 m. m.); *ther wore so mong förplichtilse giord* (s. 210), men *en sådana förplichtilse* (s. 278); vidare finnas som feminina behandlade orden *forachtelse* (s. 25), *begynnelse*

(s. 29), *försreckilse* (s. 194), *bekennilse* (s. 152) och kanske ett eller annat till. I Peder Swarts Krönika synes redan det nuvarande förhållandet vara i väsentlig mån stadgadt, i det där förekomma pluralformer på *r*, om också endast två, nämligen *försmädelser* (s. 7), *förpflichtelser* (s. 57, 95, 139).

Vi öfvergå nu till framställningen af dessa ords ursprung. Att det i svenskan och ännu mer i danskan nu så allmänna *else* icke är äkta nordiskt, har Rydqvist redan förmodat, i det han säger (Sv. Spr. Lagar V 25 f.); "Som ursprungligen Skandinavisk är denna ändelse misstänkt, och den sparsamma användningen hos Isländarne, i förening med betydelsen hos vissa bland just våra äldsta ord med detta skaplynn, framkallar lätt tanken på ett lån från Ang. Sax. vid kristendomens införande". Och om det isländska *-elsi* säger Vigfusson (Icelandic-English Dict. s. 495), att det är lånat. Emellertid kunna vi icke instämma i den förmodan, att ändelsen kommit från anglosaxiskan och så tidigt som vid kristendomens införande, utom möjligen i ett eller annat enstaka fall, såsom t. ex. ordet *rökelse*, isl. *reykelsi*, hvilket motsvarar ags. *récels*, *rycels* n. och är rätt gammalt i Norden (såsom Rydqvist anmärker om det isländska ordet, V 25). Utan tvifvel hafva vi egentligen fått ändelsen *-else*, liksom så många andra ordformer, från norra Tyskland och öfver hufvud långt senare än vid kristendomens införande. Rydqvist kan icke uppgifva några svenska former tidigare än omkring 1300; i de forndanska lagarne före 1300 träffas icke heller några sådana.

Det svensk-danska *else* kommer således egentligen från lågtyskan; men icke från en enda lågtysk ändelse, utan från tvänne alldeles särskilda ändelser, båda förekommande i verbalsubstantiv med åtminstone ursprungligen abstrakt betydelse, nämligen: 1:o mlågt. *-else*, *-els*; 2:o mlågt. *-nisse*. Vi skola behandla hvardera af dessa former för sig.

1:o *else* = mlågt. *else*, *els*.

Ändelsen *-else* eller *-els* är i medellågtyskan icke sällsynt. De därmed bildade orden synas, för så vidt könet kan bestämmas, alltid vara neutra. Till sin betydelse äro de afgjort

konkreta, ehuru begreppet står nära ett nomen actionis, hvilket väl får anses som grundbegreppet, ungefär såsom i vissa svenska ord] på *-ning*, såsom *byggning*, *klädning*. Ännu bättre kunna de jämföras med svenska neutrala substantiv på *-sle*, såsom *bränsle*, *gömsle*, *hängsle*, *skrymsle*, eller isl. *æli* mat, där suffixet står i närmaste etymologiska samband med suffixen *sel* och *sla* i verbalsubstantiv sådana som de neutrala *gårdsel* och *stängsel*, de feminina *födsel* (jfr. isl. *foeðsla*), *försel* (fsv. *försl*, jfr. isl. *foersla* i sammansättningar), *gödsel* (fsv. *göpsl*), *hörsel*, *klädsel*, *känsel* jämte *känsla* (isl. *kenzla*), *körsel* jämte *körsla* (i plur.; isl. *keyrsla*), *rädsla* (isl. *hræzla*), *skrämsel* (isl. *skrímsl* neutr.), *skötsel*, *styrsel* och *utstyrsel*, *vigsel* (fsv. *vigsl*, jf. isl. *vígsla*), *yrsel* (isl. *ærsl* n.) *samfärsel* o. s. v., hvartill kan läggas fsv. *skirsl* jämte *skirsla* rening, isl. *skirsl* o. *skirsla*, förutom flera isländska på *-sl* och *-sla*. Också visar det sig lätt, att det lågtyska *-else*, *-els* är alldeles samma suffix som de nordiska *-sle* och *-sl*, i det åtskilliga af de lågtyska orden äfven hafva ändelsen *-sel*, ett och annat äfven *-esle* jämte *-else* (såsom *dingesle*, *lemesle* och *dingelse*, *lemelse*), hvaraf tydligen synes, att *-else* är uppkommet af *-esle*, det fornsaxiska *-isli* med en omkastning af *s* och *l* alldeles likartad med den som egt rum i fornsvenska mansnamn på *-gils* i st. f. *-gisl*, t. ex. *þorgils* för *þorgisl* (här af det danska, i Skåne vanliga namnet *Truls*). Samma omkastning förekommer också i anglosaxiskan *), ett språk hvilket som bekant älskar metates af *s* med följande konsonant äfven i andra fall (t. ex. af *sp* till *ps*, *sc* till *x*, *hs* o. s. v.); likaså i frisiskan.

Det fornsaxiska *isli* (dels neutr., dels fem.) har också en biform *-islo* (fem.) och är påtagligen en utbildad form af det fornhögtyska *-isal*, hvaraf nht. *-sal* i *trübsal* (= fht. *truobisal*) och *-sel* i *räthsel* = mht. *rätsal* (jfr. fht. *ze radislen* i dat., se Graff IV 469). Det sistnämnda ordet heter på medellågtyska *radelse* eller *redelse* och *redesal* (neutr.), ags. *rædels* m., *rædelse* o. *résele* f., mht. äfven *rætsel*, *rætsele*, samt ndl. *raad-sel*. Andra exempel som visa de olika formernas identitet äro: ags. *byrgels* m. graf = fornnederfrank. *burgisli* n.; ags.

*) I några fall synes ags. *-els* vara en oorganisk biform till *-el* t. ex. *fetels* jämte *fetel* (isl. *fetill*, fht. *fezil*), *gyrdels*, isl. *gyrdill*, fht. *gurtil* gördel. Jfr. Koch Hist. Gramm. d. Engl. Spr. III sid. 44.

myrrelse f. *scandalum* = fht. *marriseli* f., *marrisal* n.; ffris. *wigelsa*, *wielsa* m. = vårt *vigsel*, fsv. *vigsl*, isl. *vígsla* f. I fornsaxiskan träffas för öfrigt endast orden *dôpisl* n. döpelse (af vb. *dôpian*), *herdisli* f. förhårdelse (af vb. *herdian*), *mendislo* f. glädje (af vb. *mendian*). Alla de anförda orden, såväl de fornsaxiska som de nordiska på *-sel* (*-sl*), *-sle* och *-sla* visa sig vara verbala afledningar och med undantag af nht. *râthsel* o. s. v. danade af ett på *ja* afledt verb. Det första *i* i ändelsen *-isl* hör i själfva verket icke egentligen till suffixet, utan till verbalstammen; i nordiska språken har det enligt en genomgående lag bortfallit, men röjer sin forna tillvaro genom *i*-omljudet på stamvokalen. Endast undantagvis förekomma i isländskan afledningar af verb utaf annan klass, och då saknas också omljudet; såsom *hlâðsla*, *uppivaðsla*, *varsla*. I motsats till de andra språken har gotiskan endast ett möjligen hit hörande ord med aflednings-*i* framför det egentliga suffixet, näml. *svartizla* (dat. sing.) svärta (men i en annan handskrift står *svartiza*), för öfrigt finnas fyra ord på *-sl* utan vokal, neutra till könet, nämligen *hunsl* offer (isl. *húsl*, ags. *húsel*) *skohsl* ondt ande, *svumfsl* simställe, dam, *preihsl* trångmål (det sista nära motsvarande vårt *trängsel*, isl. *þröngsl*, samt nht. *drangsal*).

För att återgå till medellågtyskan, skola vi anføra några ord på *-else*, *-els*. Sådana äro: *afsettelse* nisch där saker inställas (jf. sv. *gömsle*); *blauelse* blånad och *blodelse* eller *blodsel* blodvite (vanligen koordinerade i lagstil), till utseendet af nominalt ursprung, hvilket dock troligen är endast skenbart; *bradelse* n. stek; *bremelse* n. bräm (nht. "verbrämung"); *bruwelse* n. brygd; *hengelse* n. hängande stycke till en brudklädning (jf. *vörhängels* hängsmycke hos Dähnert, samt vårt *hängsle* och nht. *anhängsel*); *makelse*, *maksel*, *gemakels* n. tillverkning (det tillverkade); *melelse*, *melzel* n. målning; *rivelse* n. rifvet (t. ex. rifvet bröd); *schrapelze* n. hopskrapadt, kرافs o. s. v.

Slutligen hafva vi att meddela sådana svenska ord som mer eller mindre säkert synas lånade af något vestgermanskt ord på *-else*, *-els*, vare sig egentligen lågtyskt (neder-saxiskt) eller möjligen hörande till annan munart. Många äro de icke, men som vi tro tillräckligt många, för att styrka, att grundlaget till det nordiska *-else* är att söka i ett vestgermanskt, företrädesvis lågtyskt, *-else*, *-els*. Hit höra följande ord:

Bakelse, d. *bakkelse*, mlågt. *backels* n. hvad som bakas på en gång.

Begynnelse, d. *begyndelse*, mlågt. *beginzel* n.

Döpelse, fsv. *döpils*, fsax. *dōpisi* n., mlågt. *dōpsel* n.

Förhårdelse, d. *forhærdelse*, jfr fsax. *herdisli* f.

Hackelse, d. *hakkelse*, mlågt. *hackeltze*, nht. *häcksel*.

Lockelse, jfr. ndl. *locksel* lockbete.

Rökelse, fsv. *rökils* n., isl. *reyhelsi*, ags. *récels*, *rycels* n., nylågt. *rökels* (Dähnert).

Täckelse, mlågt. *deckels*, *decksel* n. (sammansatt *bedeckels*, *overdeckelse*).

Fsv. *vighils* (jfr nysv. *invigelse*), ffris. *wigelsa*, *wielsa* m. (samma ord som vårt *vigsel*).

2:o) else = mlågt. nisse (enisse).

Flertalet af våra substantiv på *-else* torde hafva för sin uppkomst att tacka en helt annan lågtysk ändelse än den vi hittills behandlat, näml. den i verbalsubstantiv, hufvudsakligen af abstrakt betydelse, förekommande ändelsen *-nisse*, (ofta med föregående afledningsvokal *-enisse*). Hit böra bland annat utan tvifvel räknas alla de ord på *-else* som hafva det abstrakta begreppet af en handling (eller alla s. k. *nomina actionis*), eller m. a. o. de som af Rydqvist (Sv. spr. Lagar II 294) räknas bland feminina. De medellågtyska orden på *-nisse* äro också till största delen feminina och hafva då begrepp af abstrakta *nomina actionis*. Ett mindre antal har neutralt kön och vanligen på samma gång en mera konkret betydelse. I åtskilliga hafva vi ej funnit könet bestämdt angifvet.

Denna lågtyska ändelse återfinnes i alla germanska språk utom de nordiska, där den såsom inhemsk form helt och hållet saknas; nämligen fsax. *-nessi*, *-nissi* (fem.) jämte *-nussi* (neutr.) m. m., ndl. *-nis* (fem.), ags. *-nes*, *-nis*, *-nys* (fem.), eng. *-ness*, ffris. *-nese* (fem.), nht. *-niss* (fem. o. neutr.) o. s. v. I alla de vestgermanska språken behandlas denna ändelse såsom alltid begynnande med *n*; men i gotiskan uppträder den i formen *-assus*, hvilket oftast förekommer i afledningar utaf verbalstammar som äro utbildade på ett *n*, sådana som t. ex.

horinassus, *gudjinassus*, *kalkinassus* af verben *horinon*, *gudjinon* (*kalkinon* förekommer icke); och samma förhållande i de andra språken framkallade tidigt den föreställningen, att *n* hörde till suffixet, så att t. ex. i anglosaxiskan och fornsaxiskan *n* alltid följer med utan afseende på om det finnes som slutljud i stamordet eller icke.

I Skandinaviska Norden var denna ändelse alldeles okänd, hvaremot den i de andra germanska språken varit och är mycket vanlig. Då de nordiska språken började i starkare mån röna inflytande från de närmast boende germanska folken, företrädesvis från nord-tyskarne, tyckas de också icke kunnat värja sig för de så ytterst vanliga lågtyska orden på *-nisse*, *-enisse*; men dessa omstöptes i Norden till form på fsv.-*ilsi*, isl.-*elsi*, hvilken ändelse troligen redan förut fans bruklig i ett eller annat ofta förekommande ord, såsom t. ex. fsv. *röki**ilsi*, isl. *reyki**elsi*, väl äfven (åtminstone hvad Sverige vidkommer) fsv. *döpi**ilsi*. Ett sådant utbyte af lågt. *nisse*, *enisse* mot *ilsi* (*elsi*) torde underlättats däraf, att i sjäfva medellågtyskan stundom träffas sammandragna former på *-ense* i st. f. *enisse*, t. ex. *gremense* jämte *gremenisse* (sv. *grämelse*), *schippense* jämte *schippenisse* (sv. *skepelse*), *spokense* jämte *spokenisse* (i sammansätt. *spokense licham* egentl. spökelseskropp, vålnad), *lenense* n. *reclinatorium* (såvida icke detta står för *lenelse*?); äfvensom däraf, att i medellågtyskan stundom träffas ord på *-nisse* vid sidan af ord på *-else*, *-els* af samma stam, t. ex. *deckenisse* betäckning jämte *deckels* (sv. *täckelse*, se ofvan); *dingenisse*, *dinknisse* öfverenskommelse, öfverenskommen summa att betala, jämte *dingelse*, *dingesle* i samma betydelse; *lemenisse* f. lamhet jämte *lemelse*, *lemesle* n.; *radnisse* n. gåta jämte *radelse*, *redelse*, *redesal* n.

Man kunde framställa den frågan, om det nordiska *elsi*, *ilsi* bör anses uppkommet ur ett lågtyskt *-ense* genom rent fonetisk öfvergång från *n* till *l*. Utan att bestrida möjligheten af en sådan öfvergång, hålla vi den dock ej för sannolik, dels därför att *-ense* i lågtyskan endast är en åtminstone i skrift jämförelsevis sällan förekommande undantagsform bredvid *-nisse*, *-enisse*, dels därför att på nordiskt område icke veterligen finnes något spår af en mellanform med *-ns*.

Vi skola nu meddela de ord på *-else* i nuvarande svenskan som vi funnit säkert eller med största sannolikhet vara lånade af lågtyska på *-nisse*.

Bedröfvelse, mlågt. *bedrovenisse* f.; utan prefix fins redan i fornsvenskan *drövilsi*, mlågt. *drovenisse*, *drofnisse* f.

Begängelse (*likbegängelse*), mlågt. *begenknisse* f.

Bekännelse, jfr mlågt. *bekentnisse*, *bekantenisse* f.

Betydelse, mlågt. *bedudenisse*, *bedutnisse* f.

Betygelse, mlågt. *betuchnisse*, *betugenisse* f.

Fängelse n., fsv., *fangilsi*, isl. *fangelsi* n. (sällsynt i isl. enligt Cleasby-Vigfusson), mlågt. *vangnisse*, *vengennisse*, *venknisse* n. äfven *gevenknisse* (m. m.), ffris. *fangnese*, *fengnese*, mht. *vancnisse*, *vencnisse* (fem. o. neutr.) — Detta ord torde vara ett af de tidigaste hit hörande lånorden i Norden. Anmärkningsvärdt är, att nu äfven förekommer formen *fängsel* (d. *fängsel*), samt vb. *fängsla* (d. *fængsle*) och adj. *fängslig* (d. *fængslig*), de båda senare förekommande i 1500:talets svenska; t. ex. hos P. Swart *fengsla* och *fengslig*. Jfr. mht. vb. *vancnissen*, *vencnissen*. Då vi icke känna någon lågtysk form på *sel*, torde *fängsel* och de nämnda afleda formerna vara nyare analogibildningar, måhända danade i Danmark och därifrån införda i vårt språk.

Förbindelse jfr ndl. *verbindtenis*.

Förblindelse, jfr mlågt. *blintnisse* f.

Fördömelse fsv. *fordömilse*, mlågt. *vordomenisse* (*vordomnisse*) troligen samma ord som mht. *verdamnisse* af vb. *verdamnen*, som kommer af lat. *damnare*, sål. icke sl. m. det svenska *döma*.

Förstörelse, mlågt. *vorstornisse*.

Försummelse, fsv. *forsumilse*, mlågt. *vorsumenisse*.

Förtrytelse, jfr mht. *verdroznisse* f.

Förökelse, sammans. af fsv. *ökilse*, mlågt. *oknisse* f.

Grämselse, mlågt. *gremenisse*, *gremense* f.

Häktelse och fsv. *hæptilsi* n., mlågt. *hechtnisse* och (äldre form) *heftnisse* f.

Liknelse, fsv. *liknīlsi* n. samt *likīlsi* f. (i Didriks saga), mlågt. *liknisse*, *likenisse*, *gelikenisse* f.

Ruelse (fsv. *ryghilse*, Flores och Blanz. 2110), jfr mlågt. *beruwenisse*.

Skepelse, fsv. *skipþilsi*, mlågt. *schippenisse*, *schippnissime* (*schippense*), *scheppenisse* f. skapnad, beskaffenhet.

Skickelse, mlågt. *schickenisse* f. ordning, anordning; hvaraf a) öde b) form, gestalt, jfr d. *skickelse*.

Smädelse, sammans. *försmädelse*, fsv. *forsmaðlsi*, *forsmaðlsi* (Kg. Styr.); mlågt. *smadenisse* och *smenisse* f. (egentl. två särskilda ord, jfr de svenska från lågtyskan lånade verben *smäda*, *försmäda*, samt *försmå*, det senare = nht. *schmähen*.)

Spökelse n., mlågt. *spokenisse* (*spokense*) n. Jfr dock äfven ndl. *spooksel*.

Dessutom kunna vi tillägga några fornsvenska och danska former, till hvilka vi funnit eller torde få antaga lågtyska förebilder på *-nisse*, nämligen:

Fsv. *derwils*, *fordervils* (Kg. Styr.), d. *fordærvelse*, mlågt. *vorderfnisse*; fsv. *forradhils*, *forradhils* (Kg. Styr.), mlågt. *vorretnisse*; fsv. *forstandils* (Kg. Styr.) jfr nht. *verständniss* (neutr.); *förfärilse* (Ol. Petr. Krönika) d. *forfærdelse*, mlågt. *vorvernisse*; fsv. *wärils* skydd (Kg. Styr.), mlågt. *wernisse*.

D. *begravelse*, mlågt. *begravenisse* f.; *betegnelse*, mlågt. *betekenisse* f.; *bewælgelse*, mlågt. *bewegenisse*, *bewechnisse* f.; *lettelse*, jfr mlågt. *lichtnisse* f.; *forlovelse*, jfr mlågt. *lovenisse*, *lofnisse* f. löfte; *undfangelse*, jfr ndl. *ontvangen*, nht. *empfangniss*; dessutom *betingelse*, hvilket väl närmast motsvarar mlågt. *gedingenisse* n. öfverenskommelse, ehuru därjämte finnes mlågt. *dingelse*, m. fl. former (se ofvan).

Sannolikt torde med fullständigare lågtyska källor än som stått oss till buds och mera genomgående undersökningar listan på nordiska ord på *-else* lånade af lågtyska på *-nisse*, isynnerhet i äldre svenskan och i danskan, kunna betydligt ökas. Den ofvan meddelade torde i alla fall vara stor nog, att något tvifvel ej kan råda om riktigheten af vårt påstående, att hufvudmassan af svenska och danska ord på *-else* är framkallad genom inverkan af den lågtyska ändelsen *-nisse*. Härmed är naturligtvis icke sagdt, att de flesta nordiska ord på *-else* äro lånade. Långt därifrån. Redan 1400:talets svenska skrifter, sådana som Bonaventura, Hel. Bernhards skrifter, Suso o. dyl. hvimla af ord på *þilsi*, *ilse*, afleda af rent nordiska verbalstammar. Orden på *ilse* voro på denna tid, åtminstone i dylika religiösa uppbyggelseskrifter, vida allmänna än nu. Sannolikt

sammanhänger detta med det starka danska inflytandet som då var rådande, då man vet, att ändelsen *-else* är så ytterst allmän i danskan än i dag. *) En egenhet för danskan, som ej finnes i svenskan, och som, så vidt vi kunnat utröna, ej håller har förebild i lågtyskan, är att *-else* äfven finnes använt i egenskapsord af adjektiviskt ursprung, såsom *störrelse* storlek, *tykkelse* tjocklek, *svagelse* svaghet. Det svenska *styggelse* hör icke hit, ty det kommer af verbet *styggas*, icke af adj. *stygg*.

*) Också är det väl icke utan sammanhang med reaktionen mot danskan, att ord på *-ilse* fram på 1500-talet, t. ex. i Ol. Petr. Krön., äro fåtaliga i jämförelse med föregående århundrade.

III. Adverb på -ligen.

I senare fornsvenskan och ännu i början af nysvenskans tid begagnades såsom böjningsformer hos adjektiv på *-liker*, nysv. *-lig*, uti vissa kasus, nämligen nom. och ack. sing. mask., nom. sing. fem. samt nom. och ack. plur. neutr., mycket ofta formen *likin* (*liken*, *lighin*), *lighen*. Åtskilliga exempel härpå meddelas för fornsvenskan hos Rydqv. II 428 *). Fram på 1500:talet blefvo dessa former allt mer och mer sällsynta. Dock hafva vi funnit flere fall i Olaus Petris *Krönika*, nämligen: *om hon skall bliffua lofflighen*; *middel som ärlighen och försvarlighen äro* (båda exemplen sid. 76); *var icke skickeligen* (sid. 89, 90 och 84); *brotzligen* (2 gånger sid. 99); *mong stycke som konung Karl sade sich icke lijdelighen wara* (s. 214); *förderffuelighen skada* (s. 243); äfven hos Peder Swart finnes *bleff hollen fengzligen* (s. 48); *han skulle wara redeligen* (s. 66); *till ewerderligen ege* (s. 88), samt *bewijste sigh uprechteligen* (s. 81), hvilket dock kunde tänkas vara adverb. Att sådana adjektivformer på *-ligen* vid midten af 1500:talet äro i utdöende stadda fornformer, är påtagligt. **) Huru dessa former skola förklaras, är en fråga, som icke tillhör vårt ämne i denna uppsats. Sannolikast är väl, att de, liksom de alldeles analoga pronominalformerna *hvilikin*, *hvilkin* och *pylikin* (nysv. *hvilken*, *tocken*) från början äro utgångna från en ackusativform i mask. sing. på *-likan*, hvilket ock synes vara Rydqvists mening (se slutorden på sidan II 428). Också hafva vi lyckats finna ett exempel på *-likan* i nom. sing. mask., näml. i Gamla Ordspråk, utg. af Reuterdahl, 421: *Hemelikan herra gör otroin hioon*, på latin öfversatt: *ignavus servos rector facit esse protervos*, sål. *herra* afgjort fattadt som sub-

*) Ett af de meddelade exemplen har Rydqvist missförstått, nämligen *besklekin* (Hel. Birg. Up. I, s. 291), hvilket är nom. sing. mask. i bestämd form af substant. *beskleker*.

**) Jfr ock Söderwall Hufvudepokerna af svenska språkets utbildning, s. 88, noten.

jekt (icke såsom objekt, hvilket utgifvaren tror sig nödsakad att antaga för ändelsernas skull). Uti formen *likin* för *likan* skulle man må hända kunna se tysk inverkan vid tanken därpå, att ändelsen *-en* i medellågtyskan är den utan jämförelse oftast förekommande ändelsen hos adjektiven, samt att utan tvivel en mycket stor del af de fornsvenska adjektiven på *lik* och *likin* är lågtyskt långods; men å andra sidan träffas *-en* i lågtyskan icke i nominativen, där det fornsvenska *in* företrädesvis förekommer; och den neutrala formen *ligit*, hvilken måste anses som en svensk skapelse, och som var vanlig ännu långt fram på 1700:talet *), talar i sin mån för den svenska upprinnelsen af formen på *-in* i t. ex. nom. sing. mask.

Vid tal om dessa adjektivformer yttrar Rydqvist (anf. st.): "Det nya språket, som i det rena adjektivet försakat denna slutform, tyckes hafva inrymt den i det adjektiva adv. på *-ligen*." Detta något obestämda uttalande synes ej kunna tolkas på annat sätt, än att förf., anser, att de gamla adjektiverna på *likin*, sedan *ligen* gifvit upphof åt de nysvenska adverbena på *-ligen*. Ett sådant antagande är emellertid högst osannolikt redan därför, att adverbena i den äkta fornsvenskan aldrig hade form på *-likin* eller *-lighen*, utan endast på *-liga*, under samma tid och i samma skrifter där adjektivformer på *likin* (o. s. v.) förekomma i öfverflöd. **) År Rydqvists mening den, att ändelsen *-ligen*, när den förlorade sin plats bland adjektivets former, skulle till ersättning därför fått sig en ny ställning anvisad såsom adverb, så måste man göra sig den frågan, hvarföre man icke var nöjd med den gamla adverbformen *-liga*, som enligt Rydqvists eget yttrande ännu är gällande i Carl XII:s Bibel, utan skulle behöfva en annan form *-ligen* därjämte.

I själfva verket kan förhållandet icke förklaras af svenska språkets egna tillgångar, men så mycket lättare om man kastar blicken på det äldre lågtyska språket, hvarifrån vi eljest lånat så ofantligt många former i vårt bokspråk. Det svenska

*) Ännu hos Hof Svänska språkets rätta skriftsätt (1753) nyttjas uteslutande formen *-ligit*; men i Sahlstedts grammatik 1769 omnämnas endast formen *-ligt*.

**) Såsom ett betecknande exempel från 1400:talets förra del kan meddelas Gamla Ordspr. 48: *lönlikin thing skal man lönlika bera*.

-ligen i adverb kommer utan tvifvel af det så ytterst vanliga medellågtyska *-liken* i adverb, danade af adjektiv på *-lik*. Äfven i medelhögtyskan förekommer ofta adverb-ändelsen *-lichen*. Jämte denna adverb-form på *-en*, som sannolikt är en jämförelsevis ung form, finnes i båda de tyska munarterna en annan form, som har sin motsvarighet i alla de germanska språken och således utan tvifvel är äldre, nämligen på mlågt. *-like*, mht. *-liche*, hvaraf senare med förloradt *e* mlågt. *lik*, nht. *lich*, ndl. *lijk*. Denna form är utvecklad ur fsax. *-liko*, fht. *-lihho*, som är identiskt med det gamla svenska *-liga*, fsv. *-lika*, isl. *-liga*.

Huru adverbändelsen *-en* skall etymologiskt förklaras, veta vi icke; men det är också icke nödvändigt för vårt syftsmål, som är att visa, att vi fått den från Tyskland. Dtta adverbiala *-en* finnes i medellågtyskan äfven i andra adverb danade af adjektiv, t. ex. *allenen* allenast, *hoveschen* höfviskt, *rokelsen* vårdslöst; isynnerhet i sådana af adjektiv på *-ig*, t. ex. *hastigen*, *homodigen*, *overladigen*, *vlitighen*, *willigen* o. s. v. Ett par sådana finnas ock lånade i svenskan, nämligen *behörigen* och *saligen* (t. ex. *saligen afiden*); äfven i danska förekomma *naadigen* o. dyl. former.

Vi skola nu till styrkande af vårt antagande, att det adverbiala *-ligen* är uppkommet genom lågtysk inverkan, först meddela en öfverblick af deras historia i svenskan och sedan uppvisa en mängd fall, där svenska adverb på *-ligen* hafva direkt motsvarighet i äldre lågtyska.

Såsom föregångare till de nuvarande adverbena på *-ligen* kan man (såsom Rydqvist i en senare del af sitt verk IV 455 påpekat, utan att han dock vidare jämkat yttrandet II 428) anse några adverb på *-ligan* som uppträda i ett bref af 1485 (se Skråordn. s. 163 f.) Sådana former träffas enstaka äfven senare t. ex. år 1523: *tryggeligan* (Gust. I:s Registr. I s. 137), år 1561: *spotzskeligan* (P. Swart s. 132). Dessa former synas vara uppkomna genom inverkan af de lågtyska på *-liken*. sålunda att man lagt ett *n* till det svenska *-liga*, liksom det lågtyska *-liken* ser ut att vara ett med *n* förstärkt *-like*.

Former på *en* finnas, så vidt vi kunnat utröna, icke i den rena fornsvenskan. De saknas med säkerhet i Helige Bernhards: "Gudhelikt lifwärne" och "Thänkilse", likaså hos P.

Månsson och i ordsamlingen till Didriks saga, hvilka alla förete många adverb på *lika*, *liga* och adjektivformer på *liken*, *ligen*. Däremot dyka de upp, om ock endast som enstaka undantag, i de med tyska uttryck starkt uppblandade Skråordningarna nämligen år 1479: *skäliken* (s. 64; jfr *skälika* några rader förut); år 1487: *skälighen* (s. 85); 1489: *högeligen*. I Gustaf I:s Registratur I (åren 1521-1524) äro de rätt sällsynta i jämförelse med såväl de rent svenska formerna på *-liga*, som äro de vanligaste, samt de genom danskt inflytande uppkomna formerna på *-lige*; uti bref i detta band, som tillhöra denna tid och icke äro yngre afskrifter, hafva vi räknat endast elfva former på *-ligen* förutom *daglugen* (s. 183). I VI bandet (1529) af samma äro de något vanligare, men icke på långt när så vanliga som de på *-liga* och *-lige* (*-ligä* *). I ett senare bref af Gustaf I från 1546 träffas tre former på *-ligen* och inga på *liga* (Skråordn. s. 55). I Olaus Petris Krönika från ungefär samma tid förekomma adverb-former utslutande på *-liga* **), medan ändelsen *-ligen* där ännu träffas såsom adjektiv-form (se ofvan). I Peder Swarts krönika (1561) förekomma ofta adverb på *-ligen*, ehuru långt mindre vanliga än former på *-liga* och *-lige*; en märkbar ojämnhet i bruket af de särskilda formerna visar sig i olika delar af arbetet, som synes vara nedskrifvet af tre olika händer (se utgifwarens förord). I tvänne bref af Johan III år 1571 (Skråordn. sid. 126-130 och sid. 241-248) finnas endast former på *-ligen*. Och i allmänhet synes i offentliga handlingar och bref i den följande tiden *-ligen* vara så godt som utslutande. Men i andra slags skrifter lefde *-liga* ännu länge. Så träffas t. ex. blott former på *-liga* i Carl XII:s Bibel (1703). I Spegels Ordbok (1712) tyckes icke finnas något adverb på *-ligen*, utan blott på *-liga*, undantagsvis utan all ändelse nämlig. I Svedbergs Schibboleth (1716) samt Serenii Svensk-Engelska Ordbok (1741) bildas adverb enligt regeln på *-liga*, endast några få hafva i båda eller ett af dessa verk form på *-ligen*, t. ex. *näm-*

*) En egendomlig form är *skäling* skäligen (sid. 35), kanske icke fel-skrifvet, jfr mlågt. *nemeling*, likbetydande med *nemeliken* nämligen, eller *nilinge*, likbetydande med *nieliken* nyligen.

**) I rubriken på sid. 316 förekommer *kortheligen*; men denna rubrik är enligt utgifvaren "kanske endast en glossa, tillagd på en inskjuten lapp".

*ligen, fullkomligen, oförgripeligen, oförmodeligen, oförnekeli-
gen, näppeligen, storligen, endteligen.* I 1734 års Lag
träffas i texten, så vidt vi funnit, uteslutande former på *-liga*,
i inledningen och förordet åter fyra adverb på *-liga*, tre på
-ligen. I Linds Swänsk-Tysk Ordbok (1749), äfvensom i
Hof's Swänska språkets rätta skrifsätt (1753) hafva formerna
på *-ligen* upptagits såsom de enda gällande; dock finnes ännu
hos Lind *sannerliga* såsom försäkringsformel, i Sahlstedts
mindre ordbok (1757) utbytt mot *sannerligen*. Och i Sahl-
stedts grammatik 1769 yttras, att af några adjektiv bildas
adverb på *-en*, t. ex. *snarligen, vänligen, högligen*; om adverb
på *-liga* nämnes intet.

Innan vi nu meddela de exempel vi funnit på lågtyska
adverb på *-liken*, identiska med svenska på *-ligen*, må påpekas
en omständighet som förefinnes mer eller mindre i de flesta
germanska språk, nämligen att ändelsen *-ligen* i adverbena ofta
icke motsvaras af ett adjektiv på *-lig*, utan i stället af ett ad-
jektiv utan denna ändelse, så att *-ligen* i sin helhet får utse-
ende af ett adverb-bildningsmedel. Som bekant gäller detta i
ännu högre grad om det engelska *ly* (af ags. *-lice*), ehuru äf-
ven där tillika *ly* (af ags. *-lic*) finnes som adjektiv-ändelse.
Orsaken är lätt insedd; den afleda adjektivformen, som ur-
sprungligen låg till grund för adverbet, blef onödig vid sidan
af det oafleda synonyma adjektivet, hvaremot t. ex. i senare
engelska och tyska ett adverb danadt af den oafleda stammen
på det gamla enkla sättet, d. v. s. med ett *-e* (motsvarande
got. *fsax. fht. -o*) eller senare med ingen ändelse alls, icke var
så lätt att skilja från många af adjektivets former. Särskildt
må påpekas, att åtskilliga adj. på *-ig* i svenskan motsvaras af
adverb på *-eligen*, hvilket tydligen beror på tyskt föredöme; i
medellågtyskan bildades af adj. på *-ig* (i nominativen på *-ich*
enligt lågtysk ljudlag) adverb på *-ichliken*, hvaraf sedan kunde
bli *-eliken*; äfven i medelhögtyskan danades gärna adverb på
-ecliche(n), -icliche(n), motsvarade af adjektiv på *-ec, -ic*.

Svenska adverb på *-ligen*, brukliga i nuvarande språket,
som motsvaras af medellågtyska på *-liken* äro följande*):

*) Sannolikt finnas icke så få flere än desse, ehuru vi händelsevis
icke haft tillräckliga lågtyska källor. Ihågkommas bör, att den förnäm-
sta bland dem, Schiller-Lübbens ordbok, ännu ej är utgifven längre
än till ett stycke på *s*, och dessutom är långt ifrån fullständig.

1:o) Utan något motsvarande svenskt adjektiv:

Nämligen, mlågt. *nemeliken*.

Ändtligen, *ändteligen*, mlågt. *ent-*, *endeliken*.

2:o) Adverb som motsvaras af ett kortare adjektiv utan afledning på *-lig*:

Dristeligen, mlågt. *driste-*, *dristichliken*.

Endräkteligen, mlågt. *endrechtichliken*, *endrachtliken* m. m.

Enfaldeligen, mlågt. *envalde-*, *envaldichliken* m. m.

Falskeligen, mlågt. *valschliken*.

Fliteligen, mlågt. *vlitichliken*.

Gemenligen, mlågt. *gemen-*, *gemeinliken*.

Hasteligen, mlågt. *hastliken* (och *hastelike*).

Korteligen, mlågt. *korte-*, *kortliken*.

Lätteligen, mlågt. *lichtliken*.

Nyligen, mlågt. *nieliken*.

Nödortfeligen, mlågt. *nottroft-*, *nottroftich-liken*.

Rätteligen, mlågt. *rechliken*.

Sakteligen, mlågt. *sachtliken*.

Stadeligen, mlågt. (*stadelike*), *stedeliken*.

Strängeligen, mlågt. *strengeliken*.

Svårligen, mlågt. *swarliken*.

Säkerligen, mlågt. *sekerliken*.

Öppenbarligen, mlågt. *openbarliken*.

Visligen, mlågt. *wisliken*.

Völdeligen, mlågt. *weldich-*, *waldidliken*.

3:o) Adverb som motsvaras af ett svenskt adjektiv på *-lig*:

Bekvämligen, mlågt. *bequemeliken*.

Dagligen, mlågt. *dageliken*, *dachliken*.

Egentligen, mlågt. *egent-*, *eigentliken*.

Fullkomligen, mlågt. *vulkome-*, *vulkomliken* m. m.

Grufligen, mlågt. *gruweliken*.

Hemligen, mlågt. *hemeliken*.

Jämmerligen, mlågt. *jamer-*, *jammerliken*.

Kristligen, mlågt. *cristliken*.

Lekamligen, mlågt. *lichamliken*.

Lyckligen, mlågt. *luckeliken*.

Lämpligen, mlågt. *limpliken*.

Lösligen, mlågt. *losliken*.

Manligen, mlågt. *manliken* (och *menliken*).

Muntligen, mlågt. *mundliken*.

Möjligen, mlågt. *mogeliken*.

Offentligen, mlågt. *offenliken* (mht. *offentlichen*; ordet är egentl. högtyskt; i samma betydelse mlågt. *oppenliken*, Styffe I N:o 18, Anm.)

Ordentligen, mlågt. *ordentliken*.

Personligen, mlågt. *personliken*.

Plötsligen, mlågt. *plotzlichen* (egentl. högt. form).

Redligen, mlågt. *redeliken*.

Rikligen, mlågt. *rike-*, *rikliken*.

Samtligen, mlågt. *samtliken*.

Skriffligen, mlågt. *schrifliken*.

Synnerligen, mlågt. *sunderliken*.

Tämligen, *tämmeligen*, mlågt. *temeliken*.

Veterligen, jfr mlågt. *williken* i samma bet.

Ärligen, mlågt. *jarliken*.

Ärligen, mlågt. *erliken*.

Rättelser.

Sid.	4	r.	17	står:	Månsson	läs:	Månssons
"	7	"	1	"	reaktiouen	"	reaktionen
"	"	"	21	"	<i>vorsort</i>	"	<i>vorsocht</i>
"	9	"	5	"	Äfven	"	Äfven
"	10	"	24	"	<i>stande</i> att slå	"	<i>stande</i> att stå
"	11	"	17	"	nut.	"	nht.
"	"	"	18	"	samad	"	<i>samad</i>)
"	12	"	19	"	därmot	"	däremot
"	13	"	14	"	Äfven	"	Äfven
"	"	"	25	"	<i>hænghiandne</i>	"	<i>hænghiandhe</i>
"	14	"	6	"	finnit	"	funnit
"	"	"	23	"	<i>das</i>	"	<i>dat</i>
"	17	"	15	"	afgjort	"	afgjordt
"	"	"	28	"	och plur.	"	och dat. plur.
"	19	"	18	"	<i>samfärsel</i>	"	<i>samfärdsel</i>
"	22	"	18	"	själfva	"	själfva
"	24	"	4	"	d. <i>skickelse</i>	"	d. <i>skikkelse</i>
"	27	"	18	"	<i>ligen</i>	"	<i>ligen,</i>
"	28	"	14	"	Detta	"	Detta
"	"	"	18	"	<i>overvladigen</i>	"	<i>overvlodigen</i>
"	29	"	13	"	af samma	"	af samma registratur.

PD 5576 .L9 C.1
Spraakliga intyg om hednisk gu
Stanford University Libraries

3 6105 035 599 211

PL
557
.L9

Stanford University Libraries
Stanford, California

Return this book on or before date due.

NOV

1993

